

Bakalářská práce

Sociálně patologické jevy u prostředních sourozenců

Studijní program:

B0111A190016 Speciální pedagogika

Autor práce:

Věra Lorencová

Vedoucí práce:

PaedDr. Lubomír Bajcura, Ph.D.

Katedra sociální práce a speciální pedagogiky

Liberec 2023

Zadání bakalářské práce

Sociálně patologické jevy u prostředních sourozenců

Jméno a příjmení:

Věra Lorencová

Osobní číslo:

P20000164

Studijní program:

B0111A190016 Speciální pedagogika

Zadávací katedra:

Katedra sociální práce a speciální pedagogiky

Akademický rok:

2021/2022

Zásady pro vypracování:

Cíl bakalářské práce: Popsat roli prostředních sourozenců v rodině a zjistit, zda mají zvýšené sklony k sociálně patologickému chování.

Požadavky: Formulace teoretických východisek, příprava průzkumu, sběr dat, interpretace a vyhodnocení dat, formulace závěrů.

Metody: Rozhovor.

Při zpracování bakalářské práce budu postupovat v souladu s pokyny vedoucího práce.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování práce:

Jazyk práce:

tištěná/elektronická

Čeština

Seznam odborné literatury:

ADLER, A., 2018. *Člověk, jaký je*. 2. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1385-7.

FISCHER, S., ŠKODA, J., 2014. *Sociální patologie – závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2. rozš. a akt. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-5046-0.

LEMAN, K., 2016. *Sourozenecké konstelace*. Nov. a přepr. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1100-6.

NOVÁK, T., 2007. *Sourozenecké vztahy*. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2057-3.

PÖTHE, P., 2020. *Emoční poruchy v dětství a dospívání*. 3. dopl. a přepr. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-271-1637-9.

SOHNI, H., 2019. *Sourozenecká dynamika*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1526-4.

Vedoucí práce:

PaedDr. Lubomír Bajcura, Ph.D.

Katedra sociální práce a speciální pedagogiky

Datum zadání práce:

3. dubna 2022

Předpokládaný termín odevzdání: 28. dubna 2023

L.S.

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

PhDr. Pavel Kliment, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 13. června 2022

Prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má bakalářská práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji velice upřímně vedoucímu bakalářské práce PaedDr. Lubomíru Bajcurovi, Ph.D za odborné vedení, cenné rady, trpělivost a psychickou podporu.

Děkuji všem respondentům, kteří se ochotně podělili o své vzpomínky, zážitky, zkušenosti a především děkuji prostředním dětem za jejich vstřícnost a odvahu vynést na světlo své důvěrné a citlivé informace, bez nich by práce nevznikla.

Ráda bych poděkovala také své rodině, která mě při vytváření této práce podpořila a bez jejíž podpory by nebylo možné práci dokončit.

V Kamenickém Šenově 25. 4. 2023

ANOTACE

Bakalářská práce se zabývá sociálně patologickými jevy u prostředních sourozenců. Autorka si klade za cíl popsat roli prostředních sourozenců v rodině a zjistit, zda mají zvýšené sklony k sociálně patologickému chování. Rodiče, společnost a vychovatelé nejsou dostatečně informováni o pozici prostředních dětí v rodině a jejich potřebě pozornosti. Odborníky je prokázáno, že nejvíce pozornosti se dostává nejstaršímu a nejmladšímu dítěti v rodině. Prostřední děti jsou více zanedbávané a opomíjené. Snadněji si proto najdou partu vrstevníků, ve které tráví volný čas.

V teoretické části je za pomoci odborné literatury české i zahraniční a také prostřednictvím výzkumů zmapovaná daná problematika. V praktické části se autorka problematice věnuje na základě kvalitativního výzkumného šetření, které bylo realizováno na vzorku prostředních sourozenců v českých rodinách. Výběr respondentů byl proveden s ohledem na pestrost různých rodinných situací a vznikajících sociálně patologických jevů v období dětství v různých dobách.

Autorčíným motivem bylo poskytnout informace rodičům zvažujícím výchovu svých tří a více dětí, pomoci odborné veřejnosti i laikům porozumět pozici prostředního dítěte v rodině, v neposlední řadě podnítit diskuzi o větší podpoře těchto dětí, jak v rodině, tak ve společnosti.

Klíčová slova: sociálně patologické jevy, psychická deprivace, sourozenci, sourozenecká konstelace, rodičovská láska, formování identity, sebepojetí, socializace, poruchy chování

ANOTATION

The bachelor thesis deals with socially pathological phenomena in middle siblings. The author's aim is to describe the role of middle siblings in the family and to find out whether they have an increased tendency to socially pathological behaviour. Parents, society and caregivers are not sufficiently informed about the position of middle children in the family and their need for attention. Experts have shown that the oldest and youngest children in the family receive the most attention. Middle children are more neglected and neglected. It is therefore easier for them to find a group of peers in which to spend their free time. In the theoretical part, the issue is mapped with the help of Czech and foreign literature and research. In the practical part, the author focuses on the issue on the basis of a qualitative research study conducted on a sample of middle siblings in Czech families. The selection of respondents was made with regard to the variety of different family situations and emerging socially pathological phenomena in childhood at different times. The author's motive was to provide information to parents considering raising their three or more children, to help professionals and lay people understand the position of the middle child in the family, and last but not least, to stimulate discussion about greater support for these children, both in the family and in society.

Keywords: socially pathological phenomena, psychological deprivation, siblings, sibling constellation, parental love, identity formation, self-concept, socialization, behavioral disorders

Obsah

SEZNAM TABULEK A OBRÁZKŮ.....	11
ÚVOD.....	12
1 TEORETICKÉ ZPRACOVÁNÍ TÉMATU.....	14
1.1 Vztahy v rodině.....	14
1.1.1 Rodina a dítě.....	14
1.1.2 Deprivace v rodině.....	14
1.2 Psychická deprivace.....	15
1.2.1 Důsledky psychické deprivace na charakter.....	15
1.3 Soužití s dítětem.....	17
1.4 Sounáležitost se sourozenci.....	18
1.5 Sourozenská dynamika.....	18
1.5.1 Vzájemné vztahy.....	19
1.6 Důležitost lásky v rodině.....	19
1.6.1 Rodičovská láska.....	20
1.7 Formování identity v rodině.....	20
1.7.1 Vývoj sebepojetí v rodině.....	20
1.7.1.1 Sebepoznávání.....	21
1.7.1.2 Sebehodnocení.....	21
1.7.1.3 Sebecit.....	21
1.7.1.4 Seberealizace.....	22
1.7.2 Vytváření identity.....	22
1.7.3 Interpersonalita osobnosti.....	23
1.8 Sourozenská konstelace.....	23
1.8.1 Prvorozené dítě.....	23
1.8.2 Prostřední dítě.....	24
1.8.3 Nejmladší dítě.....	25
1.9 Sourozenci v kontextu rodiny.....	25
1.9.1 Důležitost sourozenské pozice.....	26
1.9.2 Vliv sourozenských konstelací na život v minulosti.....	26
1.9.3 Současný vliv sourozenských konstelací na život.....	27
1.10 Problémy v rodině.....	27
1.10.1 Dospívání dětí v rodině jako rizikový faktor.....	28
1.11 Socializace jako celoživotní a aktivní proces.....	28
1.12 Poruchy chování.....	30
1.12.1 Nesocializovaná porucha chování.....	30
1.12.2 Socializovaná porucha chování.....	30
1.12.3 Smíšené poruchy chování a emocí.....	31
1.13 Sociálně patologické jevy.....	31
1.13.1 Agresivita a násilí.....	31
1.13.2 Vandalismus.....	31
1.13.3 Suicidální chování a sebepoškozování.....	31
1.13.4 Závislost na psychoaktivních látkách.....	32
1.13.5 Návykové a impulzivní poruchy.....	32
1.13.6 Kriminalita a delikvence.....	33
1.13.7 Sociálně patologické jevy spojené s prostředím rodiny.....	33
1.14 Shrnutí poznatků z teoretické části.....	34
2 PRAKTICKÁ ČÁST.....	35
2.1 Cíl výzkumného šetření.....	35

2.1.1 Stanovení předpokladů.....	35
2.2 Metodologie šetření.....	36
2.2.1 Kvalitativní výzkum.....	36
2.2.1.1 Případové šetření.....	36
2.2.1.1.1 Polostrukturovaný rozhovor.....	37
2.2.1.1.2 Pozorování.....	37
2.2.1.1.3 Selektivní protokol.....	38
2.3 Výběr vzorku a kvalitativní znaky respondentů.....	38
2.4 Průběh šetření.....	39
2.4.1 Časové schéma průzkumného šetření.....	39
2.4.2 Zpracování průzkumného šetření.....	39
2.5 Představení kazuistik.....	41
2.5.1 Příklad 1 – Elis.....	41
2.5.1.1 Osobní anamnéza:.....	41
2.5.1.2 Rodinná anamnéza.....	41
2.5.1.3 Sociální zázemí.....	41
2.5.1.4 Analýza.....	41
2.5.1.5 Shrnutí.....	42
2.5.2 Příklad 2 – Sofie.....	43
2.5.2.1 Osobní anamnéza.....	43
2.5.2.2 Rodinná anamnéza.....	43
2.5.2.3 Sociální zázemí.....	43
2.5.2.4 Analýza.....	43
2.5.2.5 Shrnutí.....	44
2.5.3 Příklad 3 – Oliver.....	46
2.5.3.1 Osobní anamnéza.....	46
2.5.3.2 Rodinná anamnéza.....	46
2.5.3.3 Sociální zázemí.....	46
2.5.3.4 Analýza.....	46
2.5.3.5 Shrnutí.....	47
2.5.4 Příklad 4 – Samuel.....	48
2.5.4.1 Osobní anamnéza.....	48
2.5.4.2 Rodinná anamnéza.....	48
2.5.4.3 Sociální zázemí.....	48
2.5.4.4 Analýza.....	48
2.5.4.5 Shrnutí.....	49
2.5.5 Příklad 5 – Pavel.....	50
2.5.5.1 Osobní anamnéza.....	50
2.5.5.2 Rodinná anamnéza.....	50
2.5.5.3 Sociální zázemí.....	50
2.5.5.4 Analýza.....	50
2.5.5.5 Shrnutí.....	51
2.5.6 Příklad 6 – Marta.....	52
2.5.6.1 Osobní anamnéza.....	52
2.5.6.2 Rodinná anamnéza.....	52
2.5.6.3 Sociální zázemí.....	52
2.5.6.4 Analýza.....	52
2.5.6.5 Shrnutí.....	54
2.6 Formulování získaných poznatků.....	54
2.6.1 Elis.....	54

2.6.1.1	Sebepojetí v rodině.....	54
2.6.1.2	Faktory ovlivňující sebepojetí v rodině.....	54
2.6.2	Sofie.....	56
2.6.2.1	Sebepojetí v rodině.....	56
2.6.2.2	Faktory ovlivňující sebepojetí v rodině.....	56
2.6.3	Oliver.....	57
2.6.3.1	Sebepojetí v rodině.....	57
2.6.3.2	Faktory ovlivňující sebepojetí v rodině.....	57
2.6.4	Samuel.....	58
2.6.4.1	Sebepojetí v rodině.....	58
2.6.4.2	Faktory ovlivňující sebepojetí v rodině.....	58
2.6.5	Pavel.....	59
2.6.5.1	Sebepojetí v rodině.....	59
2.6.5.2	Faktory ovlivňující sebepojetí.....	59
2.6.6	Marta.....	60
2.6.6.1	Sebepojetí v rodině.....	60
2.6.6.2	Faktory ovlivňující sebepojetí.....	60
2.7	Přehledová tabulka výskytu sociálně patologických jevů u prostředních sourozenců.....	61
2.7.1	Formulování získaných poznatků na základě přehledové tabulky.....	61
2.8	Shrnutí a ověření platnosti předpokladů.....	63
2.9	Diskuse.....	65
3	NÁVRH OPATŘENÍ.....	67
	ZÁVĚR.....	68
	SEZNAM ZDROJŮ.....	71
	SEZNAM PŘÍLOH.....	74

SEZNAM TABULEK A OBRÁZKŮ

Tabulka 1: Přehledová tabulka výskytu sociálně patologických jevů.....	60
Obrázek 1: Schéma k diskusi.....	65

ÚVOD

Sociálně patologické jevy jsou tématem, které zajímá učitele a speciální pedagogy ve všech typech škol, protože často vytvářejí u některých žáků bariéru pro náležitý rozvoj jejich výchovy a vzdělávání. Dosavadní poznatky o příčinách těchto jevů do značné míry akcentují souvislosti s prostředím, ve kterém žáci žijí, zejména pak vztahovou atmosféru, výchovnou funkci rodin a širšího sociálního zázemí dětí. Autorka této bakalářské práce se zajímá dlouhodobě o vlivy poruch funkčnosti rodin na chování a studijní výsledky takto sociálně ohrožených dětí. Konkrétně ji zaujal problém vztahové dynamiky v rodinách s více dětmi. Je si vědoma toho, že větší počet dětí nelze automaticky zařazovat mezi rizikové faktory nebezpečí rozvoje poruch chování a sociálně patologických jevů, což však nevylučuje z řady citlivých témat otázku nezbytnosti, aby se všem dětem ve vícečetných rodinách věnovala rovnoměrně a dostatečně výchovná pozornost. Pro účely svého zkoumání shromáždila běžně dostupné teoretické poznatky a připravila projekt své explorativní činnosti s vědomím, že bakalářská práce si nemůže klást ambice rozsáhlého kvantitativního výzkumu, jaký jediný by mohl potvrdit, či vyloučit hypotézu o souvislosti mezi pořadím dítěte mezi sourozenci a jeho sklonem k chování spojeném se sociálně patologickými jevy. Rozhodla se proto pro kvalitativní formu průzkumného šetření, které by opřela o malý, ale cíleně vytvořený vzorek osob poznamenaných v průběhu života dvěma faktory: prostředním sourozenectvím a (epizodicky, či dlouhodobě) sociálně patologickými jevy. Takový průzkum by mohl zaznamenat a vhodně ilustrovat obecné vlastnosti a problematické situace v rodinách prostředních sourozenců, což by bylo na jednu stranu prospěšné pro prevenci, ale na druhé straně by to mohlo čtenáře vést k nechtěnému posunu vnímání prostředních sourozenců jako potenciálně zvýšeně vulnerabilních, či naopak dokonce delikventních. Takovému metodologicky nesprávnému zobecňování – či dokonce etiketizaci – se chce autorka vyhnout. Proto na tato nebezpečí dezinterpretace svého snažení upozorňuje již v úvodu.

Širším cílem této bakalářské práce je tedy přiblížení vztahové a emoční specifiky prostředních sourozenců v kontextech zkušeností z konkrétních rodin a širšího sociálního okolí vybraných osob ohrožených sociálně patologickými jevy.

Užším cílem zkoumání autorky je pak v souladu se zadáním bakalářské práce „Popsat roli prostředních sourozenců v rodině a zjistit, zda mají zvýšené sklony k sociálně patologickému chování“. K tomuto účelu byly stanoveny výzkumné otázky:

- 1) Jak prostřední dítě vnímá samo sebe v rodině?**
- 2) Co jeho vnímání sebe sama ovlivňuje?**

3) Jaké sociálně patologické jevy se objevily u prostředních dětí?

Práce je rozdělena na část teoretickou a část praktickou. Teoretická část je koncipována tak, aby čtenář mohl postupně dle jednotlivě jdoucích úvah autorky přejít z prostředí rodiny k sociálně patologickým jevům, které by mohly vznikat u prostředních dětí v rodině.

V praktické části bakalářské práce autorka seznamuje čtenáře s metodologickými postupy a průběhem výzkumného šetření. Představuje výsledky provedeného kvalitativního šetření, ve kterých jsou zodpovězeny hlavní výzkumné otázky. Hlavní data byla získána prostřednictvím nahrávaných polostrukturovaných rozhovorů s prostředními dětmi, jejich sourozenci, příbuznými a známými. Vzhledem k tomu, že téma je velice citlivé, někteří respondenti nechtěli vypovídat spolu se svými rodinami, autorka se tedy rozhodla vyzpovídat jejich známé, učitele a některé odborníky.

V průběhu tvorby této bakalářské práce, zvláště při vytváření vzorku druhorozených dětí a respondentů, kteří by jejich prožívání mohli blíže objasnit z různých pohledů, se musela autorka stále vracet k původní formulaci hlavního cíle i výzkumných otázek. Konfrontace s realitou nutně přinášela posuny a proměny původních předpokladů. Za naplnění účelu práce však autorka od samého počátku považovala shromáždění detailních poznatků o životě a prožívání vztahových problémů prostředních sourozenců v původní rodině, ve školním kolektivu a širších kontextech socializace při budoucím profesním uplatnění i při zakládání vlastních rodin. Do vzorku byli proto zahrnuti respondenti různého věku, nejen žáci základních a středních škol. Pro výsledný vzorek je společné zejména to, že ať se jedná o momentální zážitky ze školního a rodinného prostředí, nebo o reminiscence na prožité zážitky, účelem všech standardizovaných rozhovorů s respondenty je jediné: obohacení poznatků pro prevenci emocionálních traumat u prostředních sourozenců a stejně preventivní zaměření edukace na cílový profil budoucího všestranně rozvinutého občana odolného vůči ohrožením rozmanitými sociálně patologickými jevy.

Na základě těchto praktických poznatků se pak autorka pokusí navrhnout některá doporučení pro praxi v oblasti preventivního působení ve školách i v rodinách. Představa o velkých, někdy neúměrných zátěžích, které musí dosud nezralé osobnosti zejména emocionálně zvládnout, může pomoci při citlivějším přístupu učitelů i rodičů. Jaká bude naše společnost v budoucnu záleží na péči, jakou věnujeme každému jednotlivému dítěti již dnes.

1 TEORETICKÉ ZPRACOVÁNÍ TÉMATU

1.1 Vztahy v rodině

Z hlediska zkoumané problematiky jsou vztahy v rodině klíčové.

1.1.1 Rodina a dítě

V první řadě je důležité, aby dítě bylo chtěné a očekávané. Na základě klinických zkušeností a výzkumů bylo poukázáno na to, jak důležité jsou emoční poměry mezi rodiči pro narození dítěte a jeho časný duševní vývoj. Anglický dětský lékař John Bowlby a jeho spolupracovnice kanadská psycholožka Mary S. Ainsworthová popsali význam vazby vznikající mezi matkou a kojencem, způsoby jejího narušení a důsledky nejistého citového připoutání mající vliv na sociální adaptabilitu jistého jedince (Jedlička 2017, s. 37–38). Styly dětské vazby se dále vyvíjejí do stylu vazby dospělých a začínají ovlivňovat naše sociální chování (Koukolík 2016, s. 935) Citové připoutání tito autoři označují pojmem attachment, který Bowlby definuje jako „trvalé psychologické spojení mezi lidskými bytostmi.“ Pro vytvoření zdravé formy této vazby nepostačuje pouze samotné krmení a péče, ale především pocit bezpečí a jistoty vztahu mezi matkou a dítětem v nejranějším věku. Nenaplněnost rané vazby ovlivňuje sociální učení a sociální adaptaci dítěte i v jeho pozdějších vývojových stádiích. (Bowlby 2010). Příkladem takového sociálního prostředí, ve kterém může docházet k narušení attachmentu, by mohla být rodina, kde je hodně dětí, matka je na ně v podstatě sama a otec se soustřeďuje pouze na obživu rodiny. Emočně chudé prostředí může u dítěte způsobovat deprivaci citovou i psychickou.

Ze všeho nejvíce potřebují děti pro svůj tělesný a emoční růst citový vztah. Touha dítěti po vztahu je silnější než pud sebezáchovy (Pöthe 2020, s. 36).

1.1.2 Deprivace v rodině

Rodina zastává ústřední roli pro duševní vývoj dítěte. Každý jednotlivý člen rodiny zde plní spontánně a přirozeně svoji roli. Naplňuje základní potřeby dítěte, fyzické, citové, intelektuální a morální. V prvním období se jedná nejvíce o matku, která naplňuje základní potřeby dítěte, neboť dítě ošetřuje, dává mu první intenzivní emoční podněty, chová jej, směje se na něj, mluví k němu atd. Otec má roli jistého vzoru chování, zdroje jistoty a autority stoupající v pozdějším věku dítěte. Sourozenci mají také svůj význam. Celková atmosféra silně formuje právě se vyvíjející osobnost dítěte a je jistě závislá na neustálém těsném soužití všech jednotlivých členů rodiny. Pokud chybí v rodině některý její základní člen, dochází snadno k ohrožení dítěte deprivací. Nelze totiž vždy

zastoupit roli, kterou plnil tento člen vůči dítěti a vůči celé rodině (Matějček, Langmaier 2014, s. 139–140).

V průběhu vývoje vazby si dítě na základě opakovaných interakcí s matkou a ostatními členy rodiny a na způsobu reagování potřebu blízkosti a interakce, vytváří různé druhy poznávacích schémat. Schémata představují reprezentaci, jak dětí samotných, tak i druhých lidí, z čehož vyplývá, že se z nich stanou „programy“ jejich budoucích mezilidských vztahů (Koukolík 2016, s.935– 937).

1.2 Psychická deprivace

Problematika psychické deprivace (strádání) a častěji se vyskytující subdeprivace (skryté strádání) je odborníky přirovnávána k ledovci. Ledovec je nad hladinou v podobě psychosociální deviace, k jejímuž vzniku nenaplněná zkušenost v dětství zásadně přispěla. Pod hladinou tohoto plovoucího ledovce se skrývá zatím neviditelné, ale obrovské množství osobních problémů a vnitřních rozporů, které za jistých vnějších podmínek podnítl některou formu rizikového chování (experimentování s návykovými látkami, lhaní, podvody, násilné chování atd.), jež ústí do sociálně patologických jevů (drogové závislosti, alkoholismus, patologické hráčství, nezdrženlivost, emoční explozivita se sklonem k útočnému jednání, delikvence atd.) (Jedlička 2017, s. 51).

Dle Františka Koukolíka a Jany Drtilové (2011, s. 193–194) se rodičovství skládá ze tří složek: ochrana dětí před poškozením, ochrana a podpora jejich zdravého tělesného a duševního vývoje; kontrola a stanovení hranic zabezpečujících, jak bezpečí dětí, tak i okolí, dle toho, jak jsou děti v průběhu vývoje aktivními; zajištění, co nejlepších podmínek pro rozvoj talentu u dětí, a co nejlepších možností k jeho využití. Za jednu z klíčových příčin tělesných, psychologických, psychiatrických, sociálních onemocnění a poruch dětí a dospívající mládeže se považuje narušené rodičovství. Toto narušení tkví v kořenech (antisociální) poruchy chování dětí a dospívajících, v delikvenci dětí a mladistvých, závislosti na alkoholu, nikotinu a drogách.

1.2.1 Důsledky psychické deprivace na charakter

Mnohé kazuistiky prokazují, že psychická deprivace (duševní strádání z nedostatku citových a společenských podnětů) může působit velmi negativně na vývoj charakteru. (Langmaier a Matějček 2011, s. 23). Bylo prokázáno, že mezi zloději-recidivisty výrazně převažovali ti, kteří v brzkém dětství trpěli nedostatkem rodičovské péče. Nebyli schopni přijímat citové podněty a nedovedli je ani opřít (Matějček 2017, s. 48–49). Necháпали lásku, nedokázali se zamilovat, neznali věrnost a radost z druhých, nemohli být dobrými přáteli, spolupracovníky a ani rodiči. Psychická deprivace tedy zákonitě postihuje jejich děti (Matějček 2017, s. 50–51). Dítě může hledat z důvodu ztráty, opakované frustrace, nenaplnění potřeb náhradní uspokojení, jež může ústit do

problémového chování. V tomto případě dítě neumí vyjádřit potřebu jiným, přiměřenějším způsobem, velice často se jedná o potřebu uznání a pozornosti. Dítě se cítí v rodině nebo mezi vrstevníky odmítáno a izolováno. Nevhodnými způsoby se pak snaží vzbudit alespoň nějaký zájem okolí o sebe. Někdy se jedná v době dospívání o hledání vlastní identity v podobě věty: „Lepší je být někým zlým než jen tak někým“. Smysl náhradního uspokojení je pokaždé nevědomý a jedinec své konání nedokáže zdůvodnit. Stejně tak okolí nechápe takové jednání, protože činy nejsou zaměřené na osobní zisk, tresty se míjejí účinkem, z důvodu toho, že nejdou po primární příčině, ale po důsledcích. Mezi další psychologické faktory se řadí projevy problémového chování a poruch chování ve vztahu k emoční deprivaci. Takové projevy chování nesouvisí úzce se specifickými traumatickými událostmi ani s emočními poruchami, ale hlavně s dlouhodobou citovou deprivací v rodině, případně v ústavních zařízeních (Hutýrová, aj. 2019, s. 76–77).

Příklady uvedené v literatuře vedly autorku k hypotéze, že psychickou deprivací mohou trpět za jistých okolností prostřední děti v rodině. Mezi předpokládanými důvody může být fakt, že se jim nemusí dostávat tolik lásky ve srovnání s ostatními sourozenci a také významná okolnost, že v citové hierarchii rodiny nezaujímají jasnou pozici. Nachází se někde mezi dalšími zvyrazňovanými členy. Tyto děti se tedy mohou cítit přehlížené proto, že se jim nemusí dostávat tolik pozornosti oproti nejstaršímu a nejmladšímu sourozenci. Záleží však na rodičích a konkrétní rodině, ve které dítě vyrůstá.

Pro zvyrazněný zájem autorky o zkoumání prostředních dětí v rodině měl význam argument, jenž dokládá americký psycholog (nar. 1961) Kevin Leman (2016, s. 143), podle něhož je u prostředních dětí naprosto normální, že se cítí opomíjené, odstrčené a dotčené, trpí nedostatkem pozornosti. Jak sám podotýká, stačí se podívat do rodinného alba. Podobně Tomáš Novák (2007, s. 45), připodobňuje prostřední děti k obrazu běžce, který je stále ohrožován těmi, kteří jsou za ním a neustále se snaží ohrozit ty, kteří jsou před ním, avšak zcela neúspěšně. Zažívají a přežívají všechno, co je v rodinných vazbách problematické. Zároveň však pro ně platí výrok „co tě nezabije, to tě posílí“. Této problematice se věnuje i studie výzkumníků z MIT (Massachusetts Institute of Technology), Northwestern University a University of Florida (a několika dalších). Zde výzkumníci zkoumali desítky tisíc bratrských dvojic v Dánsku a na Floridě – ve dvou úplně odlišných kulturách. Zaměřili se pouze na chlapce, protože právě oni se častěji než dívky dostávají v teenagerovském věku do problémů. Joseph Doyle, autor studie, k výsledkům výzkumu říká: *Bez ohledu na rozdíly v prostředí jsme v obou sledovaných lokalitách dospěli k velice podobným výsledkům. Druhorozené děti mají o 25–40 % vyšší pravděpodobnost, že budou vyhozeni ze školy, stanou se mladistvými delikventy nebo skončí ve vězení než jejich starší bratři* (Breining, aj. 2017, s. 21–22).

Zajímavé je dotazníkové šetření, které provedla ve své bakalářské práci Lucie Plchová Sikorová (2014, s. 46–57), ve kterém sledovala emoční vztah matky a otce u dětí nejstarších, prostředních, nejmladších a jedináčků. Dále sledovala, jaké je výchovné působení rodičů na děti. Nakonec vyhodnotila emoční vztah k dítěti v rodině jako celku. Respondentů bylo 145. Zjištění bylo takové, že u skupiny nejstarších a nejmladších se vyskytoval emoční vztah kladný. Tento vztah se vyznačuje obzvláště vzájemnou důvěrou, úctou a pochopením. Rodiče se o svých dětech vyjadřují kladně a hodnotí je pozitivně. U jedináčků se nejčastěji objevuje emoční vztah extrémně kladný podobající se velmi kladnému emočnímu vztahu. U skupiny prostředních dětí se nejčastěji vyskytoval emoční vztah záporný. Jde o vztah, který je typický přísnými požadavky a vysokými nároky. V rodině se častěji objevují zákazy, příkazy a trestání. Rodiče se zaměřují více na nedostatky dítěte. Chybí zde větší míra porozumění. Nakonec zjistila, že se u všech skupin sledovaných nejčastěji objevuje slabé výchovné působení. Pokud se zaměříme na prostředního, *záporný emoční vztah se slabým výchovným řízením se vyznačuje nepřiliš vysokými nároky, chybí zde přehnaně přísné tresty. Požadavky na dítě jsou nízké a nekontroluje se jejich plnění. Často se jedná spíše o nezájem dítěte, o nedostatek kladných emocí* (Plchová Sikorová 2014, s. 57).

Výzkum z roku 2001 nepotvrdil významné rozdíly v psychice osob podle pořadí jejich narození (Sulloway, 2001, s. 39–84).

Vliv samotného pořadí dítěte podle narození na jeho deprivaci nelze prokázat. Vždy hraje výraznější roli stimulování dítěte citově rozvinutou rodinou. To je nejdůležitější z hlediska úvah o výchovném působení na jedináčka, prvorozeného i posledně narozeného – ti všichni při nevhodné výchově mohou být při socializaci konfliktní.

1.3 Soužití s dítětem

Vzájemné soužití s dítětem je ovlivňováno třemi hlavními činiteli: samotné dítě, rodinní vychovatelé a činitele situační. Na straně dítěte je soužití ovlivňováno řadou činitelů, jakými jsou: zdravotní stav, vyrovnanost vývoje, prospívání či neprospívání, temperament, povaha, podoba, postava atd. Na ovlivňování mají vliv i rodinní vychovatelé. To se týká jejich temperamentu a dalších osobnostních charakteristik, přijetím mateřské a otcovské role, vzájemný vztah otce a matky a mnohými dalšími faktory. Do ovlivňování ještě spadají situační činitelé. To znamená, jak je rodina zajištěna ekonomicky, citově, jak matka a otec vycházejí se svými rodiči, jaké mají přátele, jaká mají zaměstnání, jaké záliby a jaké životní cíle, kolik času jim na co zbývá atd. Ze vzájemné souhry těchto činitelů vycházejí šance i rizika čekající na rodinu během vývoje. Je třeba brát i v úvahu, že z nicotných nedorozumění a zátěží, které přináší každodenní život, mohou klíčit

nejrůznější problémy, které, pokud bychom si jich nebyli vědomi a neohlídali je, by mohly vážně ohrozit harmonii rodinného života (Matějček 2005, s. 11).

V souvislosti se zmíněnou sounáležitostí mezi rodiči a dítětem je třeba zmínit i sounáležitost se sourozenci, neboť jedinec je z velké míry ovlivňován svými sourozenci. Proto autorka má v úmyslu v praktické části zahrnout do průzkumného projektu také otázky zaměřené na vztahy mezi sourozenci, tj. jak se vzájemně vnímají, v čem vidí silné a slabé stránky zkoumaného člena – prostředního dítěte.

1.4 Sounáležitost se sourozenci

Když se dítě začne odpoutávat z mateřské náruče, začne postupně vnímat i ostatní důležité osoby v jeho sociálním prostředí, s nimiž začíná soupeřit o matčinu pečující náklonnost a lásku. Jedná se jak o otce, tak i o sourozence. Tyto citové zkušenosti z tohoto vývojového období mají později velký význam pro další vývoj sociálních vztahů. Získané prožitky se jedinci často promítají do vztahů k širšímu okolí i do vztahu k sobě samému (Jedlička 2017, s. 85). V případě zralého vztahu rodičů jako partnerů se vzájemné vztahy matky, otce a dětí neprojevují jako soupeření, v opačném případě je však příčinou narušení harmonie více. Zkoumání těchto vztahů musí být proto velmi citlivé, aby porušení etických pravidel při komunikaci s respondenty nevedlo k otevření, či prohloubení skrytých konfliktů.

V rodině má každé dítě jedinečné postavení, ze kterého se pak formuje jeho individuální stanovisko (výhled do budoucnosti). V jedné rodině jsou všichni jedineční, všichni mají odlišné zkušenosti a jejich úsudky ohledně rodiny mohou být zcela jiné. Stávající rodinný stav je tedy ovlivněn narozením dalšího dítěte a samotné dítě je ovlivňováno tímto stavem. Existuje zde dynamika, jež je vzájemná a složitá (Novák 2007, s. 20).

1.5 Sourozenecká dynamika

Podle některých názorů dětská žárlivost a rivalita (mnohdy hořké a v podstatě zbytečné pokusy o vymezení své sféry nesporných výsad) v tomto období (raném věku) dosahují svého vrcholu v konečné soutěži o privilegované postavení u své matky. Naopak neúspěch vede k rezignaci, úzkosti a pocitům viny. Alfred Adler (Adler in Jedlička 2017, s. 85), zakladatel individuální psychologie a vídeňský psychiatr, zaujímá kritické stanovisko vůči necitlivému zasahování ze strany dospělých. Viděl v nich příčiny inhibice v právě se rozvíjející iniciativě malého dítěte. Neustálé předhánění a srovnávání mezi sourozenci, zvláště mladšího se starším, mohou být zraňující, obzvláště jsou-li stejného pohlaví. Upozorňuje na škodlivost podporování

rivality a žárlivé závisti v rodině z důvodu toho, že je to zcela nevychované a jedince směřuje špatným směrem na celý život. Adleriáni zdůrazňují, že čím dříve bude žít dítě vlastními zkušenostmi s harmonií a spoluprací, tím je pravděpodobnější, že si začne utvářet vlastní pohled na svět v souladu a pocitem, že někam patří (Jedlička 2017, s. 85–86).

Je-li sourozenecká dynamika opřena o harmonii mezi zdravou soutěživostí a vzájemnou podporou, nelze ji nazývat rivalitou, jakou by rodiče měli citlivě korigovat rozvojem altruismu a solidarity mezi sourozenci i jinými dětmi z okolí.

1.5.1 Vzájemné vztahy

Jakým způsobem k sobě sourozenci v rodině přilnou a jak se k sobě budou chovat, závisí rozhodně na nastavení vzájemných vztahů a na komunikaci v rodině. Upřednostňování jednoho sourozence před druhým (z mladšího se stane mamincin ‚hodný chlapeček‘ zatímco starší ‚pořád zlobí a dělá potíže‘) působí destruktivně na vztah v rodině. Dále sem patří i přeceňování potřeb ‚zranitelnějšího‘ (obvykle mladšího) dítěte na úkor ‚méně urgentních‘ potřeb staršího dítěte, rozdíly v zacházení s dětmi odlišného pohlaví, ale zároveň snaha o rovnost za každých okolností. Dostane-li např. jedno dítě k Vánocům více dárků než druhé, mělo by se jednat o příležitost, jak projevit v rodině společnou radost z radosti hojně obdarovaného, zatímco se v tichu předpokládá, že příště dostane více dárků druhé dítě (Lábusová 2007).

1.6 Důležitost lásky v rodině

V dlouhodobě citově chudém prostředí, kde žijí děti, bylo vypořádáno, že tyto děti mají vážné obtíže ve všech dalších vývojových stupních. Těžko se učí mít někoho rády a zároveň být druhému citovou oporou. S větší pravděpodobností si vezmou člověka stejného typu (nezáleží mu na citové odezvě a není ji sám schopen). Jejich děti si z generace na generaci předávají tento vzorec: citovou chudobu, nepříznivou životní atmosféru, nezdravé vývojové podmínky. Dítě potřebuje naprosto jasně lásku. Neznamena to však rozněžnělé hýčkání a rozmazlování. Znamená to však, že je pro dítě důležitý hluboký pocit jistoty – někomu patří, není opouštěno, může se spoléhat (Matějček 2017, s. 45).

Není však správná slabošská mateřská láska nebo láska pojímána jako oběť. Má být náročná, důsledná a i někdy přísná. Je dobré, dokážou-li matky a otcové být sami šťastní se svými dětmi a ve svých dětech. Nešťastní, ponížení, obětaví rodiče sotva mohou vytvořit svému dítěti prostředí, v němž by se dařilo citovým vztahům (Matějček 2017, s. 46).

Autorka se domnívá, že pro správný vývoj dítěte je důležitá hlavně láska, aby rodiče své dítě milovali a nacházeli v něm radost, i když každodenní situace tomu mnohdy nepřejí.

1.6.1 Rodičovská láska

Psychologická zkoumání ukázala, že vědomí vlastního já se vytváří nejen ze vztahu ‚já‘ a ‚ty‘, ale i někoho třetího. Pro formování identity a vědomí vlastního já je důležitá kvalitní rodičovská láska. Když máme tři děti, máme dojem, že máme všechny stejně rádi, ale když se podíváme do hloubky, zjistíme, že se ke každému z nich chováme jinak. Každému dáváme jinak najevo svoji přízeň a nepřízeň. K někomu jsme shovívavější a k jinému přísnější atd. Je to z důvodu toho, že při narození každého dítěte jsme byli v jiném věku, měli jsme jiné zkušenosti a očekávání. Další hlavní složkou je, že každé z těchto dětí je jiné, je svébytnou osobností, jež nás k něčemu podněcuje, něco probouzí a něco potlačuje. V podstatě ono samé je značným činitelem té interakce, v níž se vytváří to, co se dá nazývat rodičovskou láskou (Matějček 2013, s. 38–39).

1.7 Formování identity v rodině

1.7.1 Vývoj sebepojetí v rodině

Termín sebepojetí znamená vztah jedince k sobě samému. Nejedná se však o neměnnou danost, ale je dynamické povahy. Mají zde na něj vliv věk, vztahy s lidmi (hlavně ti, které pokládáme za vzor nebo nám imponují), zkušenosti a zlomové události v životě. Aktualizuje se jako sebepoznávání, sebehodnocení, sebectí a seberealizace. (Helus 2018, s. 156).

Na vývoj sebepojetí se podílejí dva mechanismy. Jedná se o procesy sociálního zrcadla a procesy identifikace. Dítě z reakcí osob pro něj významných, usuzuje, jaké je. Zda je chytré, šikovné, statečné, hezké, hloupé, zlobivé atd. V důsledku toho může být i fatálně determinováno, neboť ještě nedokáže přicházející informace kriticky zvažovat, porovnávat nebo korigovat. Blízké osoby svou absencí sebekontroly mohou pozitivní sebepojetí podlomit. Důsledkem jsou pak stavy bezmoci, provinilosti, méněcennosti. Na druhé straně identifikace znamená, že dítě přijalo pohled někoho druhého za svůj, tedy zvnitřnilo jej a v zásadních situacích se jím řídí. Předpokladem identifikace je buď láska k druhé osobě, anebo strach z trestání. Dítě se chce k lásce zcela připodobnit, požadavky na něj kladené bere plně za své, nechce ji za žádnou cenu zklamat. Prožívá strach z trestání a hlavně pro dítě zraňujícím je strach z citového zavržení („už tě nechci vidět“, „jdi pryč“ atd.). V průběhu identifikačního procesu, která z těchto dvou procesů převládne, má pak rozdílné důsledky při vytváření osobnosti, obzvláště pro mravní citění (Helus 2015, s. 145–146).

1.7.1.1 Sebepoznávání

Jedná se o snahu jedince orientovat se v sobě samém. Zajímá se o to, jaké jsou jeho schopnosti a další vlastnosti, obzvláště, když je vystaven zvládnout těžký úkol. Sebepoznání může být realistické, ale i zkreslené. V našem sebepoznání čerpáme z výkonů, kterých jsme dosáhli, ale i z reakcí druhých osob na nás, jako je náš vzhled, výkony, způsoby chování atd. Některé události nabývající většího významu nás mohou ovlivnit na dlouhou dobu (Helus 2018, s. 156).

Autorka má zato, že je třeba, aby rodiče své děti vychovávali moudře, s láskou a důsledně. Byli pomalejší k hněvu a několikrát promysleli, co dítěti řeknou, když se mu něco nepodaří. Jinak si děti mohou vytvářet zkreslený negativní obraz o sobě, který může vyústit do zkresleného vnímání sebe sama.

1.7.1.2 Sebehodnocení

Dle sebehodnocení můžeme rozdělovat lidi na ty, kteří spíše inklinují k optimistickému, povzbuzujícímu sebehodnocení, a na lidi mající sklony hodnotit se spíše pesimisticky s velkými výhradami. To se pak promítá do jejich rozhodování, průběhu jednání a výkonu. Lidé s optimistickým naladěním vidí příčinu selhání ve vnějších okolnostech, kdežto lidi s pesimistickým laděním vidí příčinu selhání v sobě a o možnosti úspěchu pochybují. S tím souvisí tendence k sebeznehodnocování. Se sebehodnocením souvisí tři aspekty: porovnávání svých někdejších výkonů s výkony současnými, porovnávání s druhými, porovnávání toho, jací jsme a čeho dosahujeme s ideálem. (Helus 2018, s. 157).

1.7.1.3 Sebecit

Máme k sobě citový vztah, který může nabývat značné intenzity. Jedná se např. o sebelásku, sebeobdiv, ale také o sebenenávist, sebeopovržení, sebeznechucení atd. Důležitým citem je sebeúcta, která vede člověka, aby na sobě pracoval takovým způsobem, aby si ji zasloužil a sám před sebou obstál v náročných životních situacích (Helus 2018, s. 157).

Pokud rodiče dětem nedávají často pozitivní zpětnou vazbu, domnívá se autorka práce, mohou se u dětí objevit negativní pocity sebenenávisti, sebeznechucení atd., jež mohou ústít do patologie. Citlivější děti potřebují několikrát denně pozitivní zpětnou vazbu v podobě pochvaly, pohlazení, úsměvu od svých rodičů, jak ví autorka na základě vlastní zkušenosti. Je třeba brát zřetel na to, že ke zničení kladného vztahu k sobě samému stačí pouhých pár dní. Nesnadno se pak narovnává pozitivní sebeobraz a je možné, že se nikdy správně nenarovná. U prostředních dětí se tyto nežádoucí pocity mohou vyskytovat oproti ostatním sourozencům častěji, a proto je třeba, aby rodiče uprostřed hněvu na tyto děti více myslely a nenechaly se unést.

1.7.1.4 Seberealizace

Tímto termínem se označuje nejaktivnější složka sebepojetí. Jedinec se nejen poznává, ale i hodnotí, prožívá k sobě city a jedná nějakým způsobem. Především se pod tímto pojmem skrývá uskutečňování potencialit, tedy možnosti vývoje a výkonu, jež jsou v nás. Zda se uskuteční není samozřejmé. Přibližování se k ideálu, kdy jedinec bere ideál jako výzvu změnit se, něco se sebou dělat a tím překonat nedostatky, chyby, odčinit selhání, pozvednout se, aby se toto mohlo naplnit, potřebuje člověk vyvinout vlastní odhodlání, udělat skutek a potřebuje oporu od lidí, kterým důvěřuje (Helus 2018, s. 15).

O čemž se autorka domnívá, že není možné, pokud dítě nemá vnitřní a vnější motivaci, jež by měla přicházet směrem k němu od jeho nejbližšího okolí, kterým jsou rodiče a sourozenci. Proto je zapotřebí, aby rodiče děti oceňovali a dávali jim pozitivní podněty k tomu se realizovat a mít naději na úspěch. Domnívá se dále, že tyto složky sebepojetí mohou zaostávat a nemusí se naplňovat v rodině s více dětmi, neboť je samozřejmé, že rodiče nemají vnitřní kapacitu všem dětem složky naplnit.

1.7.2 Vytváření identity

Jedná se o pozoruhodný proces, který si předvedeme na příkladu. Pokud jsou dítěti zhruba dva roky, říká si obvykle svým jménem, tedy tak, jak mu říkají ostatní v rodině. Tedy ne ‚já‘, ale ‚Kája‘, ‚Maruška‘ apod. Se zalíbením tvoří první věty a opakuji po dospělých jejich výroky, jež se jich dotýkají. Ptáme se dítěte: ‚Co jsi mámino?‘ A dítě odpoví: ‚Zlato!‘ atd. V tomto období také více než později dětem říkáme: ‚Ty-ty-ty, styď se, takový velký kluk!‘; ‚Ty jsi ale zlobidlo!‘ apod. Tímto způsobem vždy dítěti připomínáme, a zároveň vnucujeme, co je, co není a co by mělo být. Tento výchovný tlak na dětskou identitu může být veden pozitivním směrem (dáváme mu najevo, jak je pro nás důležité, milé, vzácné) nebo i negativním (dáváme mu najevo, že je pro nás přítěží, že nám ‚zkazilo život‘ apod.). Tuto identitu si pak dítě nese dále do svého života a dle toho, byla-li pozitivně nebo negativně formována, bude mít dítě, buď důvěru nebo nedůvěru v samo sebe (Matějček 2013, s. 39–40).

Je tedy potřeba dávat si velký pozor na to, co dětem říkáme a jakou jim dáváme zpětnou vazbu na jejich jednání. V případě převládajících negativních zpětných vazeb se mohou později u dětí objevit různé problémy, zvláště ty psychické, dle mínění autorky. Můžeme tím pokrýt jejich identitu i vnímání sebe sama, zvláště pokud jsou děti citlivější.

1.7.3 Interpersonalita osobnosti

Dnešní pojetí lidské osobnosti a identity je pojetí interpersonální, tedy předpokládá ‚vývoj navzájem‘. Status sourozence přináší určitou životní zkušenost, vztahy mezi sourozenci se po celý život proměňují, formují, přičemž spolupůsobí na vytváření vztahů i rodiče (Sohni 2019, s. 15).

Sourozeneckými relacemi se formuje horizontální vztahová zkušenost, přičemž vertikálně spolupůsobí rodiče. Psychodynamika sourozeneckých vztahů zahrnuje individuální vývoj dítěte jako jedince, rodinný celek jako interpersonální jednotu, vertikální souhru mezi rodiči a dětmi a horizontální souhru mezi sourozenci (Sohni 2019, s. 15).

1.8 Sourozenecká konstelace

Silný vliv na formování osobnosti a konkrétních rysů povahy má naše pořadí narození. Sourozenecká konstelace však není jediným faktorem formujícím naši povahu, třebaže se řadí mezi hlavní činitele. Dalšími faktory působícími na naši osobnost jsou počet sourozenců; založení rodičů a jejich vzdělání; postoje; hodnoty; sociální a ekonomický status rodiny; prostředí rodiny jako takové; průběh socializace; kultura, která zásadně ovlivňuje okolí kolem nás a utváří naše určité chápání a vnímání světa, jež má následně vliv na naše jednání. Každá sourozenecká konstelace má svůj specifický kontext a důsledky (Fárková 2012, s. 42).

Sourozeneckými konstelacemi se budeme zabývat jen z části. Pozornost bude věnována prvorozenému (nejstaršímu sourozenci) a nejmladšímu, nejvíce se bude následující část věnovat prostřednímu dítěti, neboť k němu se bakalářská práce vztahuje.

1.8.1 Prvorozené dítě

S příchodem prvního dítěte přichází velká očekávání a první nadšení, ale také první zklamání z toho, že vše neprobíhá podle našich představ. Prvorození, alespoň na pár měsíců nebo i let, dostávají plnou pozornost od svých rodičů i celé rodiny. Hodně rodičů klade na své první dítě velké nároky. V době, kdy se narodí druhé dítě, musí prvorození rychle zestárnout. Prvorození tedy dospívají rychleji (Skládalová 2018, s. 22). Někteří prvorození se mohou stát ochránci svých mladších sourozenců. Mezi některé vlastnosti prvorozených patří: perfekcionismus, spolehlivost, svědomitost, psaní seznamů, systematickosti, cílevědomost, kritičnost, přirozené vůdcovství atd. (Leman 2016, s. 79). Nejstarší děti mají tu výhodu, že mají výborné podmínky pro rozvoj svého duševního života (Adler 2018, s. 128).

1.8.2 Prostřední dítě

Je třeba si uvědomit, že v roli prostředního dítěte se nachází druhorozené ze tří sourozenců, druhé a třetí narozené v případě čtyř sourozenců, třetí narozené z pěti sourozenců atd.

Nezvyklou pozici v rodině mají druhorozené děti, které mají ještě další mladší sourozence, nedosáhnou tak výhradního postavení jako mají prvorození a nejmladší děti a celkem často se jim dostává menší pozornosti od rodičů, z toho důvodu se o nich mluví jako o „sendvičových dětech“ (Skládalová 2018, s. 38).

S příchodem druhého dítěte se promění rodinná struktura a vytvoří se sourozenectví (Sohni 2019, s. 45). Prostřední děti jsou dle Lemana (2016, s. 23) nejobtížněji definovatelné, ale budou vždy opakem dítěte, které je před ním.

Skádalová (2018 s. 32), lektorka kurzů pro rodiče a děti, ve své knize píše, že když druhorození reflektují společné zážitky, shodnou se na tom, že neměli možnost dělat to, co dělali jejich starší sourozenci. Byli považováni za ty menší, méně schopné a méně zodpovědné. Pozice dítěte v rodině a jeho pocity mohou být dobře viditelné na dědění oblečení. Duhorozené děti se shodnou, že právě oni nosili obnošené oblečení po svém starším sourozenci. „Často říkají, i když se nám to oblečení líbilo, chtěli jsme pro sebe něco jiného, chtěli jsme něco nového, chtěli jsme být stejně tak důležití jako prvorození, abychom měli něco jen pro nás.“ (Skládalová 2018, s. 32).

Duhorozené děti se mohou i podvědomě srovnávat se svým starším sourozencem, z toho vyplývá, že není potřeba, aby je rodiče přirovnávali ke svým starším sourozencům. Nebezpečí je na světě, pokud je ve srovnávání podporují, jak rodiče, tak i okolí (Skládalová 2018, s. 32).

Celý život zápasí s pocity méněcennosti pramenící z jejich dětství, kde dospěli k závěru, že ačkoliv se snaží, jak nejvíce to jde, stejně nedosáhnou výsledku, kterého chtějí dosáhnout (Isaacson, Radish 2006, s. 109).

Prostřední děti jsou dle Lemana (2016, s. 146) dobrými vyjednávači, hledají kompromisy, jsou diplomaté, vyhýbají se konfliktům, jsou nezávislé, loajální k přátelům, mají spoustu přátel, jsou samorosty, tajnůstkáři a nejsou rozmazlení. Dále poznamenává, že prostřední děti jsou výsledkem mnoha tlaků z rozličných stran. Pokud budeme chtít porozumět prostředním dětem, musíme se vždycky zaměřit na celou rodinu.

Skládalová (2018, s. 39) také radí ve své knize rodičům, aby mysleli na prostřední děti a věnovali jim pozornost, neboť tyto děti potřebují pozornost a čas rodičů jen pro sebe, z toho

důvodu, aby se necítili stísněné mezi dvěma a více sourozenci. Potřebují se zapojovat do chodu rodiny a mít příležitosti společných aktivit strávených jen s rodiči.

1.8.3 Nejmladší dítě

Nejmladší děti, takzvaní benjamínci, mají výhodu tu, že přichází do rodiny v okamžiku, kdy už rodiče mají část kariéry za sebou. Demografové si také všimli typického jevu pro rodiny s poměrně dobrým materiálním standardem, že se stávají dětmi „pro potěšení“. Přístup rodičů k těmto dětem je ochranný, a spíše děti rozmazlují (Novák 2007, s. 45).

Mezi specifické vlastnosti těchto dětí se řadí bezstarostnost a veselí, jsou společenší a většinou oblíbení z toho důvodu, že rádi vymýšlejí legrační kousky. Jsou také manipulativní, okouzující, obviňují druhé, vyhledávají pozornost od druhých, mají rádi lidi apod. (Leman 2016, s. 162).

Podobně dokládá i Skládalová (2018, s. 41), že nejmladší děti se ve společnosti rádi předvádějí a bývají dobrými baviči. Upoutávají na sebe pozornost někdy i jen z pocitu, že všichni starší jsou větší, schopnější a důležitější.

Autorka práce si je vědoma, že nelze jisté charakteristiky brát za danou a neměnnou věc, která ovlivní to, jací jsme. Sourozenecké konstelace je tedy třeba brát s nadhledem, neboť každý člověk je jedinečný, formován různými vlivy, jak vnitřními, tak vnějšími. Z důvodu pochopení role a pozice prostředního však autorka potřebovala použít výše zmíněnou literaturu a charakteristiky v ní napsané. Věnovala se roli nejstaršího, prostředního a nejmladšího dítěte v rodině, aby byly správně pochopeny souvislosti a úvahy vedoucí autorku k dané problematice.

1.9 Sourozenci v kontextu rodiny

Vztahy mezi sourozenci mohou být někdy prvkem svépomoci. Bratr nebo sestra vytváří a nahrazuje ostatním sourozencům to, co jim rodiče nedokázali dát. Tedy vliv sourozenců je nenápadný, obvykle snadno dosažitelný a dobře přijatelný. Sourozenecký vztah a probíhající láska v něm je ve své podstatě jednodušší než láska mezi rodiči. Konflikty, které zde probíhají, jsou povrchnější. Děti v rodině se ve svém vývoji vzájemně ovlivňují. Existuje otázka, zda se děti vzájemně vychovávají. Do jisté míry je to pravda. Vzájemné formování v sourozeneckých vazbách nastat může a nastává, říká se, že výchova několika dětí je pokaždé snadnější, z důvodu toho, že se děti do jisté míry vychovávají navzájem (Novák 2007, s. 21–24).

Autorka krátce zmíní, jakým způsobem je důležitá pozice mezi sourozenci dle některých psychologů. Je třeba zmínit, co poznamenává ve své knize dětská psycholožka Jiřina Prekopová na

základě psychologa Alfreda Adlera (2014, s. 35), když potvrzuje, že mnoho věcí je pro děti vyrůstající v jedné rodině stejné, ale postavení mezi sourozenci však udává individuální psychickou situaci každého z nich, a tím se sourozenci navzájem od sebe liší.

1.9.1 Důležitost sourozenecké pozice

Dle psychologů je pozice v rodině skutečně důležitá, mohou se však objevit výjimky. Prvorozené děti jsou často spolehlivé, perfekcionistické, citižádostivé a studijní typy. V souladu s tím právě oni trpí úzkostí a depresí. Jistě se jedná o důsledek, že jsou prvními dětmi, na které rodiče kladou své ambice a zároveň jsou nejvíce pod rodičovskou kontrolou (Labusová 2007). Myslí černobíle a mají silný smysl pro to, co je špatné a správné. Věří, že existuje způsob, jak dělat věci správně (Leman 2016, s. 22).

Druhorozené děti více unikají rodičovské pozornosti. Za to více oplývají sociálními dovednostmi a uměním samostatně řešit svoje problémy a konflikty. Také se říká, že nejlépe umí najít své místo v životě (Lábusová 2007).

Dle Lábusové (2007) nejmladší děti jsou obvykle mazlíkové rodičů a rádi se předvádějí. Mívají sklony k intrikám a umí účinně svalovat vinu na druhé, nejedná se však o pravidlo. Dále dodává, že rodiče mají sice pro ně slabost, ale výchova působením starších sourozenců nebo prostředí mimo rodinu bývá o to náročnější.

Pro zajímavost je dobré zmínit i statistiku narození dětí v České republice. V České republice byl zaznamenán v roce 1991 značný nárůst dětí prvorozených na úkor poklesu dětí druhorozených. V roce 1995 však vzrostl počet narození dětí druhorozených na úkor prvorozených. V nynější době patrně převažuje model rodiny s jedním dítětem (Bezchlebová 2022, s. 4–5).

1.9.2 Vliv sourozeneckých konstelací na život v minulosti

Alfred Adler se jako první více zabýval sourozeneckými konstelacemi a jejich vlivem na osobnost. Mnozí psychologové a pedagogové se domnívali, že mezi sourozenci neexistuje jakási rivalita, spíše naopak, přestože sourozenecká rovnost byla po mnohá století problematická. Již od kolébky dítěte bylo ovlivněno jeho postavení: v rodině, ve vzdělání, v dědictví, profesní možnosti, ve sňatku a možnosti mít děti tím, v jakém pořadí a pohlaví se sourozenci narodily. Bývalo to tak, že první dítě bylo dědicem, druhé šlo do kláštera, třetí se stalo vojákem (pokud se jednalo o kluka). Dodnes se neví, jak to psychicky zpracovali ti, kteří se museli podřídit tomuto tlaku okolí (Novák 2007, s. 20).

Zjednodušené vzorce vztahů dětí v rodině podle Adlera je třeba dle názoru autorky vnímat v dobovém kontextu, v jakém se jim Adler věnoval. Jeho snahou byla výchova silného jedince,

připraveného na konkurenční boj při socializaci ve společnosti. V dnešní době však musíme věnovat pozornost rodině více z pohledu socializačního jádra a citové opory pro zdravý vývoj osobnosti.

1.9.3 Současný vliv sourozeneckých konstelací na život

Novák (2007, s. 24) shrnuje důsledky narození a sourozenecké konstelace takto:

- Čím v rodině více vzniká soutěživost, tím se více zvýrazní účinky pořadí narození dětí.
- Je typické, že prvorozené a druhorozené dítě, obzvláště jedná-li se o sourozence stejného pohlaví, jdou při hledání svého místa ve světě odlišně.
- Pokud je v rodině handicapované dítě, zaujímá pozici mladšího dítěte, v důsledku toho vyplývá, že to může sourozence buď odrazovat, nebo obohacovat.
- Obvykle se dítě neangažuje tam, kde vyniká jeho sourozenec, naopak se snaží právě vyniknout tam, kde sourozenec neměl úspěch.
- Velice úspěšné děti mohou být pro sourozence zdrojem výzvy, nebo stresu.
- Pohlaví formou gender role má vliv na životní plány dítěte.
- Pokud je v rodině věkový rozdíl pět a více let, formuje to nové sourozenecké konstelace.

I přesto, že je vliv pořadí narozeného dítěte, na jeho inteligenci, názory a vlastnosti sporný, setkáváme se s mnoha případy, kdy se shoduje chování a jednání jedinců podle pořadí ve kterém se narodili. Tato skutečnost by se neměla podceňovat. (Bezchlebová 2022, s. 6).

1.10 Problémy v rodině

Doktorka Václava Masáková (2011, s. 28) ve sborníku studií píše o potřebách dětí, že jsou naplňovány někde jen zčásti, obzvláště potřeba citového ukotvení. Z důvodu nedostatku času a vzájemného sdílení každodenních starostí v rodině (hlavně dětských), mají rodiče tendenci kompenzovat tento nedostatek nadstandardním materiálním zabezpečením, rozvolněnou a liberální výchovou a čas dětí vyplňují různými zájmovými kroužky. Socioemoční vývoj dětí je často složitý. Děti jsou vedené k sebeprosazení se za všech okolností, tzn., že úspěch je jedním z důležitých měřítek. Mimo jiné se ve větší míře objevuje sebestřednost a míra empatie se snižuje. Ve svém důsledku to ústí do citové deprivace dítěte a jeho nestálosti ve vztazích, k vnitřní nejistotě a hledání „hranic“ v podobě výkyvů v chování. Stabilní rodinné prostředí se z větší části začíná vytrácet.

Německá psycholožka a psychiatrička Karen Horneyová ve vývoji jedince přisuzovala zážitkům z dětství rozhodující úlohu. Dle Horneyové se narodí dítě do světa obklopeného problémy, dospělí občas také trpí svými vlastními neurotickými problémy, a tak se chovají pro dítě nepředvídatelně. Jednají občas panovačně, přehnaně ochranně, popudlivě, příliš náročně, přehnaně shovívavě, ostatním sourozencům nadřezují apod. Pokud je dítě v rodině vystaveno opakovaně těmto rozporným vlivům, vede toto vše u něj k nejistotě a zranitelnosti. Bojuje se základní úzkostí, jež Karen Horneyová definuje pocity osamocení a bezmoci proti eventuálně nepřátelskému světu (Plháková 2006, s. 201).

1.10.1 Dospívání dětí v rodině jako rizikový faktor

Pokud rodiče vnímají chování svého dítěte úzkostně a negativně, jedná se o rizikový faktor pro úspěšné plnění funkce rodiny a pro další vývoj dospívajícího. Je třeba si uvědomit, že dospívání je procesem, při kterém v docela krátkém časovém úseku, dochází k zásadním změnám v oblasti vývoje fyzického, psychického a sociálního. Dospívající děti se trápí nejrůznějšími pochybnostmi o sobě, o svém postavení ve světě. Navenek se však projevují takovým chováním, které dráždí rodiče a zneklidňuje je. Průvodním jevem přitom je uzavírání se do sebe, změny nálad, odklon od nynějších zájmů, výstřední oblékání apod. S tím také souvisí nadměrná kritičnost vůči autoritám a přijímání postojů a názorů od vrstevníků. Mimořádně důležitý v tomto období je dobrý vztah s rodiči. Obecně však platí, že je to stále rodina, která dospívajícího jedince v tomto období rozhodujícím způsobem ovlivňuje. Někdy se za vnější pohodou dítěte může skrývat velká nejistota, pocity méněcennosti, prázdnoty a bezmoci. (Boková 2011, s. 83–89).

Když přijdou do rodiny jakékoliv problémy různého charakteru, ukazuje se, že zásadní je, aby rodiče stanovili rozumná pravidla, byli důslední a současně pečovali o dobrý vztah s dítětem na základě dobré komunikace, respektu a důvěry. Mnoho rodin zažívá nějaké problémy s dospívajícími, ale většina z nich je také zdárně zvládne překonat (Boková 2011, s. 98).

1.11 Socializace jako celoživotní a aktivní proces

Socializace je určitým mechanismem sociální kontroly, podílí se na utváření spontaneity a připravenosti na změnu, spojuje každého jedince se společností. Během socializace se tak může utvářet svébytná osobnost, reagující na požadavky, které klade okolí, očekávání druhých, reflektuje sdílené kulturní vzorce. Dobrým výsledkem socializačního výsledku jsou získané kompetence pro osvojení si pružnosti, užití nových způsobů jednání v různých životních situacích a zároveň umět hájit svoji vnitřní integritu (Stašová, Slaninová, Junová 2015, s. 8).

V procesu socializace se tak prolíná rovina očekávaného s neočekávaným a s oběma těmito aspekty se musí jedinec vyrovnat sociálně přijatelným způsobem, aniž by poškodil druhé i sám sebe (Stašová, Slaninová, Junová, 2015, s. 8). Z tohoto důvodu je důležitá tzv. **sociální kreativita**, ve které se promítá, to jakým způsobem jedinec uchopil životní situace a také konstrukce jeho životního stylu. Jedinec musí v nynější době reagovat na nové situace, vlivy prostředí, nové typy sociálních skupin apod., s nimiž dosud neměl zkušenost, tudíž se výchovou ani socializací nemohl na ně připravit. Dále je důležitý pojem **sociální zrání** představující komplex vývojových změn v chování a vědomí spolu s proměnlivým postavením uprostřed společnosti. Modelují se v něm životní cíle, základní motivační struktury a pojetí hodnot. Sociální kreativita a sociální zralost jsou ve výsledku důležitými prvky **úspěšné socializace** v každém věku (Stašová, Slaninová, Junová 2015, s. 9–11).

Horneyová popsala tři hlavní druhy pohybů jedince k lidem a okolnímu světu. Těmi jsou pohyb k lidem, pohyb proti lidem a pohyb od lidí. **Pohyb k lidem** představuje předpoklad, že u druhých lidí jedinec nalezne ochranu a pomoc, za podmínky, že se jim podrobí. Tento typ lidí hledá ve skupině i v osobním životě nejsilnější jedince, ke kterým se snaží přiřadit. Poddáváním se je občas veden až k sebeobětování a sebezničení. **Pohyb proti lidem** se odvíjí od předpokladu, že mocnému jedinci se nikdo neodváží ublížit. Tento postoj však nepramení ze síly, ale z pocitů nejistoty, strachu a úzkosti. Jedinec předpokládá, že svět je nepřátelský a podle toho se odvíjí jeho obranné jednání. Mimo jiné vykořisťování působí jedinci potěšení. Současně se však sám obává, že bude někým oklamán a vykořisťován. **Pohyb od lidí** vede jedince k hledání fyzické a duševní samoty. Člověk touží zůstat stranou, neboť lidi pokládá za příčinu všech problémů a neštěstí. Vztahy jsou pro něj nebezpečné a ohrožující. Horneyová totiž předpokládala, že dítě proti bazální úzkosti vyvíjí různé obrany, které mají tendenci zůstat až do dospělosti. Dle jejího mínění se projevují jako neurotické postoje nebo pohyby ve vztahu ke společnosti (Plháková 2006, s. 201–202).

Na základě výše zmíněného, můžeme vidět, jak je pro správnou socializaci potřeba pevného zázemí v rodině, jak je důležité vnímat rodičovskou lásku, která dává pocit bezpečí a ukotvení, aby se socializace mohla vyvíjet správným směrem. Autorka se domnívá, pokud děti neprožívají takové emocionální bezpečí a jistotu doma, mohou se pak snadno socializovat nesprávným a škodlivým způsobem.

1.12 Poruchy chování

Při poruchách chování zřetelně dochází k opakujícím se vzorcům chování, při nichž se jedná o nedodržování a narušování norem, pravidel a práv druhých. Často se vyskytují agresivní projevy zaměřené proti lidem, zvířatům a věcem, krádeže, lhaní, nepoctivost, záškoláctví apod. Dle závažnosti poruch chování a jejich obnášejících důsledků, dělíme poruchy těžké, střední a lehké. Pokud se problémy s chováním objevují samostatně, mohou se samostatně klasifikovat. Když se jedná o poruchu chování vázanou na vztahy v rodině, projevuje se pouze ve vztahu k rodině a domovu (Orel, aj. 2013).

1.12.1 Nesocializovaná porucha chování

Tato porucha je charakterizována kombinací trvalého disociálního nebo agresivního chování s výrazným pervazivním narušením vztahu jedince k ostatním dětem (MKN–10 2022). Jedná se o poruchu chování samotářského agresivního typu a nesocializovanou agresivní poruchu (MKN–10 2022).

Souvisí s disharmonickým vývojem osobnosti, nedostatečným zvnitřněním morálního jednání a celkově nedostatečným vývojem osobnosti. Jedinec nemá empatii, důvěrné vztahy, je samotářský. Vyskytují se u něj rvačky, agrese, hrubosti, násilnosti, krutost apod. Řadí se mezi poruchy s nejhorší prognózou (Orel, aj. 2013).

1.12.2 Socializovaná porucha chování

Porucha chování s disociálním nebo agresivním chováním trvalého rázu, vyskytující se u jedinců, kteří jsou celkem dobře integrováni do skupiny stejně starých.

- *Porucha chování skupinového typu*
- *Skupinová delikvence*
- *Poklesky v souvislosti s členstvím v gangu*
- *Krádeže s partou*
- *Záškoláctví (MKN–10 2022).*

Vyznačuje se narušenými vztahy s autoritami. Jedinec se zapojuje v nějaké skupině vrstevníků, která má jistá pravidla, rituály a je organizována (často se v ní objevuje delikventní činnost) (Orel, aj. 2013).

Autorka se domnívá, na základě výše zmíněného, že právě prostřední děti by mohly trpět, nebo mít sklon k jedné z těchto forem poruch chování, pokud se rodina o ně příliš nezajímá. Jak

také víme, tyto děti mají sklon trávit čas mimo rodinu v nějaké partě. Pokud vezmeme v potaz, že prostřední děti vyhledávají partu vrstevníků, ve které mohou vyniknout a tato parta má sklony k delikventnímu chování.

1.12.3 Smíšené poruchy chování a emocí

Jedná se o kombinaci narušeného chování a emocí. Vyznačuje se agresivními, disociálními a vzdorovitými projevy, které jsou doprovázené neurotickými symptomy, úzkostí, bázlivostí a fobií. Tyto příznaky mohou být ještě doplněny obsesivním chováním nebo depresivním laděním (Orel, aj. 2013).

Při depresivní poruše chování se jedná o nezáměr, beznaděj, anhedonii (neschopnost prožívat kladné city) , autokauzaci (chorobné sebeobviňování), mohou se přidat další somatické symptomy provázené bolestmi hlavy, břicha aj (Orel, aj. 2013).

1.13 Sociálně patologické jevy

Příčiny vzniku deviantního a sociálně patologického chování jsou multifaktoriální. Toto chování je výsledkem různých vnitřních a vnějších faktorů, které působí v inkriminovaném čase ve vzájemné interakci (Fischer, Škoda 2014, s. 123).

1.13.1 Agresivita a násilí

Na vznik agresivity mají vliv mimo jiné sociální faktory, obzvláště se jedná o sociální učení. V rámci působení rodiny a dalších sociálních skupin může dojít k získání a rozvíjení vzorců agresivního jednání. Může se jednat o party vrstevníků, sportovní kluby, armádu apod. Značný vliv má i společnost a její celý systém. Řadí se sem i vlivy médií, politický vliv a vliv různých ideologií (Fischer, Škoda 2014, s. 141).

1.13.2 Vandalismus

Vandalismus je typickým projevem agresivního chování pozorovatelného u lidí. Vandalismus často patří k životnímu stylu dospívající mládeže a různých part, u nichž můžeme pozorovat další projevy sociálně patologických jevů. K vandalismu dochází často pod vlivem omamných látek. Projevem vandalismu může být potřeba upozornit na sebe, může se jednat o potřebu stát se členem party, boj o pozici v partě, ukázání síly a odvahy před ostatními vrstevníky, může se také jednat o snahu začlenit se k delikventní subkultuře (Fischer, Škoda 2014, s. 151–156).

1.13.3 Suicidální chování a sebepoškozování

Jedná se o nejzávažnější projev autoagrese společně se sebepoškozováním (Fischer, Škoda 2014, s. 164).

Hlavními příčinami suicidálního chování jsou neuspokojivé sociální vztahy, chybějící sociální opora, dysfunkční rodina, ztráta sociálních vazeb, ekonomické faktory apod. Mezi sociální faktory, které nejvíce zvyšují riziko suicidia je konflikt v rodině (až 33 procent adolescentů). V rámci rodiny také působí nefunkční rodinné vazby, citová deprivace, dlouhotrvající konflikty s rodiči nebo sourozenci apod. ((Fischer, Škoda 2014, s. 219).

V určitých případech důvodem sebevražedného jednání může být snaha na sebe upozornit, obzvláště pokud nejsou uspokojovány potřeby sounáležitosti a lásky (Fischer, Škoda 2014, s. 169).

Prostřední děti by mohli také trpět tímto typem patologie, pokud vezmeme v potaz, že se cítí méněcenné, odstrčené a opomíjené v rodině, a přitom jsou typem osobnosti vnímavé a citlivé, jak se domnívá autorka. Tato domněnka vede autorku k tomu, že se při rozhovorech s respondenty zaměří i na tuto problematiku.

1.13.4 Závislost na psychoaktivních látkách

Mezi sociální faktory, které zvyšují riziko vzniku závislosti se v první řadě vyskytují vlivy rodiny, dále sociální skupiny (party), životního prostředí aj.(Fischer, Škoda 2014, s. 258).

Doktorka Hana Houdková z Psychiatrické nemocnice Havlíčkův Brod (Houdková 2021) vysvětluje, že *v období raného dospívání děti často začínají zkoušet užívat různé typy drog. Většinou je to v partě kamarádů, kterým se chtějí vyrovnat, chtějí zažít něco mimořádného, jsou zvědavé na účinky různých látek. Nejčastějšími drogami jsou tabákové cigarety, alkohol, marihuana. Tyto děti mají někdy problémy ve škole, v rodině nebo se nudí. Postupem doby většina dětí od tohoto zkoušení upouští a najde si koníčky a jiné kamarády, nebo drogy užívají příležitostně. Ale vše, co děláme v oblasti užívání návykových látek opakovaně a často, nám škodí. Proto část z těchto dětí nastupuje na cestu závislosti.*

1.13.5 Návykové a impulzivní poruchy

Impulz je stav často narůstajícího napětí, jež se může projevit konkrétním činem či jednáním a nutkání je stav napětí spojený s určitým činem nebo akcí. Z těchto obou stavů může vzniknout závislostní chování (Fischer, Škoda 2014, s. 329).

Příčinou těchto poruch mohou být nejčastěji biologické (vrozené typy temperamentu, raná poškození aj.), psychologické a sociální. Za psychologickými faktory stojí následky citové deprivace, izolace, odmítání okolím, existence hlubšího nevyřešeného psychického konfliktu, nevědomá nenávisť vůči rodičům spojená s neuspokojováním potřeb v průběhu vývoje jedince, neuspokojené potřeby sounáležitosti, lásky a seberealizace, únik ze zátěžové situace. Ze sociálních

sem patří nežádoucí vzorce chování z rodiny a různých skupin, nedostatky v rodinném zázemí a v interakci s blízkým okolím, vliv spoluvrstevníků a part atd.(Fischer, Škoda 2014, s. 332).

Za nejdůležitější kritérium pro stanovení závislosti lze považovat neschopnost kontrolovat své chování. Stále vyvíjející se společnost nabízí široké spektrum služeb a zboží, které dává stále nové možnosti, kde může vzniknout závislost. Mezi závislostní chování se řadí závislost na sledování internetu či televize, gamblingu, mobilingu (neustálém komunikování pomocí mobilních telefonů), workoholismu, přejídání (vedoucí k bulimii) apod. (Sekot 2010, s. 32).

Mezi závislostní chování můžeme zařadit i mentální anorexii (což je ve svém důsledku závislost na vlastním sebehodnocení). Jedinec úmyslně snižuje svou hmotnost. Probíhá tedy při ní stejný nutkavý mechanismus jako při kontaktu závislého s drogou. I hubnutí je tedy ve své podstatě drogou (Plocová 2022).

1.13.6 Kriminalita a delikvence

Významným sociálním faktorem zvyšujícím pravděpodobnost vzniku kriminality a delikvence je rodina. V rodině si jedinec utváří vzorce chování. Může se jednat o problém, kdy rodiče nejsou schopni vychovávat své děti a pečovat o ně z důvodu toho, že sami se dopouštěli nebo dopouštějí antisociálních a asociálních forem chování (závislost na drogách apod.). Dále rodina neplní své funkce. K rozvoji delikvence často dochází u jedinců, kterým nebyla naplněna emocionální funkce (jedná se o problém psychické deprivace, respektive subdeprivace) Jedná se o řadu příčin, ale společným jmenovatelem je nevhodný výchovný vliv a vztahy v rodině (Fischer, Škoda 2014, s. 479–480).

1.13.7 Sociálně patologické jevy spojené s prostředím rodiny

Příčiny vzniku sociálně patologických jevů jsou podmíněny komplexem různých biopsychosociálních faktorů, negativní působení rodiny na jedince však patří k příčinám velmi častým a značně zásadním (Fischer, Škoda 2014, s. 433).

1.14 Shrnutí poznatků z teoretické části

Pro dítě přicházejícímu na svět je zásadně důležité, aby bylo očekávané a chtěné. Je důležité, aby se matka s otcem měli vzájemně rádi a dítěti tak mohli stále poskytovat emoční podporu a pocit bezpečí. Je zásadní, aby rodiče naplňovali jeho potřeby, aby netrpělo a ani nemělo sklon trpět psychickou deprivací, jinak se u něj mohou rozvinout negativní (patologické) jevy, jež mají vliv i na jeho formující se charakter.

Společné soužití dítěte se sourozenci je třeba povzbuzovat pozitivním směrem. Dbát by měli rodiče na to, aby všechny děti vnímaly, že jsou milované a přijímané, jak svými rodiči tak i sourozenci. Na zřeteli je třeba mít, že citové zkušenosti z tohoto vývojového období mají později velký význam pro další vývoj sociálních vztahů. Je potřeba nezapomínat, že mezi sourozenci existuje jistá dynamika. Rodiče by si měli dávat pozor, aby nepodporovali rivalitu mezi sourozenci, oni sami se už mezi sebou porovnávají.

Láska v rodině je naprosto zásadní. Díky ní se může formovat osobnost dítěte správným směrem a pomáhá překonat různé problémy a konflikty vznikající v osobě dítěte. Rodiče by měli vnímavě a citlivě jednat s dítětem, neboť leccos se může pokazit v právě vznikající identitě dítěte, následky si pak ponese dále do života.

Pozice narození dítěte do rodiny hraje také vážnou roli. Ovlivňuje z části naše jednání a prožívání a to, jak se vztahujeme ke světu. Prostřední děti jsou více zranitelnější oproti ostatním dětem, neboť pocítují, že jsou přehlížené, opomíjené a snadno si naleznou partu vrstevníků, kde mohou trávit více času než v samotné rodině. Tyto děti oproti ostatním dětem tedy potřebují, aby rodiče na to mysleli a nezapomínali se o ně zajímat a projevovat jim stejnou lásku, jako ostatním sourozencům. Dospívání dětí v rodině je samo o sobě rizikovým obdobím a je třeba, aby rodiče byli trpěliví, důslední a zároveň, aby jejich děti vnímaly, že je mají rodiče rádi a přijímají je.

Pokud od samého počátku v rodině panují problémy a neuspokojují se základní potřeby, obzvláště potřeba lásky a bezpečí, mohou se u dětí rozvinout sociálně patologické jevy a chování. Jedná se o agresivitu, násilí, vandalismus, suicidální a sebepoškozující chování, různé formy závislostního chování na psychoaktivních látkách, návykové a impulzivní poruchy, kriminalita a delikvence. Sociálně patologické jevy však mohou být spojené i s prostředím rodiny. K tomuto jednání by od samého počátku mohly mít sklon právě prostřední děti. K problematice sociálně patologických jevů vznikající u prostředních sourozenců se následně bude vztahovat praktická část.

2 PRAKTICKÁ ČÁST

2.1 Cíl výzkumného šetření

Cílem výzkumného šetření bude nalézt odpovědi na výzkumné otázky a ověřit platnost uvedených předpokladů. Výzkumné otázky autorka práce stanovila s ohledem na cíl vlastní bakalářské práce, kterým je popsat roli prostředního sourozence v rodině a zjistit, zda mají zvýšené sklony k sociálně patologickému chování. Autorka práce se dlouhodobě zajímá o tuto problematiku. Zaujalo jí, že v literatuře autoři seznamují s pozicí nejstaršího a nejmladšího sourozence v rodině, ale o prostředních dětech se tolik informací neobjevuje. Prostřední děti tím zjevně unikají pozornosti jak veřejnosti, tak i ve vlastní rodině. Je prokázáno, že prostřední děti dostávají od svých rodičů nejméně pozornosti. Autorka se domnívá, že při nevhodné výchově a nevhodnému přístupu rodičů k dětem se mohou objevit sociálně patologické jevy právě u prostředních sourozenců. Je samozřejmé, že na vznik sociálních patologií má vliv více faktorů a význam obecně přijímaného předpokladu zvýšené citlivosti prostředních dětí na negativní sociální vlivy nelze přeceňovat.

Výzkumné otázky byly stanoveny s cílem umožnit komplexnější porozumění kontextu postavení prostředního sourozence v rodině a jeho případného vlivu na vznik sociální patologie. K tomu byly stanoveny následující výzkumné otázky:

- 1) Jak prostřední dítě vnímá samo sebe v rodině?
- 2) Co jeho vnímání sebe sama ovlivňuje?
- 3) Jaké sociálně patologické jevy se objevily u prostředních dětí?

2.1.1 Stanovení předpokladů

Lze předpokládat, že prostřední dítě bude samo sebe v rodině vnímat jako přehlížené a rodiči zanedbávané na rozdíl od ostatních sourozenců.

Lze předpokládat, že to, jak vnímá dítě sebe sama v rodině, je ovlivněno mírou pozornosti, kterou mu rodiče poskytují.

Lze předpokládat, že u prostředních dětí se mohou projevit různé druhy závislostí a také sebepoškozování.

Autorka uvedené předpoklady formulovala na základě poznatků z teoretické části, rovněž na základě vlastní zkušenosti a znalosti větších rodin.

2.2 Metodologie šetření

Vlastní šetření proběhlo jako kvalitativní výzkum, výzkumná data byla získána prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů nahraných ve formě zvukového záznamu na mobilní telefon a dále prostřednictvím metody pozorování. Důvodem volby kvalitativního typu výzkumného šetření bylo především přesvědčení autorky, že práce si nemůže klást ambice rozsáhlého kvantitativního výzkumu, pomocí kterého by mohla potvrdit, či vyloučit hypotézu o souvislosti mezi pořadím dítěte mezi sourozenci a jeho sklonem k chování se sociálně patologickými jevy. Pro detailnější zjišťování a strukturování zaznamenaných nápadných sociálních vlivů a jejich následných negativních projevů tedy autorka použila kvalitativní výzkumné šetření.

2.2.1 Kvalitativní výzkum

Kvalitativní výzkum je v jistém smyslu opačným způsobem orientovaný oproti kvantitativnímu výzkumu. Pro kvalitativního výzkumníka je terénní práce příležitostí k hlubšímu poznání a citlivé analýze určitého prostředí (Gavora 2000, s. 142).

Švaříček, Šedřová (2014, s. 205) uvádí, že kvalitativní výzkum využívá ze své podstaty mnoho výzkumných technik ke sběru dat, které následně slouží k pochopení studovaného jevu ve větší hloubce a šířce.

Hlavními rysy kvalitativního výzkumu jsou dlouhodobost, intenzivnost a podrobný popis. Pozorovatel zaznamenává skoro vše, co se v daném prostředí odehraje (Gavora 2000, s. 142).

Kvalitativní výzkum je procesem hledání porozumění, jenž je založen na mnohých metodologických tradicích zkoumání určitého sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, celostní obraz, analyzuje různé typy textů, podává informace o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách (Hendl 2005, s. 50).

2.2.1.1 Případové šetření

U případového šetření se jedná o detailní studium jednoho případu nebo několika málo případů. Shromažďujeme velké množství dat od jednoho nebo několika málo jedinců. Zaznamenává se složitost případu a popis vztahů v jejich komplexnosti. Na konci studie se zkoumaný případ vřazuje do širších souvislostí, tedy může se i srovnat s jinými případy (Hendl 2005, s. 104).

Detailní studium jednoho nebo několika případů je tradičně považováno za jeden z možných způsobů, jak porozumět složitým sociálním jevům (Švaříček, Šedřová 2014, s. 97).

Podstatné je, že vždy výzkumník usiluje o komplexní porozumění případu v jeho přirozeném prostředí. Klade si za cíl interpretovat interakce mezi případem a okolím. Z toho důvodu jsou pro

takto pojaté případové studie použity kvalitativní techniky (pozorování, rozhovory, analýza dokumentů apod.). Výsledky ze všech využitých metod v případových studiích interpretujeme dohromady, neboť je cílem vyložit případ jako integrovaný systém (Švaříček, Šedová 2014, s. 98).

Osobní případová studie – podrobný výzkum určitého aspektu u jiné osoby. Pozornost je věnována např. minulosti, kontextovým faktorům a postojům, které se udály, než se stala určitá událost (užívání drog, rozvod). Zkoumají se možné příčiny, determinanty, faktory, procesy a zkušenosti, jež k závažné události vztah měly (Hendl 2005, s. 104–105).

K porozumění každému jednotlivému případu použila autorka metodu vytváření případové studie na základě rozhovorů s jednotlivými respondenty. Praktická část tedy obsahuje celkem šest případových studií týkajících se chování vybraných prostředních sourozenců.

2.2.1.1.1 Polostrukturovaný rozhovor

Polostrukturovaný rozhovor zahrnuje připravené otázky, směřující důsledně a systematicky k identifikaci výzkumných témat pomocí následujících detailních odpovědí. Jeho nejdůležitější částí je jádro rozhovoru představující schéma závazné pro výzkumníka. Doplňující otázky výborně poslouží a přináší informace přímo spojené s kontextem, mohou přispět k lepšímu uchopení problému, o který se zajímáme (Mišovič 2019, s. 80). *Rozhovor dokáže zachytit to, co účastníci říkají, co si myslí, a dospět k pochopení jejich zkušenosti* (Švaříček, Šedová 2014, s. 144).

V rámci tohoto šetření byl tedy využit polostrukturovaný rozhovor, který byl zaznamenáván pomocí mobilního telefonu. Díky tomu získala autorka vysoký objem dat, který však bylo nutné roztrždit. K tomu si autorka vytvořila protokol, do kterého zapisovala odpovědi respondentů. Použila jen tu výpověď, kde respondent hovoří k dané oblasti. Přebytečné informace tak mohla vypustit, aniž by snížila výpovědní hodnotu.

2.2.1.1.2 Pozorování

Autorka využila metodu pozorování při vlastním rozhovoru s respondenty. Metoda pozorování slouží k popisu jednání aktérů za účelem zachytit, co se dělo a jak vypadala určitá situace. Umožňuje pochopit celý kontext odehrané situace, neboť to je důležité pro pochopení studovaného problému v celé jeho šíři. Dovoluje také být otevřený vůči problémům a nespoléhat se na daný jev popsany v teoretické literatuře. Umožňuje výzkumníkovi vytvořit si na pozorovatelné jevy vlastní názor. Vlastní poznámky jsou velmi důležitou součástí v kvalitativním výzkumu (Švaříček, Šedová 2014, s. 143–144).

2.2.1.1.3 Selektivní protokol

Do přepisu má smysl zahrnout pouze informace týkající se určitých věcí a zbytek zcela vypustit. Tímto se díky předběžným úvahám určí kritéria týkající se toho, co se bude protokolovat. Materiál je souhrnem různorodých informací, z nich se vybírá to užitečné. Zapotřebí je vzít v potaz, že se ztrácejí kontextové informace (Hendl 2005, s. 2010). Selektivní protokol autorka použila při transkripci a zpracování rozhovorů.

2.3 Výběr vzorku a kvalitativní znaky respondentů

Pro výzkumné šetření byl vybrán cíleně vzorek šesti respondentů ze šesti rodin, kde se nacházely prostřední děti, u kterých se v různé míře objevily kvalitativní znaky označované jako sociálně patologické jevy. Zkoumané osoby byly označeny fiktivními jmény. Aby byly výpovědi respondentů relevantní, využila autorka jako doplnění rozhovory s lidmi, kteří respondenty znají a znají případně i dané rodinné prostředí. Vzhledem k citlivému tématu byl rozhovor v dané rodině proveden hlavně s prostředním dítětem a krátký rozhovor s jeho sourozenci. Výjimku tvoří rodina s pěti dětmi, kde byl rozhovor proveden jen s nejmladší sestrou, neboť ostatní sourozenci žijí daleko a autorka neměla možnost se s nimi setkat. Podobně byl rozhovor proveden u poslední respondentky, kde autorka provedla rozhovor pouze s bratry, neboť sestra žije v Americe. Rodiče daného respondenta autorka nezpovídala z toho důvodu, aby rodiče neutrpěli pocitem, že „nejdou dobrými“ rodiči, a aby jim tak vnitřně neublížila. Autorka práce sama některé respondenty sama znala, ale spíše se jednalo o doporučení jejích známých, kteří ji na rodinu upozornili. Autorka se s respondenty osobně setkala a provedla s nimi rozhovor. Snažila se vybrat takový vzorek respondentů, u kterých se vyskytují nebo vyskytovaly sociálně patologické jevy. Snažila se vybírat respondenty z různých věkových kategorií. Autorka se rozhodla hlavně pro dospělé osoby z důvodu předpokladu, že by mohly mít citlivá období prožítá v rodině již zpracována, vytvořená v příběh, čímž budou moci poskytnout komplexní vhled do situace prostředního dítěte v rodině. Výjimku tvoří jeden nezletilý respondent, jehož případ bylo dle přesvědčení autorky vhodné zpracovat.

Rozhovory byly provedeny buď s druhorozenými prostředními dětmi v případě pětičlenné rodiny a třetími narozenými v případě sedmičlenné rodiny. V jednom případě byl rozhovor proveden se třetí narozenou dívkou ze čtyřčlenné rodiny. Druhorozený bratr se odmítl rozhovoru zúčastnit. Prostředními dětmi ve čtyřčlenné rodině tedy byly dva sourozenci – druhorozený a třetí narozený. Po rozhovoru s prostředním sourozencem byl následně proveden rozhovor s jeho sourozenci. V jednom případě byl rozhovor proveden se sousedkou prostředního chlapce z důvodu toho, že chlapec je nezletilý a rodinná situace je velice problematická. Autorka zná chlapce ze svého pozorování ve školní družině, kde absolvovala praxi. Jako doplňující byla poskytnuta výpověď

učitelky na základní škole a výpověď rodinné známé. U ostatních případů byla jako doplňující informace o respondentovi použita výpověď od spolužačky, přátel, známých nebo i životního partnera.

2.4 Průběh šetření

2.4.1 Časové schéma průzkumného šetření

Průzkumné šetření probíhalo od poloviny listopadu 2022 do počátku března 2023 a zpracování probíhalo souběžně do počátku dubna 2023. Časově náročná byla obzvláště transkripce rozsáhlých nahraných rozhovorů, z toho důvodu autorka zvolila formu protokolů z rozhovorů. Přestože přebytečné informace nepřepisovala, i tak bylo zpracování časově náročné. Jako první autorka zpracovala teoretickou část a následně byla zpracována část praktická.

2.4.2 Zpracování průzkumného šetření

Při popisu zpracování průzkumného šetření autorka použila i následující pojmy: technika vytváření trsů (Mišovič 2019, s. 140) , otevřené kódování (Švaříček, Šedřová 2014, s. 211) a tabulka. Technika vytváření trsů se řadí mezi postupy při analýze dat. Používá se k přiřazování určitých výroků do skupin a k jejich konceptualizaci. Otevřené kódování se používá při kvalitativních výzkumech. Jedná se o jednoduchou techniku, při níž je významovým jednotkám, do kterých je zpracovaný text rozčleněn, přidělen kód, tedy označení nebo jméno. Tabulka patří mezi zobrazovací prostředky (Hendl 2005, s. 213–214). Pomocí kódování autorka mohla zaznamenat výskyt sociálně patologických jevů, kdy kódem byl konkrétní patologický jev.

Polostrukturované rozhovory autorka nahrávala na mobilní telefon. Následně provedla doslovnou transkripci těchto rozhovorů, kterou zaznamenávala do protokolů, přebytečné informace vypustila. Selektivní protokoly využila pouze u respondentů z řad sourozenců. Rozhovory s ostatními respondenty nejsou zaznamenány v protokolech, jsou vzhledem k rozsahu zaznamenány celé, jelikož slouží jako doplňující informace. Protokoly z rozhovorů a samotné rozhovory jsou součástí příloh. Vzniklý text rozčlenila na jednotlivé úseky a těmto úsekům přiřadila číselné označení. Nechala se inspirovat rozčleněním textu na číslované části a věty, jenž je použit například v Bibli. Následně si v rozhovorech vyznačila barevně pomocí techniky vytváření trsů informace týkající se sociálně patologických jevů. Jednotlivé sociálně patologické jevy popsal v teoretické části. Vyhledávala tedy ty, které byly stanoveny v teoretické části. Tyto trsy dat formou otevřeného kódování označila dle jejich významu kódy. Kódy tedy odpovídaly jednotlivým sociálně patologickým jevům, Kódované trsy dat pomocí číselného označení zanesla do přehledové tabulky.

Tyto kódové trsy posloužily jako podklad k formulování získaných poznatků. Pomohly identifikovat sociálně patologické jevy objevující se u prostředních sourozenců.

Nakonec díky informacím obsažených v jednotlivých protokolech z rozhovorů a v záznamech rozhovorů mohla autorka sestavit případové studie týkající se osob prostředních sourozenců.

Odkazy na přepisy rozhovorů zaznamenaných v protokolech:

tvář A.B. (A = číslo případu, B = číslo zkoumané oblasti s výpovědí)

tvář A.B.C (A.B.=číslo případu C= číslo zkoumané oblasti s výpovědí)

tvář A.B.c). (A = číslo případu, B = číslo zkoumané oblasti, c) = písmeno označující výpověď)

2.5 Představení kazuistik

2.5.1 Příklad 1 – Elis

2.5.1.1 Osobní anamnéza:

Dívka byla označena jménem Elis, je jí 18 let, navštěvuje střední školu.

2.5.1.2 Rodinná anamnéza

Dívka žije v úplné rodině. Má jednoho staršího a jednoho mladšího bratra. Momentálně se stěhuje ke svému příteli do bytu.

2.5.1.3 Sociální zázemí

Elis žije ve městě. Má hodně přátel. Ráda tráví čas s partou, momentálně však více se svým přítelem. Se spolužačkami moc dobře nevychází. Kamarádí se spíše s chlapci.

2.5.1.4 Analýza

Z rozhovoru s Elis vyplývá, že dívka má hezký vztah s matkou. Kladný vztah se ani po příchodu dalšího sourozence nezměnil. Vztah s otcem prožívá z celé rodiny jako nejvíce negativní. Otec se jí v době, kdy se narodila věnoval ze všech dětí nejméně. V době dospívání i nyní se s otcem hodně hádají. Otcovi se nelíbí, co Elis dělá, dává jí zákazy, jenže Elis ho nebere vážně. Otec je v rodině dominantní a velice přísný. Matka je naopak mírná a citlivá. Elis jako jediná z dětí vzdoruje otcovi, z čehož pak vznikají konflikty v rodině. Matka je ta, která se je snaží mezi sebou usmířit. S bratry má hezký vztah a obdivuje je, ale nebylo tomu tak vždycky, spíše naopak. Když přišel na svět mladší bratr, přijala to Elis velice negativně, zlobila se na rodiče a i na mladšího bratra. Hodně bojovala s tím že už není nejmladší. Obhájit si svou roli v rodině jí pomáhá to, že je jedinou dívkou v rodině.

Dívka má na dětství hezké vzpomínky. S rodinou hodně cestují, což se jí líbí. Na školní prostředí vzpomíná traumaticky. Prošla si ošklivou šikanou, oporu nacházela v matce a ve čtení knih. Má však pocit, že šikana nikdy zcela nevymizela.

Materiální potřeby má v rodině vysoce uspokojené, nic jí nechybí. Co jí však chybí je soukromí. Respektuje ho jen starší bratr. Od jejího pokoje jí vzali rodiče i klíč, což jí v období puberty dost vadilo. V otcovi nachází oporu ohledně praktických věcí a v matce psychickou podporu. Rodina na její úspěchy reagovala pozitivně, a když měla neúspěch (např. protože neuposlechla otce) dostala od něj „kázání“ a následný trest.

Své postavení v rodině hodnotí tak, že v průběhu předškolního věku byla „miláčkem“ v rodině. V době školního věku a dospívání si prošla šikanou, která ji přiblížila více k matce. Prošla

si obdobím vzdoru, kdy dělala pravý opak toho, co jí rodiče řekli. Momentálně se vnímá jako hodně temperamentní a žádostivá, takže, když něco chce, tak si za tím jde bez pomyslení na následky.

Dívka v období puberty tajně trávila čas venku s partou chlapců. Když otec na to přišel, byl velice rozhněván. Chlapci kouřili trávu, žvýkali tabák apod. Dívka je s partou dodnes.

Z výpovědi její kamarádky vyplývá, že dívka také s chlapci pila alkohol a kouřila marihuanu, což dělá dosud. Potulují se večer po městě a navštěvují opuštěné budovy. Jednou je málem chytili i policisté, jenže oni je přelstili. Dívka se vrací pozdě domů, přestože jí otec stanoví dobu, kdy se má vrátit. Z důvodu toho jí dává různé zákazy, jenže ona je nerespektuje a přestupuje. Ve škole je úspěšná, zvládá ji bez problémů. Na učitele je drzá, dovoluje si jim odporovat, tím poštvává proti sobě, a to jak spolužáky ve třídě, tak i učitele. Elis se sebepoškozovala a stále se poškozuje. Bolest a pohled na krev jí prý uklidňuje.

Její bratři Elis vnímají jako důležitého člena své rodiny. Mají k ní pozitivní vztah. Starší bratr lituje toho, že se sestrou v období puberty netrávil čas, spíše naopak. Teď je rád, že se vztah spravil. Mladší bratr ji bere jako staršího rodiče a respektuje ji. Oba se shodli na tom, že by nechtěli být prostředním dítětem.

2.5.1.5 Shrnutí

Elis pochází z dobrého rodinného zázemí. V rodině jí nic nechybí kromě soukromí. S matkou má hezký vztah oproti otci. Mezi ní a otcem vznikají konflikty. Otce nerespektuje a porušuje jeho zákazy, což otci velice vadí. Se starším bratrem si nyní dobře rozumí a s mladším bratrem také. Příchod mladšího bratra těžce prožívala. Oba bratři jí vnímají jako důležitého člena v rodině. Nechtějí však být prostředním dítětem. V období puberty začala tajně trávit čas v chlapecké partě. Zde s nimi i zkoušela kouřit marihuanu a pít alkohol. Otec se o tom dozvěděl a byl velice na Elis velmi rozhněván, dával jí různé zákazy, ona je nerespektovala. Má potíže se sebepoškozováním, které přetrvávají.

2.5.2 Příklad 2 – Sofie

2.5.2.1 Osobní anamnéza

Sofii je 30 let, vystudovala střední školu a nyní pracuje ve školství.

2.5.2.2 Rodinná anamnéza

Sofie pochází z neúplné rodiny, otec se s matkou rozvedl a odstěhoval se, když Sofie byla malá. Má nevlastního nejstaršího bratra, staršího a mladšího bratra. Momentálně všichni sourozenci bydlí daleko. Sama je také po rozvodu s manželem, má s ním dceru a teď žije s přítelem a spolu mají chlapce.

2.5.2.3 Sociální zázemí

Sofie žije ve městě. Bydlí v bytě se svým synem a současným přítelem.

2.5.2.4 Analýza

Sofie má v rodině hezký vztah s otcem. S matkou se spíše hádaly. O děti se moc nestarala a často na ně křičela. Její roli tedy v jistých věcech převzala Sofie. Svým sourozencům vařila jídlo a také se starala o mladšího bratra, který byl ještě miminko. Matka pracovala a na děti si neudělala nikdy čas, byla prý unavená, a když přišla z práce, šla si lehnout. Sofie to má stále jako argument proti ní. U otce děti zůstávaly o víkendu. Vždy se na něj těšili, i přestože u něj musely pracovat a poslouchat ho.

Nejstarší bratr byl k Sofii a staršímu bratrovi Sofie necitlivý. Nebral je jako rodinu. Paradoxně však měl rád toho nejmladšího bratra. Nejstarší a starší bratr Sofii šikanovali, ale jednalo se o nápad a návod nejstaršího bratra, který k tomu jejího staršího bratra nutil. Sofie později staršímu bratrovi šikanu ve škole oplácela, avšak on si to nepamatuje. O nejmladšího bratra se hodně starala, jako by byla jeho matkou. Dodnes se o něho stará. Nyní má hezký vztah i se svým starším bratrem.

Když se měl narodit nejmladší sourozenec, byla Sofie zprvu na matku velice rozhněvaná a hodně žárlila, že už nebude nejmladší. Potom, co se narodil, se vše změnilo a Sofie byla vděčná, že má mladšího sourozence. Začala se o něj pečovat.

Když vzpomíná na dětství a na život s matkou, vnímá vztah negativně. Má sice pro matku pochopení, ale má jí za zlé, že se o své děti málo starala a hodně křičela. Od sedmi let se děti musely o sebe v podstatě starat sami. Sofii mrzí náhlá změna přístupu matky k nejmladšího synovi, o kterého se začala starat více než o ostatní děti. Jako hezké vnímá pobyty u otce, protože je bral na výlety a staral se o ně.

S matkou se z rodiny nejvíce hádala a moc ji nerespektovala. Učila se z rodiny prý nejhůře. Chodila ven a vracela se pozdě domů, což matce vadilo. Z onoho důvodu na ní křičela, avšak Sofie si z toho nic nedělala. Neměla příliš uspokojené materiální potřeby, jelikož matka byla samoživitelka a moc peněz neměla. Když potřebovaly peníze do školy, matka se hněvala, a proto se Sofie bála o peníze žádat.

Matka se o ně nezajímala, bylo jí jedno, co děti dělají, obzvláště, co dělá Sofie. Nejvíce jí chyběl v rodině řád a zájem matky. Noci probrečela, že se matka o ně nestará a nezajímá. Bránila se tím, že se z ní stala tvrdá slečna. Matka úspěchy ani neúspěchy neřešila, takže Sofie neměla motivaci. Oproti tomu její otec na známky dbal. Jakmile měly horší známku než trojku, dostaly děti trest. Nemohly jít po celý týden ven a musely se učit, což hodnotí Sofie jako pozitivní.

Své postavení v průběhu let vnímá v čase tak, že když byla nejmladší, byla ráda, že je jedinou dívkou v rodině. Když se měl narodit mladší bratr, hodně žárlila, ale po jeho narození se o něho začala starat. Byla za jeho příchod do rodiny vděčná. Tento vztah k němu se nezměnil. Pro otce je stále tou „holčičkou“.

Sofie ve třinácti letech začala kouřit marihuanu a vracela se pozdě domů. V patnácti letech se odstěhovala k otci. Její kamarádka ji hodnotí tak, že je velice obětavá, na všechny myslí více, než na sebe. Zvláštní je na ní to, že se přátelí s lidmi ze sociálně znevýhodněného prostředí. Přátelí se s lidmi, kteří jí využívají a zneužívají a ona se nechá. Přitom je taková silná a dominantní a umí se bránit, ale proti těmto lidem to neumí. Sama říká, že se na ně zlobí, ale neumí jim to dát najevo. V sedmnácti letech čekala miminko s jedním chlapcem, který ji opustil. Přítel, kterého měla, jí komplikuje dosud život starostmi. Sofie nejspíše trpí depresemi, ale dělá ze sebe tvrdou osobnost, nechce, aby někdo znal její pocity. Nechce dát najevo svou slabost.

Nejstarší bratr se se Sofií příliš nevidá. Vzájemně si neprojevují vřelé city. Přiznává, že jí v minulosti neměl rád a mlátil ji. Starší bratr žije hodně daleko. Snaží se ji navštěvovat. Vztah s ní vnímá jako hodně blízký, který v minulosti takový nebyl. Nejmladší bratr má pocit, že se o něj musí starat a chránit ho, což se od jeho narození nezměnilo. Všichni se shodli, že matka na ni hodně křičela a otec ji bral jako tu „holčičku“. Nakonec se shodli, že jsou rádi v tom postavení, ve kterém se narodili.

2.5.2.5 Shrnutí

Sofii se narodila do neúplné rodiny. Otec s matkou se rozvedli. Matka na děti hodně křičela, nejvíce však na Sofii. Moc se o ně nestarala, tudíž její roli musela zastávat ona. Dodnes to má proti matce. Nejvíce konfliktů vznikalo mezi ní a matkou. S otcem měla hezký vztah. Každý víkend byly

děti u něj. Nakonec se k němu v patnácti letech odstěhovala. Nejstarší bratr dívku šikanoval, což sám i přiznává. Strhl k šikaně i staršího bratra, ta mu to však později začala oplácet, ale jejich vztah tím neutrpěl. Vzájemně si jsou hodně blízcí. S nejmladším bratrem má hezký vztah. Když se narodil starala se o něj a chránila ho, což jí zůstalo dodnes. V rodině jí nejvíc chyběl rád a zájem matky. Ve třinácti letech začala kouřit marihuanu a vracela se hodně pozdě domů. Přátelí se s lidmi, kteří jí využívají a zneužívají, i přesto, že je dominantní a dokáže se bránit.

2.5.3 Případ 3 – Oliver

2.5.3.1 Osobní anamnéza

Oliverovi je 12 let, navštěvuje základní školu, chodí do 6. ročníku. Má specifické poruchy učení.

2.5.3.2 Rodinná anamnéza

Oliver má dva sourozence, starší nevlastní sestru a mladšího bratra. Sestra se vdala a s rodinou už nežije. Matka Olivera je závislá na drogách.

2.5.3.3 Sociální zázemí

Žije s rodinou ve městě, rodina je ze slabších poměrů. Bydlí v menším domě.

2.5.3.4 Analýza

Chlapec žije s matkou, otcem a mladším bratrem. Když se narodil mladší bratr, otec hodně pracoval a matka se starala o narozené miminko, takže na Olivera neměli čas. Svůj vztah k mladšímu sourozenci moc neprožíval. Ze školy ho často vyzvedával strejda. Když byl starší, mnohokrát zůstával sám se sourozencem doma. Občas je hlídal strejda, aby se nebáli. Hodně u něj převládá pocit samoty.

Konflikty mezi matkou a otcem prožíval s odstupem. V rodině nemá uspokojené materiální potřeby z důvodu nedostatku peněz. V rodině nemá uspokojené ani duševní potřeby. Úspěchy a neúspěchy jsou jeho rodičům jedno. Chlapci v rodině chybělo a chybí společné sdílení a pozornost (obzvláště od matky). I když se matka snaží, energii věnuje mladšímu sourozenci. Je vůči Oliverovi citově chladná.

Jeho postavení v rodině se v průběhu let měnilo. Když byl mladší, ve škole prospíval. Později však potřeboval pomoc se učením, jenže matka se opět věnovala spíše mladšímu chlapci. Oliver začal mít ve škole potíže, přestával si pamatovat látku.

Chlapec se začínal už na prvním stupni negativně projevat, proto byl poslán do diagnostického ústavu. Nějakou dobu zde pobýval. Při pobytu se choval slušně a řádně, když však byl opět doma, začal se chovat jako předtím. Opět tedy absolvoval pobyt v diagnostickém ústavu. Tam se opět choval řádně a byl propuštěn.

Před nedávnem šel Oliver se dvěma svými spolužáky (kamarády) na hřbitov s plánem rozkopat hroby. Jeden z chlapců se odmítl zúčastnit. Oliver se spolužákem však hroby poškodili, dokonce i hroby známých osobností, které proslavili město. Celková škoda vyšla na 50 tisíc korun. Škola problém začala řešit, ale marně.

Chlapec už od druhé třídy kouří marihuanu, bral po nějakou dobu drogy. Dokonce i šikanoval spolu se spolužáky mladšího chlapce z jiné třídy. Svým rodičům také nedávno vybral z karty 20 tisíc. Přáteli se s chlapci, kteří pocházejí ze stejně problematických rodin jako on

Jeho straší sestra a mladší bratr jsou bezproblémoví. Sestra se velmi dobře učila a mladší bratr momentálně nastoupil do školy a také dobře prospívá.

2.5.3.5 Shrnutí

Chlapec se narodil do úplné rodiny. Má o mnoho let starší sestru, která se odstěhovala. Matka s otcem s dětmi moc nepobývají. Nemá dobré rodinné zázemí. Matka má problémy s drogami a otec pracuje dlouho do noci. Oba jsou k chlapci citově chladní, moc času mu nevěnují, což se projevuje na školních výsledcích. Matka se stará o mladšího sourozence, prožívá k němu vřelé city. Často u něj převládá pocit samoty. Se sestrou má hezký vztah, těší se na ni, když má přijet. S mladším bratrem vztah nemá. Nemá uspokojené jak materiální, tak duševní potřeby. V rodině mu nejvíce chybí pozornost od matky. Chlapec pobýval v diagnostickém ústavu za špatné chování ve škole. Momentálně poškodil se spolužákem hroby na hřbitově, což začala škola řešit s policií. Také rodičům ukradl 20 tisíc korun. Šikanoval na záchodě spolu se spolužáky mladšího žáka. Už od druhé třídy kouří marihuanu a bral drogy. Sestra a mladší bratr jsou bezproblémoví.

2.5.4 Případ 4 – Samuel

2.5.4.1 Osobní anamnéza

Samuelovi je 50 let, má o pět let starší sestru a mladšího bratra. Vystudoval střední školu, pracoval ve firmě a nyní pracuje „na volné noze“.

2.5.4.2 Rodinná anamnéza

Samuel žil spolu s mladším bratrem, rodiči a prarodiči v rodinném domě na vesnici. Sestra s nimi později nežila, bydlela u rodičů matky. Jeho rodiče se od sebe odstěhovali, když chlapci dospěli.

2.5.4.3 Sociální zázemí

Samuel bydlel na vesnici v rodinném domě. Otec pracoval v Západním Německu a po třech měsících pravidelně na pár dní přijížděl domů. Matka pracovala jako pracovnice telekomunikací.

2.5.4.4 Analýza

S rodiči měl Samuel hezčí vztah, než jeho mladší bratr. Matce chodíval naproti, když šla z práce. Rád jezdíval s rodiči na nákupy. Byl s nimi rád. Vzpomíná, že mladšího bratra občas mlátil, protože byl prý drzý a neposlušný a na sestru se vždycky těšil, když se měli navštívit.

Když se narodil jeho mladší bratr, Samuel hodně plakal. Na bratra nežárlil, spíše se zlobil, že musí více pomáhat, oproti mladšímu bratrovi. Musel také dělat práci za něj, bratr byl často nezodpovědný. Měl ho rád a také ho bránil, když mu někdo chtěl ublížit. Neprožíval však k němu nějak zvlášť vřelé city. Celkově byl v dětství spokojený.

Když se otec s matkou pohádali, tak spolu nemluvili. Samuel se v těchto chvílích jel projet ven na kole. Všechno, co potřeboval, mu rodiče koupili. Byl rád, že je starší, protože měl všechno nové, a bratr nikoliv, neboť po něm věci dědil. Na druhou stranu měl více zodpovědnosti a starostí.

Samuelovi se celkově hodně dařilo, jak ve škole, tak ve sportu. Rodiče z něj měli radost, na rozdíl od mladšího bratra. O to větší nároky pak na Samuela kladli. Nejvíce mu vadilo to, že otec není doma. Na druhou stranu díky tomu měli za socialismu věci ze Západu, včetně automobilu, takže se cítil jako VIP osobnost, což se mu zase líbilo. V průběhu let se jeho postavení neměnilo. Mladší bratr se jen snaží dodnes vůči němu nějakým způsobem vymezovat, ale Samuel si z toho nic nedělá.

V době, kdy Samuel absolvoval maturitní ročník, si přál mít hezké auto (Mercedes-Benz). Věděl však, že si na něj nebude moci nikdy našetřit. Rozhodl se tedy, že ho ukradne a zlegalizuje. Vymyslel tajný plán. Nešel do školy, nikomu nic neřekl a odjel do Německa. Vzal si sebou injekční

stříkačku, ve které byl uspávací prostředek, železný obušek, vyrobil si falešná převozní čísla. Když však přešel hranice, uvědomil si, že v německém bazaru jsou auta k prodeji bez čísel, a že potřebuje německá převozní čísla. Kvůli tomu jeho plán nevyšel a vrátil se domů. Plán už znovu nezrealizoval. Uvědomuje si, že neměl problém, aby dosáhl svého, překročit zákon. Matce v té době nic o tom, co plánoval, neřekl. Samuel jinak na lidi působil jako hodný, spolehlivý, solidní chlapec a na tom si také zakládal.

Samuel si rád stanovuje různé až nezdravé výzvy. Má radost, když překoná sám sebe. Rád si z lidí dělá legraci a s oblibou sleduje jejich reakce. Když byl mladý, s oblibou si dělal legraci z lidí, kteří si na něčem zakládali, např. na tom, že jsou úspěšní, bohatí nebo inteligentní apod. Nikomu se však nesvěřuje s tím, co ho trápí. Působí na okolí bezstarostně. Má rád svoji rodinu. Je také velice zodpovědný a druhý člověk se o něj může opřít.

Sestra ho s bratrem vnímají tak, že hodně šetří peníze a chlubí se svojí rodinou. Byl hodně veselý a upovídaný. Shodli se na tom, že ho měl otec nejraději. Mladší bratr by nechtěl být prostředním, protože by musel být zodpovědnější.

2.5.4.5 Shrnutí

Samuel se narodil do úplné rodiny. Má o několik let starší sestru, která, ale ta s nimi později nežila (vyrůstala mimo rodinu). Samuel tak **zastával roli prvorozeného v rodině**. S rodiči má hezčí vztah, než jeho mladší bratr. Otec pobýval často v Německu, kde pracoval, a domů se vracel jen na pár dní. Zodpovědnost tedy přešla na něj. Měl proti bratrovi, že mnoho věcí musí dělat i za něj. Zakládal si na tom, že je hodný chlapec. Když se měl narodit mladší bratr, hodně plakal. Neprojevoval mu nějak zvlášť vřelé city, ale pomáhal mu. Sestra s bratrem ho vnímají jako velice šetrivého a otec ho měl nejradši. V době, kdy byl Samuel v maturitní ročníku, se rozhodl ukrást auto z Německa. Plán mu nakonec nevyšel. Je si vědom toho, že když něco chtěl, byl by schopen překročit zákon. Také si stanovuje nezdravé výzvy, rád překonává sám sebe.

2.5.5 Příklad 5 – Pavel

2.5.5.1 Osobní anamnéza

Pavlovi je 60 let, vyučil se na horníka. Jako jediný se od sourozenců odstěhoval, co nejdříve daleko. Je třikrát rozvedený a momentálně žije sám.

2.5.5.2 Rodinná anamnéza

Pavel má čtyři sourozence, dva starší bratry, z toho jeden má jiného otce a dvě mladší sestry. Pochází z úplné rodiny.

2.5.5.3 Sociální zázemí

S rodiči žili ve městě v bytovém domě. Rodina byla z chudších poměrů. Všechny děti ve škole moc neprosplávaly.

2.5.5.4 Analýza

Otec Pavla byl velice autoritativní a matka byla k dětem citově chladná. Nejrady z dětí měla matka nejstaršího syna, který byl jen její (otec neznámý). Rodiče si děti rozdělili. Otec měl rád staršího syna a první dceru, protože ti byli pro něho prvorození. Prostřednímu Pavlovi a nejmladší dceři rodiče lásku neprojevovali. Otec byl na děti velice přísný a chlapci se mu za to mstili. Dělal mu z legrace naschvály, přestože věděli, že za to budou biti. Různé takové nápady vždy vymýšlel nejstarší bratr spolu s Pavlem. Sourozenci mezi sebou neměli hezký vztah, spíše naopak. Jediné, co je stmelovalo, byla legrace a naschvály vůči otci i sobě navzájem. Starší bratr hrál v rodině roli toho nejhodnějšího. Pavel však měl nejbliž ze sester k nejmladší, protože ta na ně nežalovala. Otec, když měl špatnou náladu, děti bil páskem od kalhot.

Když se otec s matkou pohádali, děti byly rády, jelikož jim to přinášelo určité výhody. Matka si vzala k sobě nejstaršího syna a bydlela s ním v jedné místnosti a otec si vzal zbylé děti. V těchto obdobích byl otec k nim velice hodný a to si děti užívaly. Když se s matkou smířili, opět začal být na ně zlý. V rodině jim nic materiálního nechybělo, cokoli potřebovaly, rodiče jim to koupili. V rodině jim nejvíce chyběla podpora rodičů a láska. Rodiče k nim byli citově chladní. Pavel moc úspěchy nezažíval, spíše neúspěchy, a to se mu sourozenci smáli a měli radost, že se mu něco nepovedlo. Pavla to štvalo. Postavení v rodině vnímal po celou dobu stejně.

Pavel si našel kamarády ze své třídy a společně s nimi v době dospívání trávil čas na ulici. Zde si vyhlédli nějakého člověka a z legrace ho zmlátili. Také šli do hospody a vyprovokovali místní muže, které pak zmlátili. Jednou zbili starého pána vracejícího se z hospody na kole, které mu následně poničili. Také zmlátili vychovatele na pionýrském táboře. Za to pak byli ve vězení.

Pavla však brzo pustili, protože se ve vězení choval slušně. Každou chvíli pak rodinu navštěvovali příslušníci veřejné bezpečnosti.

Dle nejmladší sestry byl Pavel panovačný, agresivní a sobecký. Sestry mlátil a nutil je dělat práci za něj. Dívky se ho bály. Chlapci měli mezi sebou určitý respekt (neubližovali si). Dnes si Pavel nejvíce rozumí s nejmladší sestrou, ale jedná se spíše o vztah z jeho strany.

2.5.5.5 Shrnutí

Pavel se narodil do úplné rodiny. Otec s matkou byli citově chladní. Pavel u nich nebyl oblíbený. Otec byl velice přísný a Pavel spolu s nejstarším bratrem se mu za to mstili. Mezi sourozenci nepanoval hezký vztah, který se nijak nezpravil. Rozuměli si společně jen když někomu ubližovali. Ke svým sestrám se Pavel choval zle. V rodině měl materiální potřeby zabezpečené. Nejvíce mu chyběla rodičovská láska a podpora. Hodně zažíval neúspěchy. Často trávil čas se svými kamarády. Společně mlátili osoby na ulici, v hospodě, na pionýrském táboře. Kvůli tomu se dostal do vězení, ale za řádné chování byl předčasně propuštěn. Neuvědomoval si důsledky svého jednání. V tom, co prováděl, viděl legraci. Nyní je jako jediný ze sourozenců třikrát rozvedený, neumí budovat sociální vztahy.

2.5.6 Příklad 6 – Marta

2.5.6.1 Osobní anamnéza

Martě je 70 let. Už několikátým rokem je vdovou, manžel byl o mnoho let starší. Vystudovala střední školu a kvůli bývalému režimu nedostudovala vysokou školu. Spolu s manželem vychovali pět dětí.

2.5.6.2 Rodinná anamnéza

Marta se narodila v pořadí jako třetí z pěti sourozenců. Pochází z úplné rodiny. Otec často jezdil na služební cesty.

2.5.6.3 Sociální zázemí

Rodina žila v rodinném domě na vesnici. Marta jako jediná z dětí trávila hodně času venku s kamarádkami. Momentálně žije sama ve velkém rodinném domě. Často jezdí hlídat známým děti jako chůva a pomáhat s domácností.

2.5.6.4 Analýza

Marta měla s rodiči chladný vztah. Její matka byla zručná, šila na šicím stroji dětem oblečení, ale Martu k ničemu nepustila. Neměla s ní trpělivost. Nikdy ji nepochválila, ani jí neřekla, že je šikovná. Jako jediná z dětí trávila hodně času venku s kamarádkami, což matce vadilo. V těchto situacích ze strany matky pociťovala nezáměr a odmítnutí. Matka s ní jednala ambivalentním způsobem, Martu pustila ven, ale zároveň jí dávala najevo, jak jí to vadí. Ani se jí nikdy nezeptala, jak se má, za nic jí nepochválila. O otci Marta moc nemluvila, ten byl prý hodně přísný.

Se sourozenci měla také spíše chladnější vztah. Ráda si s nimi hrála, když byla malá. Nejstaršího bratra chodila žádat o radu kvůli matematice. Nejstarší bratr byl hodně tichý a jemný. Později ji brával na tábory a vyprávěl jí o horolezcích. Ráda ho poslouchala. Se zájmem četl knihy. Mladší bratr byl hodně komunikativní, ale neměl trpělivost jí se školou pomáhat. S ním se Marta hodně prala, kvůli tomu, že jí někdy urážel. Starší sestra byla silně introvertní, takže si s Martou nepovídala. Nejmladší bratr stále plakal. Z toho důvodu si našla partu kamarádek ze třídy, se kterou trávila volný čas.

Své postavení po příchodu dalšího sourozence nijak nevnímala. Zmiňuje se, že nejmladší bratr hodně plakal, jak si chtěl vynutit pozornost. K sourozencům vnímala jako negativní to, že se dobře učili a měli jedničky, na rozdíl od ní. I přes všechny negativní zkušenosti vnímá své dětství pozitivně.

Na konflikty reagovala agresivně. Když matka křičela na mladšího bratra, Marta se ho zastávala. Pokud ho matka mlátila pěstmi, tak si před něj stoupla a bránila ho. Konflikty vznikaly i mezi Martou a bratry kvůli knížkám, které si sourozenci vzájemně brali. Společně se pak kvůli nim prali. Matka ji nikdy nepotrestala fyzicky, ale trestala jí psychicky. Odcházela pokaždé z domu s tím, že se už nevrátí. Marta tyto situace těžce nesla a noci proplakala. Bratři jí utěšovali. Pokaždé se bála, že se matka její vinou už nevrátí. V noci se vracela domů. Po příjezdu otce ze služební cesty si matka stěžovala na děti. Otec potrestal pouze Martu. Pokaždé si vzal pravítko na rýsování a „nařezal“ jí s tím, že má být už poslušná, křičel na ní. Nic mu nesměla říct, jinak by ho ještě více naštvala. Matka pokaždé trvala na tom, aby jí otec potrestal, neboť jí vadilo, že se jí ptala, kam odchází.

Materiální potřeby měla v rodině naplněné. Vše, co potřebovala, jí rodiče obstarali. V rodině však neprožívala pocit bezpečí, porozumění a podpory, ty nacházela u svých bratrů. Ptala se jich, jak se měli ve škole. Když měli náladu, tak jí vyprávěli, ale jí se nikdo nikdy nezeptal, jak se měla ona.

Jak úspěchy, tak neúspěchy v rodině neprožívala. Rodiče její úspěchy vůbec nezajímaly. Martu to vždycky trápilo. Trápení však překonala tím, že měla radost sama ze sebe, chodila ven a sportovala. Nejvíce jí chyběl zájem o ní a možnost se na něco zeptat. V rodině se o ní nikdo nezajímal. Vždycky si přála být nejmladší, aby mohla prožívat nejvíce pozornosti. Negativní zkušenosti z dětství jí hodně pomohly ve vztahu s jejími vlastními dětmi. Psala si deník o tom, co dětem nikdy nechce udělat.

Marta trpěla hodně depresi už od malinka, chodila proto ven a vracela se domů za tmy. Venku hodně sportovala, aby se zbavila úzkostí. Věděla, že venku se může smát, sportovat a být s partou kamarádů. Vnímá to jako záchranu, jinak by tu nejspíš dávno nebyla. Venku se cítila být svobodná. Matka jí stejné scénáře nezájmu a utíkání z domova kvůli ní, a pak následné trestání, dělala do té doby, než se Marta odstěhovala. Ve dvaceti letech se odstěhovala do Prahy, našla si tam práci.

Marta je obětavá a hodná žena. Ráda lidem pomáhá a pečuje o ně na úkor svých vlastních potřeb (a potřeb své vlastní rodiny). Dle přátel přitahuje lidi, kteří ji pouze zneužijí a ublíží. Smutné je, že ona se jimi zneužívat nechává. Když prožívala problémy s manželem, tak od něj a dětí utíkala z domu, manžel pak netušil, kde se Marta nachází a sháněl se po ní. Když ji něco naštvalo, nedokázala to říct přímo, z toho důvodu manželovi psala dopisy. Na základě výpovědi jejich přátel Marta stále nosí v srdci hořkost vůči matce.

2.5.6.5 Shrnutí

Marta se narodila do úplné rodiny. Vztah s rodiči vnímala jako chladný. Ze sourozenců si spíše rozuměla se starším a mladším bratrem, což trvá dodnes. Mezi nimi však také panoval chladnější vztah. Sestra s ní nechtěla budovat vztah, což jí hodně mrzí. Otec byl přísný. Když vznikaly konflikty mezi ní a bratry, byla potrestána jen ona. Matka jí trestala psychicky a otec fyzicky. Trestali jí do té doby, než odešla ve dvaceti letech z domu. Vztah s matkou ji trápí dodnes. Vnímala, že je ta nejhorší z rodiny. Našla si partu kamarádek, se kterou trávila čas dlouho do noci, což matce vadilo. Také hodně sportovala. Jako jediná z rodiny neměla ve škole jedničky, což jí na sourozencích vadilo. Materiální potřeby měla uspokojené, ale nejvíce jí v rodině chyběla pozornost, zájem o ní. Nezažívala, aby rodiče, obzvláště matka, měli někdy radost, že se jí něco podařilo, což jí trápilo. Marta se často přátelí s lidmi, kteří jí zneužijí. Pomáhá lidem na úkor svých vlastních potřeb. Neumí konflikty řešit běžným způsobem.

2.6 Formulování získaných poznatků

2.6.1 Elis

2.6.1.1 Sebepojetí v rodině

Vnímání sebe sama bylo **proměnlivé**. Jako nejmladší byla *ten miláček k sežráním – všechno mu prošlo, rozmazlovaný...* (13.1.). V průběhu školního věku prožívala negativní pocity ve vztahu k mladšímu bratrovi a ovlivnila ji šikana ve třídě. S nástupem na střední školu *se toho strašně moc změnilo: vztah ke kamarádům a společnosti celkově i to, jak jsem komunikovala s rodinou...* (13.1). **Nyní sebe samu vnímá:** *ta moje role tam jako vystává, že jsem to druhý dítě, co už dospělo v té rodině...*(13.1). Poznává, že je vděčná, že má sourozence: *Přesto všechno, jak to bylo těžké, jsem vděčná, že mám sourozence... Nikdy bych je samozřejmě nejradši spláchnula do záchoda (smích), ale celkově jsem hrozně ráda, že mám bráchy* (1.14.b)).

2.6.1.2 Faktory ovlivňující sebepojetí v rodině

Pohlaví

Elis k vnímání sebe samé pomáhal fakt, že je jedinou dívkou v rodině: *že jsem ze tří dětí jediná dcera, tak to hodně pomáhalo tomu, že jsem se necítila odstrčená – takže to jako dobrý – a svým způsobem ta role mi zůstala prostě jako jediná dcera, a tak to prostřední dítě už se tam tolik neřeší* (1.3).

Na druhou stranu tím, že je jedinou dívkou, vybudovala si blízký vztah s matkou, který přetrvává dodnes (1.1).

Narození mladšího sourozence

Příchod mladšího bratra těžce nesla, neboť se obávala ztráty svého postavení v rodině: *já jsem byla ten typickej příklad toho, že jako jsem špatně snášela, že už nejsem to nejmladší. A jako, co teď mám dělat. Jako teďka mi vzal tu moji roli (1.2.a)).*

Jistá míra absence otce

Otec trávil ze všech dětí s Elis nejméně času, z důvodu právě rozjíždějící se firmy.

Psychodynamika starších sourozenců v souvislosti s jejich vývojem

Se straším bratrem si rozuměla do té doby, než nastoupila do školy. Jejich vztah se změnil, což ji velice trápilo ... *Se starším bráchou mi to změnilo vlastně ten můj vztah, protože ten byl hodně špatnej, že jsme vlastně až do... – ty jó, vlastně si nepamatuju – když jsme byli ve školce, že mě měl jakoby rád, že jsem to cejtila, že jsme si hráli – pak jsem byla ... (smutně) pak se mě štítíl, byla jsem odporná, jako byla jsem nudná a nechutná a nechce se mnou bejt a neměli jsme se rádi, prostě hlavně on mě – jakoby s kamarádama byla zábava mi dělat jako naschvály, který nebyly příjemný... (1.2.b)).* Při jeho nástupu na střední se jejich vztah opět narovnal.

Věková diference mezi sourozenci

V době dětství si hrála převážně sama, což ji mrzelo. Starší bratr byl už na hraní si s hračkami veliký a mladší bratr ještě malý (1.4)

Projekce

Náročný vztah prožívala s otcem. Když se pohádali, **nešla se mu omluvit jak z hrdosti**, tak i z toho důvodu, že byla **přesvědčena o tom, že ji nemá rád**. Byla mu schopna říci, že ho nemá ráda, i přesto že hluboko v srdci vnímala, že opak je pravdou (1.7.b)). Konflikty vznikající mezi ní a otcem urovnávala matka. Díky ní se už nyní vzájemně omlouvají bez její pomoci (1.7.b)).

2.6.2 Sofie

2.6.2.1 Sebepojetí v rodině

Po jeho příchodu byla ráda, že se může o někoho starat, což ji pomohlo a takový vztah přetrvává dodnes *Doted' mu říkám ty můj koblížku – a přitom je už dávno dospělý...* (2.4).

V rodině platila za největší potíživku. *V rodině jsem byla – to je zvláštní – největší průšvihář* (2.9).

Těžce prožívala nezájem matky o ní a sourozence (2.12)

Její vnímání sebe sama se v průběhu let měnilo: *když jsem byla nejmladší, tak to jsem byla ráda, že jsem jediná holka a nejmladší. No a když se měl narodit další brácha, tak jsem děsně žárlila, ale pak se to po narození úplně otočilo a starala jsem se o něj a bránila ho za každou cenu, což mi zůstalo doted' – no a pro tátu jsem pořád byla tou holčičkou...* (2.13) Dá se říci, že pro udržení pozitivního vnímání sebe sama v rodině jí hodně pomohl vztah s otcem a také to, že je jedinou dívkou v rodině.

Sofie prožívala hezčí vztah s otcem, než s matkou. Hůře prožívala situace, kdy byl otec na ni naštvaný a odmítal s ní mluvit. Bylo to pro ni horší, než kdyby na ni křičel jako matka (2.1).

2.6.2.2 Faktory ovlivňující sebepojetí v rodině

Psychodynamika starších sourozenců v souvislosti s jejich vývojem

Nejstarší bratr se k ní choval necitlivě. Se starším bratrem má momentálně blízký vztah a mladšího bratra chtěla a chce chránit (2.2).

Oba starší bratři Sofii šikanovali (2.5).

Narození mladšího sourozence

Těžce nesla příchod mladšího bratra... *Hrozně jsem žárlila, když byl v bříšku můj nejmladší brácha – nechápala jsem to: Tak jako já jsem ta nejmladší holka a teď má být další a už nebudu nejmladší...* (2.3.).

Pohlaví

... *když jsem byla nejmladší, tak to jsem byla ráda, že jsem jediná holka a nejmladší. No a když se měl narodit další brácha, tak jsem děsně žárlila, ale pak se to po narození úplně otočilo a starala jsem se o něj a bránila ho za každou cenu, což mi zůstalo doted' – no a pro tátu jsem pořád byla tou holčičkou...* (2.13) Dá se říci, že pro udržení pozitivního vnímání sebe sama v rodině jí hodně pomohl vztah s otcem a také to, že je jedinou dívkou v rodině.

2.6.3 Oliver

2.6.3.1 Sebepojetí v rodině

Musel prožívat v rodině **nezájem a stres**, který se pak projevil na jeho úspěšnosti ve škole: ... *když přijde (matka) z práce utahaná, tak se věnuje tomu mladšímu jó, protože je nejmladší... A myslím, když byla ta s tou starší, tak zase jí se věnovala a ona se dobře učila ta starší. Nó a tady ten Oliver, ten tak jako asi, jak byl prostřední a hned přišel tady ten maličkej – no nevím. A teď se to samozřejmě zhoršovalo, začal si i špatně pamatovat – to u něj způsobil myslím si ten stres a nikdo se s nim doma neučí ani maminka...*(3.13).

Jako jediný ze sourozenců je **problémový** (3.15.b))

2.6.3.2 Faktory ovlivňující sebepojetí v rodině

Psychická deprivace

Skoro žádný vztah k rodičům neprožívá, spíše naopak. V rodině je nejvíce zanedbávaný (3.2).

Chlapec je ze všech dětí nejvíce přehlížený až citově deprivovaný ... *on by potřeboval nějaký rád – tadyto je dítě, který by prostě potřebovalo rád a potřebovalo by to, aby ta máma se mu věnovala opravdu jako víc, ale prostě – myslím si, že je tak naučená, že prostě tadyten jako je přehlížen v té rodině...* (3.15.a)).

Narození mladšího sourozence

Když se narodil mladší bratr, byl za něj rád. Na druhou stranu prožíval smutek, neboť matka věnovala veškerou pozornost jemu a otec byl neustále v práci (3.3).

Jistá míra absence otce

Otec byl stále v práci (3.3) a ze školy ho vyzvedával strejda. (3.4).

Věková diference mezi sourozenci

Později přestal vnímat lásku k mladšímu bratrovi. K sestře měl lepší vztah, ale později sestra s nimi už nežila (3.5). Vnímání sebe sama bylo ovlivněno hlavně tím, že se matka zaměřila na nejmladšího sourozence (3.13).

Psychodynamika starších sourozenců v souvislosti s jejich vývojem

Na Oliverovi se podepsal jak nezájem rodičů o něj, tak i to, že sourozenci mezi sebou nemají blízký a vřelý vztah.

2.6.4 Samuel

2.6.4.1 Sebepojetí v rodině

Na bratra nežárlil, spíše se o něj staral. Musel spoustu věcí dělat za něj (4.4).

Rodiče na něj kladli **větší zodpovědnost** *Měl jsem jako víc starostí, zodpovědnosti, ale za to jsem měl nějaký benefity...* (4.8). Dostával lepší věci, než jeho bratr (4.8).

Rodiče ho vnímali jako **šikovnějšího** a **schopnějšího**, tím kladli na něj větší nároky a **bratr k němu vzhlížel** (4.10).

Sám sebe v průběh let vnímá stabilně (4.13).

2.6.4.2 Faktory ovlivňující sebepojetí v rodině

Narození mladšího sourozence

Když se narodil bratr hodně plakal (4.4).

Pohlaví

Byl prvním chlapcem v rodině.

Věková diference mezi sourozenci

Rodiče ho postavili do role staršího bratra, a tak k němu přistupovali. Projevovali mu lásku a radovali se z jeho úspěchů (4.10).

2.6.5 Pavel

2.6.5.1 Sebepojetí v rodině

Pavel sebe samého vnímal tak, že ho otec s matkou měli z chlapců nejméně rádi (6.3). Dle slov jeho setry: *Táta měl radši Josefa – mamka zase Jaroslava, protože ten byl nevlastní – a Eleanoru měli společně – jak mamka, tak taťka – v Eleanoře se také viděli – ale my s Pavlem jsme byli na kraji – mě brali jako, že jsem takovej nešika, nemehlo mi pořád říkali – a Eleanoru pořád vychvalovali – tak to bylo, že táta vychvaloval Josefa – a Pavel také nic...* (5.2.18).

Byl si vědom, že nepatří mezi oblíbené děti (5.3).

Zdroj vnímání sebe samého v rodině objevil v **ubližování druhým lidem**. Viděl v tom **legraci a možnost prožívání vztahu se sourozenci**. *Všichni sourozenci jsme byli parta, když sme dělali ty blbosti a naschvály tátovi* (5.4).

Úspěchy moc nezažíval (5.10).

2.6.5.2 Faktory ovlivňující sebepojetí

Věková diference mezi sourozenci

Mezi sourozenci byl nízký věkový rozdíl. *Všichni sourozenci jsme byli parta, když sme dělali ty blbosti a naschvály tátovi* (5.4).

Psychodynamika starších sourozenců v souvislosti s jejich vývojem

Nejstarším bratr vymýšlel zlomyslnosti ve vztahu k otci. Pavlovi se nápady líbily, a tak se k němu přidával (5.1)

Sourozenci měli radost, když se mu něco nepovedlo, ale bylo to spíše vzájemné (5.11).

Psychická deprivace

Rodiče ke všem dětem buď ve větší, nebo v menší míře přistupovali chladně (5.9).

2.6.6 Marta

2.6.6.1 Sebepojetí v rodině

Od matky prožívala často **nezájem a odmítnutí**. (6.1). Také jí za nic nepochválila ... *Nikdy mi neřekla, že mi to sluší, že jsem šikovná, nezeptala se, jak jsem se měla...*(6.1).

Jako složité pro vnímání sebe samé hodnotí: *pro mě bylo těžký to, že se všichni dobře učili – měli samé jedničky a já ne...* (6.5).

Pokud matka křičela na mladšího bratra, vnímala to osobně, a tak se ho **snažila** před matkou **bránit a zastávat se ho** (6.7.a)).

Matka **vystavovala** Martu stavům **beznaděje, úzkosti a frustrace** (6.7.a)). Otec **potrestal** pokaždé **jen ji** (6.7.b)).

Své postavení v rodině vnímala těžce. Jako jediná ze všech respondentů říká: *Já jsem vždycky chtěla být nejmladší, abych měla nejvíc pozornosti...* (6.13).

Nesnadné pro ni bylo i to, že byla **v pořadí druhou dívkou v rodině**. Oporu toužila nalézt ve své sestře, ale také ta ji odmítala, což ji hodně trápilo a trápí. Oporu našla v partě kamarádek ... *ségra je do teďka těžkej introvert a ta mi nikdy nedala šanci – když jsme šli večer spát, tak mi řekla, kdy už konečně budu zticha – ona měla ten svůj svět a vůbec se nenechala z něho vytáhnout ven – rodiče si toho vůbec nevšimli... no tak jsem pak měla svojí partu ze třídy, se kterou jsem vymýšlela zábavu...* (6.2).

2.6.6.2 Faktory ovlivňující sebepojetí

Psychodynamika strašících sourozenců v souvislosti s jejich vývojem

Snažila se o vztah se sourozenci a opětoval jí ho v menší míře pouze starší bratr (6.2). S bratry se také hodně prala (6.2); (6.7.a)).

Věková diference mezi sourozenci

Pokud matka křičela na mladšího bratra, vnímala to osobně, a tak se ho snažila před matkou bránit a zastávat se ho (6.7.a)).

Psychická deprivace

Rodiče se o ni nezajímali. Její úspěchy a neúspěchy jim byly jedno (6.11).

2.7 Přehledová tabulka výskytu sociálně patologických jevů u prostředních sourozenců

Tabulka 1: Přehledová tabulka výskytu sociálně patologických jevů

Kdo	Agresivita a násilí	Vandalismus	Suicidální chování a sebepoškození	Psychoaktivní látky	Návykové a impulzivní poruchy (impulzivní jednání)	Kriminalita a delikvence
Elis			1.14.b); 1.19.e)	1.14.a).b); 1.19.a)	1.19.d)	
Sofie			2.14	2.14		
Oliver	3.15. b)	3.15.b); 3.17		3.15.b)		3.17
Samuel	4.2; 4.2.16					4.15.a); 4.20.a)
Pavel	5.1; 5.2; 5.15; 15.2.17; 5.20.d); 5.21	5.15; 5.21			5.20.c)	5.20.d); 5.21
Marta	6.2; 6.7				6.21.b); 6.15	

2.7.1 Formulování získaných poznatků na základě přehledové tabulky

Ze sociálně patologických jevů se u Elis objevuje sebepoškození (1.19.e)), kdy si podřezávala žíly. Také si zarývá nehty do kůže na ruce, až ji teče krev (1.14.b). Dále v partě chlapců kouřila a kouří marihuanu a pije alkohol dle slov její spolužačky a kamarádky: *jak byla jediná holčička, tak chtěla být jako starší brácha, takže chodila s jeho partou kluků ven. Z toho se odvíjí, že si rozumí jenom s klukama a s holkama si moc nerozumí. Z toho se odvíjí, že má tu velkou klučičí partu. A tam od té party chytila to, že začala kouřit, chlastat, a tak (1.19.a)). Elis však vypráví: *Vždycky jsem si rozuměla s klukama a můj táta to nemohl vydejchat a moje mamka z toho také nebyla dvakrát nadšená, že prostě jdu ven já a prostě šest kluků – jsme chodili prostě v partě a samozřejmě pak kluci vždycky hulili trávu a já jsem nikdy trávu neměla... (1.14.a)). Má nutkání porušovat zákazy (1.19.d). U ní se jedná spíše o sklony k sebepoškození a návykovým látkám. Závislost u ní potvrzena nebyla.**

Sofie spolykala prášky, které následně vyzvracela, a tím se zachránila (2.14). Ve třinácti letech kouřila marihuanu (2.14).

Oliver šikanoval mladšího chlapce (3.15. b)). Společně s kamarádem rozkopali a rozbořili hroby na hřbitově, kdy škoda činí 50 tisíc korun (3.15.b)). Od druhé třídy kouří a bere drogy (3.15.b)). Rodičům vybral z platební karty 20 tisíc korun (3.17).

Samuel mladšího bratra mlátil a fyzicky trestal (4.2); (4.16). Když byl v maturitním ročníku rozhodl se ukrást auto z Německa. Nakonec mu plán nevyšel, ale jednalo se o pokus trestného činu (4.15.a); (4.20.a).

Pavel otci dělal naschvály, aby se mu pomstil za jeho přísnost např. vyleštil mu spolu s bratrem boty tak, až otec uklouznul na podlaze (5.1). Když měl od matky za úkol učesat své sestry, tahal je za vlasy takovým způsobem, až křičely bolestí (5.2). Také je mlátil, když ho nechtěly poslechnout (5.17). Z legrace vyprovokovali chlapi v hospodě a zmlátili je (5.15). Z pocitů nudy si vyhlédli nějakého člověka na ulici a toho také zbili. Dostali se spolu se svými kamarády do vězení, protože zbili staršího pána a zničili mu kolo. Podobným způsobem zbili lidi na vlakovém nádraží (5.20.d)) a vychovatele na pionýrském táboře (5.21) za to byli dáni do vězení (5.20.d)); (5.21). Byl ke svým sourozencům lakomý, posmíval se jim, když se jim něco nepovedlo, obzvláště k sestrám. Když se však smáli oni jemu byl velice vzteklý. Sestrám přikazoval, aby udělaly práci za něj, jinak je potrestal (5.20.c)).

Marta občas zbila mladšího bratra, když jí slovem urazil (6.2), se svými bratry se jinak vzájemně prali, až kvůli tomu matka odcházela z bytu (6.7). Od útlého věku trpěla silnými úzkostmi a pocity bezmoci způsobovanými jednáním její matky (6.15). Marta poskytuje lidem rady do života, manželství a výchovy. Jsou to lidé, o které se stará a opečovává je a oni se nechají. Neumí však odhadnout hranici do jaké míry může lidem radit. Když později vidí, že dotyčný člověk se jejími radami neřídí, bere to tak, jako by ji odmítal úplně celou, takže vztah mezi nimi se promění ve vzájemnou nenávist. (6.21.b)).

U všech respondentů se jedná spíše o sklony k sociálně patologickým jevům. U Elis bylo zjištěno pravidelné sebepoškození, sklon k závislosti na psychoaktivních látkách a impulzivní poruchy. Závislost u ní potvrzena nebyla. V případě Sofiejde sklon k sebepoškození a závislosti na návykových látkách. Oliver vykazuje znaky vandalismu, má sklony k agresivitě, násilí a závislosti na psychoaktivních látkách, dále má sklon ke kriminálnímu chování a delikvenci. Samuel vykazuje sklon k agresivitě a násilí. Ten se projevoval spíše v dětství. Dále má sklon ke kriminalitě a delikvenci. Jednalo se však o jednorázový pokus. Pavel má sklony k agresivitě a násilí, k páchání kriminality a delikvence, dále k vandalismu a k impulzivním poruchám. Tyto sociálně patologické jevy se vyskytli jen v době dospívání. Jednalo se o přechodný jev v době dospívání. Neumí však doteď udržet vztahy v rodině, což může být známka přetrvávající patologie. Marta má sklony k agresivitě a násilí a k impulzivním poruchám. Agresivita a násilí se objevili v dětství. Impulzivní poruchy dále přetrvávají.

Obecně se u vybraných respondentů objevila zejména agresivita a násilí (prokázána u čtyř respondentů ze šesti respondentů). V nejmenší míře je zaznamenán výskyt vandalismu a suicidálního chování a sebepoškozování (zaznamenán u dvou respondentů ze šesti).

2.8 Shrnutí a ověření platnosti předpokladů

Z šetření vyplynulo, že skoro všechny prostřední děti velice negativně prožívaly příchod mladšího sourozence. Buď plakaly nebo měly obavy, strach a nejistotu ohledně svého dosavadního postavení (role) v rodině. Někteří se s tím vyrovnávali dlouho, někteří jen krátce. Polovina šetřených respondentů díky tomu objevila v sourozenci možnost seberealizace. Začaly o něj pečovat a chránit ho. Záleželo však na rodičích, jakým způsobem pracovali s rodinnou situací. Jako velmi problematické se jeví, pokud se matka s otcem nevěnují i nadále prostřednímu sourozenci. U všech rodičů přešla pozornost hlavně na mladšího sourozence. Důležité bylo, zda děti pociťovaly, že je má alespoň jeden z rodičů rád. V případě matek – zda k nim byly empatické a citlivé. V případě otců – pokud děti nenašly oporu v matce, zda ji mohli najít v otci. Pokud ji ani v jednom z nich nenašly, prožívaly pocity odmítnutí nebo vztah k rodičům prožívaly s odstupem. Důležitým faktorem je i vzájemný vztah se sourozenci. Pokud nenašly ani oporu v sourozencích, snadno si nacházely partu vrstevníků. Vhodným řešením je, pokud otec i matka dítě vnímají stejně a s láskou ho staví do pozice staršího, schopnějšího a zodpovědnějšího sourozence. Což se jednalo o případ jen jednoho respondenta. Zde je dobré poznamenat, že ten jako jediný měl bližší vztah k rodičům (oproti mladšímu sourozenci) a jako jediný netrávil volný čas v partě vrstevníků. Také byl pro některé prostřední děti důležitý rád, kterým jim v rodině chyběl. Mnohé děti hodnotily, že jim v rodině chybělo společné sdílení a zájem rodičů.

Šetření ukázalo, že většina prostředních dětí trávila volný čas v nějaké partě vrstevníků, ve které docházelo k sociálně patologickým jevům. Také se ukázalo, že v porovnání s ostatními sourozenci byly vnímány jak ti nejvíce problémoví. Nakonec se ukázalo, že pokud je jediná dívka v rodině prostředním dítětem, pomáhá jí to ve vnímání sebe sama v rodině.

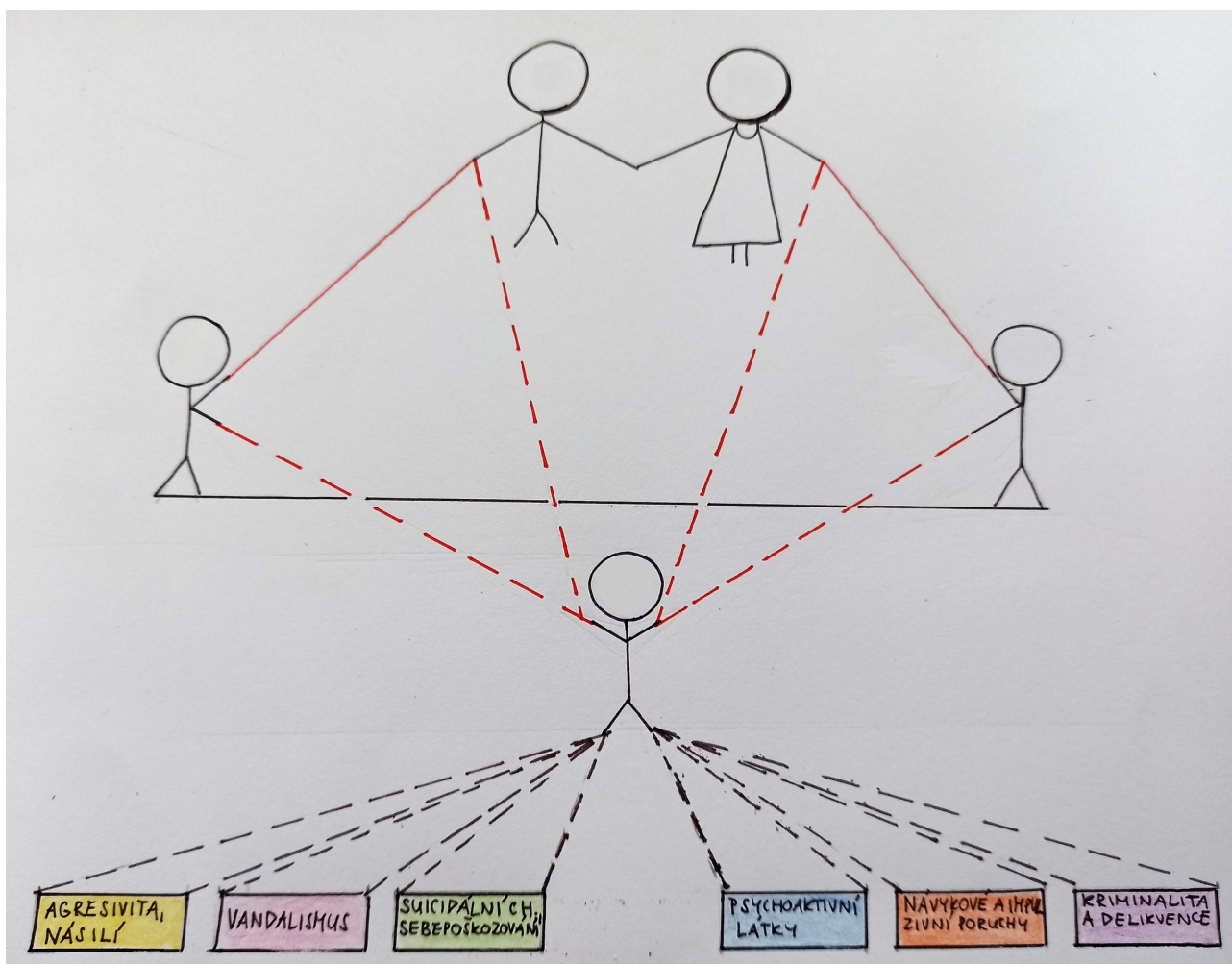
Ukázalo se, že prostřední dítě vnímá samo sebe v rodině na základě přístupu rodičů a sourozenců vůči němu. U některých se vnímání sebe sama v průběhu let měnilo. S příchodem mladšího sourozence ztratily pozici „miláčka“ v rodině. Vnímaly, že jim tuto pozici „vzal“ mladší sourozenec. Pokud se nacházelo v rodině více sourozenců (4–5 sourozenců) záleželo také na nich, jak budou k prostřednímu sourozenci přistupovat. V nich mohlo najít chybějící podporu nebo prohlubující se odmítnutí. Pokud rodiče dělali rozdíly mezi sourozenci, děti to prožívaly velice negativně, rodinné vztahy se díky tomu zhoršovaly. Snadněji byly etiketizovány jako „černé ovce“

rodiny (dostaly trest jenom ony – případ Marty; matka na ně křičela ze všech dětí nejvíce – případ Sofie; byly s nimi největší potíže – případ Olivera, Pavla a Elis apod.). Vnímaly obzvláště nezáměr rodičů (obzvláště matky) o ně. Také některé byly citově zanedbávané. **Předpoklad se téměř u všech respondentů potvrdil.**

Vnímání sebe sama v rodině je ovlivněno mírou pozornosti poskytovanou jak od rodičů, tak i od sourozenců. Jakým způsobem rodiče projevují vztah a jak přistupují ke každému sourozenci zvlášť. Zda nedělají mezi sourozenci rozdíly (zda si rozdělí sourozence na oblíbené a neoblíbené; potrestají jen prostřední dítě apod). **Tento předpoklad se potvrdil.** Ukázalo se, že na lepší vnímání sebe sama má také vliv, pokud se jedná o jedinou dívku v rodině. Nejvíce pozornosti se dostávalo nejmladšímu sourozenci.

Ze sociálně patologických jevů se u prostředních dětí objevila zejména agresivita a násilí. V nejmenší míře byl zaznamenán výskyt vandalismu, suicidálního chování a sebepoškození. Objevily se v různé míře a hloubce. Jedná se spíše o sklony k těmto sociálně patologickým jevům. U většiny dospělých respondentů se jednalo o pokusy v době dětství a dospívání. V době dospělosti již nepřetrvávaly nebo přetrvávaly v jiné přijatelnější podobě. Značný vliv na vznik sociálně patologického jevu nebo jevů měla vliv účast v nějaké partě, ve které se tyto jevy vyskytovaly. **Předpoklad závislosti se u prostředních dětí nepotvrdil.** Přítomnost psychoaktivních látek se v menší míře v šetření také objevila, avšak závislost nebyla potvrzena.

2.9 Diskuse

Obrázek 1: Schéma k diskusi

Autorkou vytvořené schéma pro vyobrazení postavení prostředního dítěte v rodině a jeho možného sklonu k sociálně patologickým jevům.

Otec s matkou věnují nejméně pozornosti prostřednímu dítěti (přerušovaná čára), což se projevuje na jeho pocitech nezájmu a odmítnutí.

Přerušovaná čára znamená, že záleží na tom, zda matka, otec a sourozenci věnují láskyplnou pozornost prostřednímu dítěti, zda prožívají a budují k němu láskyplný vztah. Zda mezi nimi vůbec funguje pozitivní vztah.

Pokud mezi nimi tento vztah není, nemá ani prostřední dítě vztah k nim a snadno se u něj projeví sklony k sociálně patologickým jevům. Jakým způsobem rodiče a sourozenci s dítětem jednájí se později může projevit – buď pozitivně, nebo negativně.

Každé dítě v rodině touží po lásce (ruce natažené směrem vzhůru – k rodičům), ale v našem případě autorka chtěla upozornit na prostředního sourozence; na rodině je, jak s jeho pocity touhy naloží (zda mu odpoví pozorností a láskou nebo nezájmem a odmítnutím). Pokud rodiče neplní tuto funkci, mohou pomoci i dobré vztahy se sourozenci, což ovšem není běžné. Záleží však na celém rodinném systému, jak se v něm budují vzájemné vztahy.

Schéma lze samozřejmě použít na každé dítě v rodině, ale pro případ našeho zkoumání bylo vyobrazeno na prostředním dítěti. Jedná se pouze o zvýraznění jeho postavení.

3 NÁVRH OPATŘENÍ

Autorka na základě výsledku výzkumného šetření navrhuje následující opatření:

1) **Narození dítěte je klíčovou událostí.** Důležité je prostřední dítě na tuto událost psychicky připravit.

2) **Prostřední dítě může být ohroženo psychickou deprivací.** Proto navrhujeme zaměřit pozornost rodičů na prostřední dítě. Z toho důvodu je potřebné stanovit jasná pravidla s laskavým přístupem a vložit na něj určitou míru zodpovědnosti.

3) **Včasná pomoc odborníka (pedagog, psycholog, psychoterapeut apod.).** Posílení vzájemných rodinných vazeb a eliminace negativních jevů.

4) **Vést k interiorizaci hodnot.** Prostřednímu dítěti od narození vštěpovat hodnoty rodiny, společnosti a etické ideály. Poskytovat časté příležitosti k jejich prožití s pozitivní zpětnou vazbou. Směřovat ho k etickému cíli jako k vhodné prevenci před sociálně patologickými jevy.

ZÁVĚR

Tématem bakalářské práce byly sociálně patologické jevy u prostředních sourozenců. Cílem práce bylo popsat roli prostředních sourozenců v rodině a zjistit, zda mají zvýšené sklony k sociálně patologickému chování. Bakalářská práce vycházela z předpokladu, že prostřední děti mají nejméně rodičovské pozornosti a v rodině se mohou cítit přehlížené a zanedbávané. V podobě případových studií autorka popsala roli prostředního dítěte v rodině a zjistila na základě kódování, že se u všech respondentů objevily nebo objevují sociálně patologické jevy, z toho vyplývá, že prostřední děti (v jejím vzorku respondentů) mají zvýšené sklony k sociálně patologickému chování.

Autorce se do jisté míry podařilo dosáhnout cíle stanoveného v úvodu práce i v úvodu praktické části práce. Je si vědoma, že stanovený cíl je ovlivněn subjektivním vnímáním daného respondenta. Je zřejmé, že každý člen rodiny by roli prostředního sourozence popsal jiným způsobem, a tímto by byl cíl naplněn více objektivně, z důvodu časové náročnosti takový průzkum nebyl možný. Již v úvodu bylo uvedeno, že práce si nemůže klást ambice rozsáhlého kvantitativního výzkumu, jaký jediný by mohl potvrdit, či vyloučit hypotézu o souvislosti mezi pořadím dítěte mezi sourozenci a jeho sklonem k chování spojenému se sociálně patologickými jevy. Opřela se o malý, ale cíleně vytvořený vzorek osob poznamenaných v průběhu života dvěma faktory: pozicí prostředního sourozence a (epizodicky, či dlouhodobě) sociálně patologickými jevy. Byly stanoveny následující výzkumné otázky:

1) Jak prostřední dítě vnímá samo sebe v rodině?

2) Co jeho vnímání sebe sama v rodině ovlivňuje?

3) Jaké sociálně patologické jevy se objevily u prostředních dětí?

Práce byla rozdělena na část teoretickou a část praktickou. V praktické části bakalářské práce autorka seznámila čtenáře s metodologickými postupy, průběhem výzkumného šetření a formulovala na základě teoretické části a vlastního pozorování zkoumané problematiky následující předpoklady:

Prostřední dítě bude vnímat samo sebe v rodině jako přehlížené a rodiči zanedbávané na rozdíl od ostatních sourozenců.

Dítěte vnímání sebe sama v rodině je ovlivněno mírou pozornosti, kterou mu rodiče poskytují.

U prostředních dětí se mohou projevit různé druhy závislostí a také sebepoškozování.

Ve shrnutí poznatků praktické části autorka uvedla, že prostřední dítě bude vnímat samo sebe jako zanedbávané tento a předpoklad se skoro u všech respondentů potvrdil. Předpoklad ovlivnění vnímání sebe sama v rodině mírou poskytované pozornosti se potvrdil. Předpoklad přítomnosti závislosti a sebepoškozování u prostředních sourozenců se potvrdil jen z části. V menší míře se objevilo sebepoškozování, ale závislost potvrzena nebyla.

Odpovědi na výzkumné otázky na základě provedeného vlastního výzkumného šetření vyplynuly následující:

1) Prostřední dítě vnímá samo sebe v rodině jako přehlížené, odmítané, problematické a proměnlivé. Většinou se identifikují s rolí pečovatele a ochránáře. Pouze jeden respondent hodnotí své sebepojetí v průběhu let jako stabilní, které vyplývá z převzaté role prvorozeného syna.

2) Jeho vnímání sebe sama v rodině ovlivňuje míra poskytované pozornosti ze strany rodičů a sourozenců. Prokazuje-li zájem prostřednímu dítěti alespoň jeden z rodičů, pak se toto dítě stává se z něj ochranná a pečující osoba. Psychodynamika starších sourozenců v souvislosti s jejich vývojem vzbuzuje proměnlivost sebepojetí prostředních sourozenců. V šetření se také ukázalo, že pohlaví prostředního dítěte je významným faktorem ovlivňujícím z pohledu rodičů postavení mezi sourozenci. Nezanedbatelným faktorem je věková diference mezi sourozenci. Prokázalo se, že menší věkový rozdíl mezi sourozenci pomáhá k lepší vzájemné soudržnosti.

3) Ze sociálně patologických jevů se u prostředních dětí objevily zejména agresivita a násilí; v menší míře byl zaznamenán výskyt vandalismu, suicidálního chování a sebepoškozování (jedná se spíše o sklony k těmto sociálně patologickým jevům).

Pocity nezájmu a odmítnutí trpěli v rodině v určité míře všichni respondenti. Role prostředního dítěte je problematická a pro dítě těžká, neboť se nachází mezi prvorozeným a nejmladším sourozencem, jeho postavení v rodině se stále mění v závislosti na dospívání staršího a narození mladšího a s jeho následujícím vývojem. Z důvodu toho je jeho sebepojetí také proměnlivé. Rodiče tak mohou lehce tyto děti opomíjet. Lze říci, že příchod sourozence sám neměl takový vliv na dítě jako změna přístupu otce a matky k němu. U všech dětí se objevily sklony k sociálně patologickým jevům. U většiny respondentů se objevily v době dospívání a později zmizely. Nelze tedy plně říci, že u vybraných respondentů se vyskytují sociálně patologické jevy.

V teoretické části jsme se dozvěděli, že psychická deprivace je přirovnávána k ledovci. Ledovec nad hladinou je v podobě psychosociální deviace, k jejímuž vzniku nenaplněná zkušenost z dětství zásadně přispěla. Pod hladinou ledovce se nachází zatím neviditelné obrovské množství osobních problémů a vnitřních rozporů, jež mohou podnítit za jistých vnějších podmínek některou

formu rizikového chování ústícího do sociálně patologického chování. V praktické práci bylo zjištěno, že u některých prostředních dětí, u kterých se vyskytovala psychická deprivace, se vyskytly v závažnější formě sociálně patologické jevy (obzvláště v době dospívání). Dále jsme se dozvěděli, že dítě může z důvodu opakované frustrace hledá náhradní uspokojení, kdy neumí potřebu uznání a pozornosti vyjádřit jiným přijatelnější způsobem. Dítě se cítí v rodině odmítáno nebo izolováno. Své chování nedokáže vysvětlit, neboť se odehrává na nevědomé úrovni. Tyto nevhodné projevy jsme mohly pozorovat do jisté míry u všech respondentů. Obzvláště u případu Pavla a Olivera se podařilo tento fakt potvrdit. Na základě teoretické části bylo ověřeno, že prostřední děti unikají pozornosti rodičů.

Autorka chce zmínit zajímavé zjištění: nízký věkový rozdíl mezi sourozenci pomáhá k pozitivnímu budování vztahu mezi sourozenci (vzájemně se bránili, podporovali, fungovali jako aliance proti přísnému rodiči). Prostřední dítě lépe nalézalo pocit bezpečí u starších sourozenců. Pokud byl vyšší věkový rozdíl mezi sourozenci, starší ubližovali nebo odmítali být s mladším prostředním sourozencem, a tím prohlubovali jeho pocity nezájmu a odmítnutí.

Autorka chce připomenout, že se jednalo o cíleně vybraný vzorek respondentů, u kterých se objevily či objevují sociálně patologické jevy. Autorka si je vědoma, že šetření mohlo být ovlivněno tím, že se jedná o citlivé téma, v důsledku čehož někteří vybraní respondenti odmítali podat výpověď nebo podali výpověď velice krátkou bez potřebné relevance. Na závěr chce poznamenat, že zásadní roli hraje v rodině výchova rodičů a to, jak rodiče k jednotlivým sourozencům přistupují. Samotné postavení tedy nemá vliv na rozvoj sociálně patologických jevů, ale jedná se o soubor faktorů, které se ve své podstatě mohou projevit u každého dítěte. Záměrem autorky bylo poukázat na tuto problematiku.

Zcela závěrem chce autorka připomenout rodičům a vychovatelům, že prostřední děti mohou trpět pocity nezájmu a odmítnutí, a proto je důležité jim pomoci tyto pocity překonat.

SEZNAM ZDROJŮ

- ADLER, A., 2018. *Člověk, jaký je: základy individuální psychologie*. 2. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1385-7.
- BEZCHLEBOVÁ, D. *Vliv pořadí a počtu narozených dětí na českou společnost* [online]. 2022. [vid. 14. 10. 2022]. Vysoká škola ekonomická v Praze. Dostupné z: <https://relik.vse.cz/2015/download/pdf/23-Bezchlebova-Daniela-paper.pdf>
- BOKOVÁ, L., aj., 2011. *Rodiče, děti a jejich problémy*. 1. vyd. Praha: Sdružení Linka bezpečí 2011. ISBN 978-80-904920-0-4.
- BOWLBY, J., 2010. *Vazba*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-670-4.
- BREINING, S., aj., 2017. Birth Order and Delinquency: Evidence from Denmark and Florida. *The University of Chicago press journals* [online], roč. 38, č. 1, s. 95–142 [vid. 26. 10. 2022]. Dostupné z: <https://mitsloan.mit.edu/shared/ods/documents?PublicationDocumentID=6122>
- DOSTÁL, D. *Pořadí narození a emoční inteligence* [online]. 2007. [vid. 20. 10. 2022]. Ročníková práce. Universita Palackého v Olomouci, Katedra psychologie. Dostupné z: file:///C:/Users/veral/Downloads/adoc.pub_poadi-narozeni-a-emoni-inteligence.pdf
- FÁRKOVÁ, E. *Vliv pořadí narození dítěte na vývoj jeho osobnosti* [online]. 2012. [vid. 3. 11. 2022]. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni, Katedra Antropologie. Dostupné z: file:///C:/Users/veral/Downloads/adoc.pub_vliv-poadi-narozeni-ditte-na-vyvoj-jeho-osobnosti.pdf
- GAVORA, P., 2000. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido. ISBN 80-85931-79-6.
- HELUS, Z., 2018. *Úvod do psychologie*. 2. přepr. a dopl. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4675-3.
- HELUS, Z., 2015. *Sociální psychologie pro pedagogy*. 2. pepr. a dopl. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4674-6.
- HENDL, J., 2005. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Praha: Portál. ISBN 80-7367-040-2.
- HOUDKOVÁ, H., 2021. Závislost na návykových látkách. In: *Psychiatrická nemocnice Havlíčkův Brod* [online]. 20. 5. 2021 [vid. 11. 11. 2022]. Dostupné z: <https://www.pnhb.cz/psychiatricke-texty/zavislost-na-navykovych-latkach>

- HUTÝROVÁ, M., aj., 2019. *Děti a problémy v chování: Etopedie v praxi*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1523-3.
- ISAACSON, C., RADISH, K., 2006. *Pořadí narození: Kdo doopravdy jsme*. 1. vyd. Bratislava: Eugenika. ISBN 80-89227-31-7.
- JEDLIČKA, R., 2017. *Psychický vývoj dítěte a výchova*. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-271-0096-5.
- KOUKOLÍK, F., 2016. *Sociální mozek*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-4154-6.
- KOUKOLÍK, D., DRTILOVÁ, J., 2011. *Vzpouora deprivantů: Nestvůry, nástroje, obrana*. Praha: Galén. ISBN 978-80-7262-814-8.
- LÁBUSOVÁ, E., 2007. Rodina, vztahy, péče o duši: Vztahy mezi sourozenci. In: Eva Lábusová.cz. [online] [vid. 11.11. 2022]. Dostupné z: http://www.evalabusova.cz/clanky/vztahy_mezi_sourozenci.php
- LANGMEIER, J., MATĚJČEK, Z., 2014. *Psychická deprivace v dětství*. 4. vyd. 1. dot. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1983-5.
- LEMAN, K., 2016. *Sourozenecké konstelace*. nov. a přepr. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1100-6.
- MATĚJČEK, Z., 2017. *Rodiče a děti*. 3. vyd. Praha: Vyšehrad. ISBN 978-80-7429-797-7.
- MATĚJČEK, Z., 2013. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. 6. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0519-7.
- MATĚJČEK, Z. 2005. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte*. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-0870-6.
- MKN-10 2022*, 2022. 10. revize Mezinárodní klasifikace nemocí [online]. ÚZIS [cit. 2022-12-26]. Dostupné z: <https://mkn10-2020.uzis.cz/>
- NOVÁK, T., 2007. *Sourozenecké vztahy*. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2057-3.
- OREL, M., aj., 2013. Psychopatologie. In: *Metodický portál RVP* [online]. 10. 1. 2013 [vid. 8. 11. 2022]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/S/17025/psychopatologie.html>
- PÖTHE, P., 2020. *Emoční poruchy v dětství a dospívání*. 3. dopl. a akt. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-271-1038-4.
- PLHÁKOVÁ, A., 2006. *Dějiny psychologie*. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 80-247-0871-X.

- PLCHOVÁ, SIKOROVÁ, L. *Výchovný styl rodičů podle pořadí narození dítěte* [online]. 2014. [vid. 3. 11. 2022]. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Katedra pedagogiky a psychologie. Dostupné z: https://theses.cz/id/96pfqw/Bakalsk_prceSikorov2.pdf
- PLOCOVÁ, M., 2022. Příznaky a léčba mentální anorexie. In: *Branické senatorium Moniky Plocové* [online] [vid. 11.11. 2022]. Dostupné z: <https://monikaplocova.cz/anorexie>
- PREKOPOVÁ, J., 2014. *Malý tyran*. 7. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0773-3.
- PRŮCHA, J., 2009. *Moderní pedagogika*. 4. aktual. a dopl. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-503-5.
- SEKOT, A., 2010. *Úvod do sociální patologie*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-5261-1.
- SKLÁDALOVÁ, M., 2018. *Sourozenci – o spravedlivé výchově*. 1. vyd. Brno: CPress. ISBN 978-80-264-2029-3.
- SOHNI, H., 2019. *Sourozenecká dynamika*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1526-4.
- STAŠOVÁ, L., SLANINOVÁ, G., JUNOVÁ, I., 2015. *Nová generace: Vybrané aspekty socializace a výchovy současných dětí a mládeže v kontextu medializované společnosti*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 978-80-7435-567-7.
- SULLOWAY, F., J., 2002. Birth Order, Sibling Competition, and Human Behavior. In: *Conceptual Challenges in Evolutionary Psychology* [online] leden 2002 [vid. 13.11. 2022]. Dostupné on-line: <https://www.researchgate.net/publication/226362511_Birth_Order_Sibling_Competition_and_Human_Behavior>
- ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K., 2014. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 2. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0644-6.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 – Rozhovory a pozorování případ 1

Příloha č. 2 – Rozhovory a pozorování případ 2

Příloha č. 3 – Rozhovory a pozorování případ 3

Příloha č. 4 – Rozhovory a pozorování případ 4

Příloha č. 5 – Rozhovory a pozorování případ 5

Příloha č. 6 – Rozhovory a pozorování případ 6

Příloha č. 1 – Rozhovory a pozorování případ 1

Bakalářská práce: Sociálně patologické jevy u prostředních sourozenců

Vypracovala: Věra Lorencová

Forma: doslovný přepis rozhovorů; obecná čeština; středočeský dialekt

Protokol z rozhovoru č. 1.

Jméno respondenta: Elis (18 let)

Datum rozhovoru: 11. 11. 2022

1. Vztah s rodiči	<p>....Já jsem jakoby byla hrozně vlastně našťvaná na rodiče, že jako měli další dítě... S rodičema se můj vztah jako v ten moment zas tolik nezměnil, protože já, když jsem byla, at' už jsem prostě byla, když mi byly dva roky nebo šest tak, nebo, když se narodil Tomášek tak, můj táta na mě moc času neměl, protože, zrovna když jsem se já narodila, tak se mu nejvíc rozjela firma, takže jakoby já jsem si ho ze všech dětí jakoby v tom úplně dětství asi užila nejmíň, ale tím že jakoby jsem jediná holka, tak jsem spíš potřebovala tu mamku, takže to jako ve finále zas tolik jako nevadilo. Doma jako pak bejval skoro každé večer, takže dobrý. A s mamkou jsem vždycky měla úplně hrozně blízký vztah, a tímhle se to vůbec nezměnilo... Jde o to, já jsem od dětství byla velmi jakoby dobrá herečka a do dneška si udržuju takový, že když chci, tak nikdo na mě nikdo nepozná nic, co bych si nepřála. Takže já jsem si to před nima jakoby dlouhý roky dokázala skrejvat...</p>
2. Vztah se sourozenci	<p>a) Já jsem byla ten typickej příklad toho, že jako jsem špatně snášela, že už nejsem to nejmladší. A jako, co teď mám dělat. Jako teďka mi vzal tu</p>

mojí roli. Jó prostě jako fakt jsem z toho byla špatná ... i jsem jakoby dlouhý roky pak na Tomáška jako byla ošklivá. Třeba do jeho čtyř, pěti let jsem jako na něj byla docela jako přísná – a nebudu si s ním hrát a tohle... jako jasně jsem měla svoje chvílky, že já jsem byla hodně hravý dítě dlouho, takže jsem si s ním samozřejmě někdy hrála a nejlepší bylo, když jsme všichni tři sourozenci si hráli spolu, tak to bylo hezký, ale prostě hrozně – jako fakt několik let jsem se hrabala z toho, že nejsem to nejmladší.

b) ... Se starším bráchou mi to změnilo vlastně ten můj vztah, protože ten byl hodně špatnej, že jsme vlastně až do... – ty jó, vlastně si nepamatuju – když jsme byli ve školce, že mě měl jakoby rád, že jsem to cejtila, že jsme si hráli – pak jsem byla ... (smutně) pak se mě šítíl, byla jsem odporná, jako byla jsem nudná a nechutná a nechce se mnou bejt a neměli jsme se rádi, prostě hlavně on mě – jakoby s kamarádama byla zábava mi dělat jako naschvály, který nebyly příjemný...

c) nó ale to vlastně – když nastoupil na střední, tak to vlastně skončilo s jeho nástupem na střední a vlastně od té doby jakoby už je v práci, že jo dva roky nebo rok a něco – tak od té doby vlastně – od té doby, co byl na střední, tak rok, co rok je náš vztah prostě čím dál tím bližší a já bych si nikdy nedovedla představit, že prostě teď za sebou jdeme a radíme si, jakoby se vztahama, s kamarádama, se školou, s rodičema (energicky) – nikdy by mě nenapadlo, že se svým bráchou budeme prostě, že se někdy vrátím domů pozdě a on jako mě bude krejt, že ona tady byla včas... jó to by mě nikdy

3. Vnímání svého postavení po příchodu sourozence

nenapadlo, že s bráchou budu mít, takže to jakoby hodně pomohlo, když... jsme jako všichni byli starší. Nó a Tomáškoví je teď jakoby deset a Renému je dvacet, takže s Tomáškem už je ten vztah také lepší, protože už je rozumnější...

...Já jsem hodně zápasila s tím, že nejsem nejmladší – že už nejsem ten miláček... ale tím, že jsem jako jediná holka, tak je to vlastně pořád – jsem měla svoji roli, sice jsem nebyla nejmladší, ale tím, že jsem ze tří dětí jediná dcera, tak to hodně pomáhalo tomu, že jsem se necítila odstrčená – takže to jako dobrý – a svým způsobem ta role mi zůstala prostě jako jediná dcera, a tak to prostřední dítě už se tam tolik neřeší. V počátku, první týdny jeho narození jsem byla strašně ráda, že mám mladšího sourozence, ale potom, když mi začalo docházet, že to je napořád, tak začaly přicházet pocity tý žárlivosti...

4. Pozitivní pocity ve vztahu k sourozencům

Mě to vždycky k nim táhlo a rozuměla jsem si s nima – a tím že si se mnou René velkou část mého dětství nechtěl hrát, tak mě na jednu stranu hrozně jakoby těšilo, že už mám zase někoho s kým si můžu hrát, protože René si se mnou přestal hrát, když mi bylo asi pět, šest let a Tomášek se narodil dva roky na to – tak sem byla ráda, že mám konečně někoho, kdo si později bude se mnou hrát, jenže tam se to trochu minulo, protože jsem už byla starší a než on došel do té fáze, že by si se mnou hrál, tak já jsem už od hraček odstoupila...

5. Negativní pocity ve vztahu k sourozencům

a) ...Nó to bylo to, že přebíral moje koničky ten jako mladší (smutně). Se starším bráchou jsem pak jako nikdy neměla už špatný jako negativní vztahy – to bylo, když jsme byli malí, že jsme na sebe sváděli vinu, prali jsme se a on si začal a tydle ty

typický věci, ale to vlastně skončilo už potom, když já jsem byla na druhym stupni, tak jsme si přestali jeden druhého všímat tak řák, a když on nastoupil na střední, tak vlastně ten náš vztah jako vzkvetl a kvete do dneška čím dál tím víc – takže pak už jsme nikdy žádný negativní jako spojený vztahy neměli, naopak je to jako spíš lepší a lepší – spíš s tím mladším to jakoby hodně třeba gradovalo, pak to třeba bylo chvílku lepší...

b) Tomášek bylo už třetí dítě že jó a prostě, tak jsem vnímala jako pokles tý výchovy – tý důslednosti, což jsem samozřejmě mezi mnou a Andrejem bylo samozřejmě taky, že jako na mě byli mírnější o něco – ale prostě u toho Tomáška, jak jsem to viděla, tak mě to taky hrozně štvalo – že jsem si říkala, já kdybych tadyto udělala, tak bych už jednu dostala, a proč jemu to projde, takový ty typický, co asi každý sourozenci ty starší si asi projdou – a do dneška si jako říkám, že to přehání s tou drzostí na rodiče a oni mu na to jako pořádně-jednou mu jako řeknou: „Tomáši, takhle se mnou nemluv,“ ale vlastně nic víc. On je hrozně chytrej, takže on jako - neroste z něj vyložené rozmazlenej fracek, ale jakoby myslim si, že je rozmazlenej dost na to, aby to občas bylo překážkou no, takže do dneška si to jako nosim z toho dětství, že je to jako nefér – ale samozřejmě jako pořád v kontrastu s tím všim je to prostě jakoby – je to řešitelný v tady tom momentu no.

a) Já mám spoustu vzpomínek na dětství – tam jsou jakoby hodně rozdělený na tu rodinu, a pak na to školní prostředí, protože z rodinného prostředí já mám úplně nádherný vzpomínky prostě z dětství od

6. Pocity a vzpomínky

mých tří let až prostě do teď – prostě mám nádherný vzpomínky s rodinou to určitě ano – ve škole jsem ale jakoby to měla hodně špatný, že vlastně mě v šestý třídě začala šikana a pořádně nikdy nepřestala (smutně), takže ty vzpomínky se mi hodně zkreslují – že jako, když jsem byla na prvním stupni, tak jsem také neměla zrovna moc kamarádů, protože já jsem jakoby ehm tmavší pleti, takže já jsem vždycky měla kamarády na sídlišti – my jsme měli prostě partu, kde nás bylo osm, šest dětí a jako byli jsme spolu každý den. To bylo supr, ale v tý třídě jsme prostě... jsem se tam... jako nikdy jsem neměla dobrou třídu a nemám ji ani teď na střední a neměla jsem jí nikdy na základce...

b) ...Já jsem (hlasitě) vždycky ráda chodila do školy kvůli těm učitelkám a měla tam třeba tak dvě kamarádky. Ono se to měnilo, že někdy jsem měla dvanáct kamarádek a někdy jenom jednu, ale vždycky tam jsem někoho měla...

... Nó a doma vzpomínky prostě úžasný. Moje rodiče vlastně začali cestovat, až když jsme se jim narodili my, takže já vlastně od svých čtyř let pravidelně prostě v zahraničí, takže já mám úplně úžasný vzpomínky na dovolený rodinný i jakoby, když se pak narodil Tomášek, tak jsme cestovali.

a) Tak vlastně René a Tomášek mezi sebou konflikty nemívali – když jo, tak se během jednoho dne vyřešily, takže vlastně to jsem ani k tomu nikdy neměla ani příležitost zkusit mezi nimi urovnávat. Když byly konflikty jakoby mezi rodičema třeba, když se občas třeba kvůli výchově jako hádali, co už je přes čáru a co ještě se toleruje u dětí – si pamatuju, že u rodičů, protože táta by měl jako fakt

7. Reakce na konflikty v rodině

výchovu jakože – jo „tys neumyl nádobí“, takže řemen jó – a moje mamka naopak prostě ta by pro nás udělala první poslední a všechno odpustila, takže tam byly velký střety a snaha těch kompromisů jakoby v tý výchově z jejich strany – takže to jsem občas jakoby vnímala – ale právě tím, že mamka nikdy přede mnou jakoby nehrála ... já jsem ke konfliktům jako takovej přístupovala vždycky, že teď prostě jsou a brala jsem to, že to je prostě moje mamka s mym tátou, proti tomu problémy, že to není mamka proti tátovi...

b) ... Když něco bylo v práci a táta byl unavenej, nebo když táta na mě křičel, tak mamka mezi náma byla takovej mediátor, že já jsem hrozně tvrdohlavá po tatínkovi – takže když jsme na sebe křičeli tak – se nešel omluvit ani jeden – prostě já jsem se zavřela do pokoje on do kanceláře a byli jsme spolu schopní týden nemluvit úplně jako ne – nó a pak mamka mu řekla jemu, že vidí, že mě to mrzí, proč s tím něco neudělá a šla za mnou a řekla, že prostě tátu to mrzí a že prostě přece mě taky tak jako... ať tohle nedělám, že je to jako akorát ztráta času nad těma rokama, co můžeme bejt spolu a můžeme bejt spokojený, takže pak většinou to dopadlo tak, že buď já za tátou nebo táta za mnou jakoby z mamčina pohnutku a – alé jako vlastně jedinej problém v tom momentě byla naše hrdost, že já bych se tátovi omluvila a on mě, kdybychom oba dva nebyli tak strašně hrdý, že prostě – my jako nebudem ty slabší, co jako půjdou a omluvěj se, takže jako v tomhle nám mamka pomáhala – a vlastně teď už to zvládáme bez ní – když jsem já dospělá, ale pořád mám s tátou mezi

	<p>sebou silný konflikty do kterejch mamka už nevstupuje, protože už jako jsem dospělá – takže už jsou to dvě dospělé osoby a není to jako když jsem byla dítě a potřebovala jsem trochu toho rozumu do toho konfliktu jako vidět, no ale z rodiny se s tátou asi hádám nejvíc nó... Vyloženě jsem byla schopná říct, že ho nemám ráda, protože jsem byla přesvědčena, že on nemá rád mně, což nebyla pravda, jako hluboko jsem ho taky měla ráda – takže to byly hodně náročný vztahy pro mě...</p>
<p>8. Uspokojení materiálních potřeb pro rozvoj</p>	<p>Řekla bych, že na celkový poměry jakoby vysoce... ano, protože moji rodiče se hrozně snažili, aby jakoby vždycky byli fér... Já jsem měla vždycky možnost třeba hudební nástroje mi vždycky pořídili rodiče, pořizovali mi spoustu knížek... kola, bundy, zimní bundy jsem měla vždycky po bráchovi... řekla bych, že po materiální stránce nestrádal nikdo z nás.</p>
<p>9. Pocit bezpečného útočiště, porozumění a podpory</p>	<p>V tý mamce hodně-v tátovi jsem měla takovou tu..., tátu jsem vnímala svým způsobem jako toho loveckýho psa, kterýho můžu vypustit, když na mě bude někdo fakt hnusnej – taková ta jistota... byl tam vždycky v tom širším pocitu bezpečí. Ale v tom ostatním to vždycky byla mamka, protože ta mě fakt vždycky vyslechla, porozuměla mi, chtěla mě slyšet, chtěla mi rozumět a chtěla se mnou bejt na nějaké tý intimnější vlně než jakoby rodič-dítě, to sem spíš hledala a nacházela u tý mamky... Když si jdeme pro praktickou radu, jdeme za tátou, a když potřebujem duševní podporu, jdem za ní.</p>
<p>10. Reakce rodiny na úspěchy</p>	<p>Většinou jo... jakoby vždycky pozitivní reakce na jakýkoliv sebemenší úspěch – jakože si vždycky váží toho, když se mi něco povede... Táta je více kritický... nelhal mi...</p>

11. Reakce rodiny na neúspěchy

Záleží v čem. Já jsem měla vždycky dobrý známky – tam neúspěchy většinou nebyly. Vždycky jsem oproti Renému byla napřed v tý škole, což to u něj zanechalo, že ta mladší ségra je lepší... mě neúspěchy přicházely až s tou střední školou, a to vlastně spíš jakoby trápilo mě než mé rodiče – ty mě naopak uklidňovali. Já já jsem zase chtěla od sebe víc. Když už nějakej byl, tak tam bylo tam nějaký kázání, nebo třeba když jsem udělala průšvih, spíš než neúspěch, tak to bylo velký kázání, ale nikdy to nebyla vyloženě negativní reakce na nic...

12. Co dítěti v rodině chybělo

Asi soukromí... táta neuznává moc soukromí, když jsem chtěla klid, tak máma za mnou vždycky šla do pokoje a chtěla znát důvod... soukromí mi dopřával z celý rodiny jenom starší brácha. Já jsem hodně společenská, ale potřebuji i prostor, a když se mi ho nedostává, dokážu bejt jakoby hodně příkrá. Měla jsem svůj pokoj, ale vzali mi od něj klíč, takže to mi jako hodně vadilo, zvláště, když jsem byla na začátku puberty...

13. Zhodnocení postavení v rodině v průběhu let

V předškolním věku jsem byla to nejmladší dítě, ten miláček k sežrání – všechno mu prošlo rozmazlovaný... školní – byl s tou šikanou, přiblížení k mamce, moje pocity k Tomáškoví – s nástupem na střední se toho strašně moc změnilo: vztah ke kamarádům a společnosti celkově i to, jak jsem komunikovala s rodinou a celkově jakoby jsem měla hodně silný období vzdoru asi ještě před rokem a ještě ho mám už jakoby toho zdravýho vzdoru. Všechno, co řekli rodiče, tak to bylo určitě špatně, takže jsem to šla udělat úplně opačně, a pak jsem si vlastně namlátila hubu... Ted'kon ta moje role tam jako vyvstává, že jsme to druhý dítě,

14. Sociálně patologické jevy

co už dospělo v tý rodině... Já jsem hrozně temperamentní, takže, když já něco chci, tak prostě jdu a jdu si pro to bez přemýšlení, takže někdy je to výhoda, někdy narazim, že jo...

a) Vždycky jsem si rozuměla s klukama a můj táta to nemohl vydejchat a moje mamka z toho také nebyla dvakrát nadšená, že prostě jdu ven já a prostě šest kluků – jsme chodili prostě v partě a samozřejmě pak kluci vždycky hulili trávu a já jsem nikdy trávu neměla... a kluci i žvejkali tabák a pili a všechno, takže, když to rodiče zjistili, byla to tragédie, jak se mohu prostě bavit s takovejma fetkama. Já jsem jejich názor nerespektovala, protože mě s nima bylo hrozně dobře a oni mě do toho nikdy nenutili, což musím říct, že je to hodně vzácný... Když jsem zkusila pivo nebo tohle, tak to vždycky bylo z mého pohnutku. Nabídli mi to, ale nikdy mi to nevnutili, což si cenim... Naše parta už se rozpadla...

b) Pak když jsem začala randit – ve čtrnácti, když jsem přišla s tím, že chci, aby u nás přespal – to byl hurikán od táty, ten to prostě nemohl snést. On mě chtěl mít jako ve věži. Máma to brala jako kamarádka a táta to nedejchal... Měla jsem problém s pitím... řešili jsme to pak s rodiči... Mám nedostatek sebelásky a ten byl hodně velkej. Nešla jsem s tím za někým – únik jsem hledala u svého přítele a nikdo o tom nevěděl. Klukům jsem to řekla, když jsme byli už dýl a on si toho na mě všiml, tak jsem to musela říct... Napadalo mě, že jsem se necítila ve svém těle, hledala jsem samotu – pocity úzkosti a tak... Přesto všechno, jak to bylo těžké jsem vděčná, že mám sourozence...

Nikdy bych je samozřejmě nejradši spláchla do záchoda (smích), ale celkově jsem hrozně ráda, že mám bráchy.

Na konci rozhovoru svěřila, že si podřezávala žíly, pohled na tekoucí krev jí prý uklidňoval. Trvalo to tak čtrnáct dní, než na to přišli. Dívka s tím přestala, ale začala si vrývat nehty do ruky, až do masa. Bolest a krev jí prý uklidňují a neví proč. Ukázala ruku, kterou má plnou malých jizviček od nehtů, některé starší a jiné čerstvější. Dělá to prý tajně.

Protokol z rozhovoru č. 1.2.

Sourozenci

Datum rozhovoru: 18. 11. 2022

15. Vnímání prostředního sourozence	<p>Starší bratr: <i>Elis vnímám jako důležitého člena své rodiny a cítím, že je mi nejvíce rovna. Navzájem se posťuchujeme a máme stejný humor. Když si potřebuju o něčem promluvit, vím, že vždy můžu jít za ní.</i></p> <p>Mladší bratr: <i>Mám ke své sestře respekt a beru ji jako druhého rodiče, který se o mě postará.</i></p>
16. Vnímání prostředního sourozence v minulosti	<p>Starší bratr: <i>Měli jsme náročné období jakožto sourozenci, když jsme byli na základní škole. Když jsme byli spolu sami, vše bylo v pořádku, ovšem jakmile se objevili mí kamarádi, měl jsem pocit, že mě sestra ztrapňuje a chtěl jsem, aby odešla. Myslím si ale, že takové období mají všichni starší sourozenci se svými mladšími.</i></p> <p>Mladší bratr: <i>Jediné, co si pamatuju, je, že i když mě sestra měla ráda a hrála si se mnou, často se mnou ztrácela nervy.</i></p>
17. Přístup rodičů k prostřednímu sourozenci	<p>Starší bratr: <i>Jsem toho názoru, že se k nám rodiče chovají ke všem stejně, ovšem s ohledem na náš věk a způsob, jakým se k nim chováme my sami.</i></p> <p>Mladší bratr: <i>Chovají se k ní jako k dospělé, ale pořád ji chtějí mít u sebe. Asi protože mají pocit, že s nimi je víc v bezpečí než kdekoliv jinde.</i></p>
18. Touha být sám prostředním dítětem	<p>Starší bratr: <i>Ne, jsem spokojen se svou rolí v rodině. Nedokážu ovšem říct úplně, protože si neumím představit sebe jako někoho jiného, než staršího bratra a to mi vyhovuje.</i></p> <p>Mladší bratr: <i>Vyhovuje mi být nejmladší. A nechtěl bych být prostřední, protože od sestry vím, které věci jí v tom vadí a mě by vadily taky.</i></p>

19. Rozhovor: popis Elis dle její spolužačky a kamarádky

Jméno respondenta: Lucie

Datum rozhovoru: 16. 11. 2022

- a) *Ze začátku v prváku byla hrozně nesympatická, ale hrozně – namachrovaná - chlubí se jenom svým klukem. Když jsme pak byli na integráku, tak jako mi to přišlo – jsem si s ní chvíli povídala a přišlo mi, že mluví jen o sobě. Nepovídali jsme si spolu do hloubky, a pak v tom druháku to jsem jí poznala a povídali jsme si víc do hloubky, a to jsem poznala, proč se tak chová, že to nemá v rodině úplně jednoduchý. Nemá dobré rodinné zázemí-že tatínek je moc přísněj, všechno jí zakazuje. Tomášek, že je jako nevychovaněj,-že si rozumí víc se starším bráchou, ten na ní měl velkej vliv – jak byla jediná holčička, tak chtěla být jako starší brácha, takže chodila s jeho partou kluků ven. Z toho se odvíjí, že si rozumí jenom s klukama a s holkama si moc nerozumí. Z toho se odvíjí, že má tu velkou klučičí partu. A tam od tý party chytila to, že začala kouřit, chlastat, a tak...*
- b) *Je tam hlavně Elis a nějakých šest kluků. Zkoušeli kouřit, chlastat, chodili po městě – potulovali se že jo večerama. Dokonce mi vyprávěla, že je chytili policajti, tak lhali, že – jak byl ten koronavir, tak byl zákaz vycházení – no a oni byli venku a chytli je policajti, tak oni dělali, že spolu choděj... no obelhali policajty – a pustili je domů... Oni chodili s tou partou do starejch baráků, kde byli bezdomovci... On jí tatínek vždycky říkal, že se má vrátit do nějaký doby, ale ona vždycky přemluvila rodiče nebo přišla pozdě – oni řekli v osm, a ona se vrátila v jedenáct. A z toho pak vycházely ty zákazy tatínka...*
- c) *Ve škole je dobrá. Měla vyznamenání nebo jako dobré známky v prváku. Ale Elis hrozně ráda čte a jak hodně ráda čte, tak si čte i ve škole, takže neposlouchá hodinu – takže Elis si četla nebo si vzala sluchátka do uší poslouchala písničky a vůbec hodinu nevnímala, a pak si ode mě fotila ty výpisky – a to bylo blbý, to pak dostávala špatné známky, protože nevnímala tu hodinu. A teďka i učitelé jsou naštvaní na Elis, protože si čte při hodině a učitelé jí řeknou, ať si nečte. Ona si furt čte a ... Ale holky jí ve třídě nemaj rádi – Elis – jak strašně povídá, tak jí je jedno, že třeba tam někdo píše písemku nebo – ve chvíli, kdy ona dopíše písemku, tak jí už je jedno, že ostatní ještě píšou. Takže si tam povídá, směje se, dokonce ji jedna holčina už okřikla a vynadala – to bylo zrovna při hodině matematiky – ona se dokonce vysmála paní učitelce do obličeje. Paní učitelka jí řekla, ať je zticha, že je to neslušný a ona se začala smát a bylo jí to jedno. A my jsme všichni říkali: „Elis, buď zticha!“ A ona nic ...*
- d) *Učitelé ji vnímaj jako... jako holku, co si dělá, co chce, která si dělá, co chce, je jí všechno jedno – možná částečně jako takovýho lajdáka, ale nevím. S maminkou má hezkej vztah, ale hodně*

kamarádskej – jako je to hezký, ale baví se s ní i o věcech, co si myslím, že mezi maminku s dcerou nepatřej, ale s maminkou je jako kamarádka, ale s tatínkem má podle mě špatnej vztah – jak je tatínek takovej přísněj – tak jí dává hodně zákazů, a jak je to jediná holka, tak co vim, tak Elis o něm hezky nemluví – o mamince jó, ale o tatínkovi né... Ona hrozně porušuje zákazy, ale úplně strašně – tam, kde je zákaz, tak jako by to Elis lákalo to přesně porušit. A vím, že je hroznej lajdák – jednou ji podáš ruku a... Oni jí hrozně šikanovali ve třídě, jako zažila šikanu a docela ošklivou. A myslím si, že tady se naučila Elis dělat a tvářit, že jí je všechno jedno. Přidala se k tý partě kluků a začala se vidět v tom, že bude rebelka – takže rebelka je úplně ve všem...

e) Zjistila jsem, že se i sebepoškozovala a sebepoškozuje, ale je zvláštní, že... že to nikdy neřekla mě – já jsem pro ní byla nejbližší přítel – jako fakt holka, který může říct úplně cokoliv, která jí neodsoudí za to, která ji povzbudí, má v ní porozumění... I my to říkala: že jsem prostě jiná než ostatní holky... Ale začne se svěřovat vždycky, jako by to bylo podvědomě, že se vždycky začne svěřovat někomu, kdo toho ale zneužije. Jako by jí podvědomě přitahovali lidi, co jí prostě zneužijou. To samý jí udělali i kluci, se kterými chodila... Teďka ten kluk, s kterým chodí – mně je nesympatickej od začátku – je to kluk, kterej bere drogy, nebo ne drogy, ale žvejká návykový látky, střídá holky, drží se nějaký party... No ale Elis vždycky naletí člověku nebo jí přitahujou lidi, co asi jí prostě zneužijou, a lidi – ale já mám stejnou zkušenost – kteří o ní fakt jako stojej, tak ty jako odkopne a zhnusí si je – že prostě se chová tak, že pak se zhnusí... Ona chodila – nevim, jak se jmenoval – byl na ní hrozně hodnej, myslel na ní, vařil jí, ale – ale Elis se pak jednou opila – nevim, co se stalo – ale druhej den plakala ve škole, tak jsem šla za ní a ona říkala, že se ten kluk s ní rozešel, protože jí řekl, že to s ní už nemůže vydržet, že to prostě nezvládá... A ten předchozí kluk – to bylo taky takové divné – nó a ty poslední dva – přišli mi, že Elis jenom zneužívaj a Elis se nechá...

Pozorování Elis během rozhovoru

Působila jako velice komunikativní, otevřená a energická dívka, která nemá žádné problémy. Snažila se zodpovědět všechny otázky velice podrobně. Při domluvě na rozhovoru byla velice ochotná. Působila, že o svých problémech a o tom, co jí trápí, nechce moc mluvit. Zdálo se, že nechce, aby bylo poznat, co jí ve skutečnosti trápí. Když mluvila o své rodině, mluvila o ní s láskou. Zdálo se, že prožívá hezké vztahy v rodině. Při otázkách na jednotlivé členy rodiny se snažila každou negativní výpověď o nich vyrovnat pozitivní výpovědí, aby jim neublížila. Nebála se zmínit i některá svá selhání. Působilo to však dojem, že je oznamovala s jakousi hrdostí – dalo se to vypozorovat v okamžiku, když přišla řeč na otce. Z vyprávění o škole a spolužačkách bylo patrné, že jsou jí spolužačky jedno. Ve škole má tak jednu kamarádku a ostatní dívky jí moc nemusí. Působila dojemem, že jde proti davu. Nebojí se prý lidem „vysmát do obličeje“, když se jí něco nelíbí. Spolužačky ji prý také často ve škole okřikují. Dívka působila, že se ničeho nebojí, je nezlomná a dokáže se problémům postavit čelem. Popovídání bylo příjemné a obohacující. Ráda čte a ukazovala knihu, kterou měla schovanou v kabelce. Sdělila, že bez knihy nikam nejde. Také nemá ráda, když je někomu něco dlužna.

Příloha č. 2 – Rozhovory a pozorování případ 2

Bakalářská práce: Sociálně patologické jevy u prostředních sourozenců

Vypracovala: Věra Lorencová

Forma: doslovný přepis rozhovorů; obecná čeština; středočeský dialekt

Protokol z rozhovoru č. 2.

Jména respondenta: Sofie (30 let)

Datum rozhovoru: 24. 1. 2023

1. Vztah s rodiči	<i>S otcem jsem měla dobrý vztah. Byla jsem vždycky jeho holčička – měla jsem k němu respekt – jó, když byl naštvaný na mě, tak se mnou nemluvil třeba u stolu, a to jsem nesla paradoxně hůř, než kdyby na mě křičel jako mamka... tak jako je pravda, že jsme se s ním vídali každých čtrnáct dnů. Mamka na nás křičela, když jsme něco udělali, jako měla jsem jí na háku, protože se o nás moc nestarala a doteď k ní nemám tolik vřelý vztah.</i>
2. Vztah se sourozenci	<i>Jó ten nejstarší, tak ten byl k nám s bráchou takový necitlivý. A nebral nás moc jako sourozence. Nejspíš to bylo tím, že byl náš nevlastní bratr. Teď, když se vidíme, tak jako jednou za pět let a nemáme si nic moc říct. Se starším bratrem se máme rádi a moc mi chybí, když mě navštíví, a pak odjíždí – on jak je flegmatik, tak hodně věcí zapomněl, co jsem mu třeba dělala, takže to nemá proti mně a máme se moc rádi. S tím nejmladším tak ten také není úplně k tomu obejmutí se mnou, spíš je to tak, že já ho chci obejmout. Pořád je to pro mě ten malej brácha, kterého musím chránit...</i>
3. Vnímání svého postavení po příchodu	<i>Hrozně jsem žárlila, když byl v bříšku můj</i>

sourozence	<p><i>nejmladší brácha – nechápala jsem to: Tak jako já jsem ta nejmladší holka a teď má být další a už nebudu nejmladší... Hrozně jsem žárlila neskutečně – a když se narodil, tak jsem se hrozně... byla ráda, že se mohu o někoho starat. Chovala jsem ho jako miminko v náručí a brala jsem si ho večer do postele, když mamka byla hotová. No a ráno jsem ho dala mamce a letěla jsem do školy (smích).</i></p>
4. Pozitivní pocity ve vztahu k sourozencům	<p><i>O toho nejmladšího jsem se starala hodně, když mamka nemohla. Doteď mu říkám ty můj koblížku – a přitom je už dávno dospělý – on to asi moc nemá rád, ale pro mě je to ten malej brácha... až když jsme oba se starším bráchou dospěli, tak jsme si hodně rozuměli a rozumíme – je mi hodně blízky...</i></p>
5. Negativní pocity ve vztahu k sourozencům	<p><i>Ten starší byl hodně vzteklý a neměl mě rád a ani moc toho staršího – toho nejmladšího paradoxně zase ano. S tím starším měl lepší vztah oproti mně, protože mě oba šikanovali – ho nutil mě šikanovat – takový to typický, že do mě trefovali míčky hokejkou a tak. No já mu to pak ve škole vracela a šikanovala jsem já jeho. Se starším bráchou jsem od sebe rok a pár měsíců – no ale já byla vždycky o hlavu větší, takže jsem si to k němu dovolila a vrátila jsem mu to (smích)...</i></p>
6. Pocity a vzpomínky	<p><i>Hodně vnímám jako špatné to, že se mamka o nás nestarala a hodně křičela. Jako nedivím se jí, když byla na to sama, ale prostě od sedmi let jsme se museli o sebe starat sami. Nezajímala se o nás – a když se narodil ten nejmladší, tak to byl ten miláček pro ní a o něj se starala... táta nás bral na výlety, něco vymýšlel, takže k němu jsme se těšili a do teď na to vzpomínám – prostě o víkendů flákačka u táty... Máma prostě nás</i></p>

	<i>nikam nevzala – ale chápu to. V tu chvíli jsem to neviděla jako špatné, ale teď to vím, že to nebylo úplně správné...</i>
7. Reakce na konflikty v rodině	<i>Když jsem přišla pozdě nebo jsem něco provedla, přišla jsem domů a čekala, až se mamka vyřve a nic jsem si z toho nedělala. Ona jak křičela na nás pořád, tak už jsem to nebrala nějak vážně...</i>
8. Uspokojení materiálních potřeb pro rozvoj	<i>Mamka jak byla samoživitelka, tak neměla moc peněz, a když jsme potřebovali peníze třeba do divadla dvacet korun, což není moc, tak mamka byla našťvaná a křičela, že tolik peněz nemá a že tak škola pořád z ní tahá peníze, takže později jsem si jí pak o nic neříkala, nebo jsem to udělala tak, že když se jelo do divadla, tak jsem jí to neřekla a jel jen brácha. Nechtěla jsem mít zase s ní výstup a přednášku o tom, že nemá peníze... Od mala jsme si sami vařili a starali se o sebe – mamka přišla z práce, a když spala, tak jsme si museli uvařit že jo, abysme neměli hlad... Během dospělosti sem se pak odstěhovala na rok k tátovi, to bylo lepší, ale měla jsem také povinnosti že jo... Nejlíp byl na tom ten nejmladší brácha...</i>
9. Pocit bezpečného útočiště, porozumění a podpory	<i>No mamka se prostě o nás nezajímala a bylo jí jedno, co děláme – takže jsem šla do školy třeba v deset a ve třinácti jsem kouřila trávu a chodila pozdě večer domů...Mamka pak řvala, ale to bylo všechno a mě to bylo už jedno... V rodině jsem byla – to je zvláštní – největší průšvihář. A to jsem byla jediná holka. Hodně mi v rodině chyběl jako takový ten řád...</i>
10. Reakce rodiny na úspěchy	<i>No vlastně mamce to bylo jedno – ta ani úspěchy nezaznamenala. Byli jsme jí jedno a tátovi také.</i>
11. Reakce rodiny na neúspěchy	<i>U mamky to bylo stejné jako s těmi úspěchy, tak já jsem ani neměla pak motivaci že jo... Zase</i>

	<p>táta, tak pro něj známky, když jsem pak byla u něj v těch patnácti, tak pro něj známky do trojky byly ještě dobré, ale jakmile to byla čtyřka, pětka, tak jsi měl zaracha na celý týden. On řekl: "No to není moc dobré, jdi se učit a nemůžeš jít ven po celý týden" ... takže ten to řešil takhle.</p>
<p>12. Co dítěti v rodině chybělo</p>	<p>Chyběl mi ten zájem a to, že se o nás mamka tolik nestarala, je to pro mě těžké. Tak ona pořád studovala hodně vysoký a samoživitelka byla, tak neměla čas... Já jsem to řešila tak, ty problémy, to, co mě trápilo – neměla jsem nikoho, komu bych to řekla, tak jsem se vybrečela večer do polštáře, hlavně, aby to nikdo neviděl že jo, jenže pak v těch patnácti to jsem si říkala, že to je také špatné, že se sebelituju a to nechci, tak jsem se stala takovou tvrďačkou, protože si ubližuji tím jenom sobě. A kvůli svému duševnímu zdraví sem se tak obrnila a pomáhá mi to... Nic moc mě nevyvede z míry.</p>
<p>13. Zhodnocení postavení v rodině v průběhu let</p>	<p>No když jsem byla nejmladší, tak to jsem byla ráda, že jsem jediná holka a nejmladší. No a když se měl narodit další brácha, tak jsem děsně žárlila, ale pak se to po narození úplně otočilo a starala jsem se o něj a bránila ho za každou cenu, což mi zůstalo doteď – no a pro tátu jsem pořád byla tou holčičkou...</p>
<p>14. Sociálně patologické jevy</p>	<p><i>Ve třinácti jsem kouřila trávu a chodila jsem hodně pozdě domů – pozdě v noci, abych se nepotkala s mamkou, že jo... Prostě jsem s ní nechtěla být... Nakonec hned v patnácti jsem se odstěhovala k tátovi.</i></p> <p>Kamarádka:</p> <p><i>U ní je to zvláštní to, že ačkoliv je vzdělaná, tak se kamarádí s lidmi, kteří patří ke společnosti, ve které se nemohou dobře uchytit – má kamarádky,</i></p>

	<p>kteří berou drogy, jsou bezdomovkyně, živějí se i prostitucí. Kamarádky jí spíš jenom zneužívaj – a i na partnery také nemá štěstí. Zase si vybírá partnery z tady té vrstvy... Je hodně dominantní a za to má velké emoční propady, tím, jak je hodně veselá, vysmátá, chce hodně pomáhat, ale, když jí je špatně, tak to stojí za to. Chtěla spáchat sebevraždu, spolykala prášky. Ale tím, že má slabý žaludek, tak to všechno vyzvrátila a tím se zachránila.</p>
15. Představa budoucí rodiny	<p>Já jsem si řekla, že tak, jak to dělala mamka, to prostě nechci dělat svým dětem. Pořád na to myslím a dělám pravý opak – vidím, že to tak je správné – a jsem ráda.</p>

Protokol z rozhovoru č. 2. 2.

Sourozenci

Datum rozhovoru: 25. 1. 2023

16. Vnímání prostředního sourozence	<p>Nejstarší: <i>Spolu se vidíme jednou tak za pět let a není to takové, že bychom se objali a tak – jako jó pozdravíme se a zeptáme se, jak se máme, ale to je tak všechno...</i></p> <p>Starší: <i>Hrozně rádi se vidíme a máme spolu opravdu jako ten blízký vztah, když odjíždí, tak mi moc chybí.</i></p> <p>Nejmladší: <i>Pořád jsem pro ni ten... jako ten, o koho se jako musí starat a chránit ho...</i></p>
17. Vnímání prostředního sourozence v minulosti	<p>Nejstarší: <i>Moc jsem ji nemusel. Rád jsem ji s bráchou mlátil, zlobil a tak...</i></p> <p>Starší: <i>No my jsme spolu neměli tolik blízký vztah jako teď...</i></p> <p>Nejmladší: <i>Je to stejné—nic se vlastně nezměnilo. Když jsem byl malý, tak mi vařila a starala se o mě.</i></p>
18. Přístup rodičů k prostřednímu sourozenci	<p><i>Pro tátu byla ta holčička, no a máma na ni hodně řvala...</i></p>
19. Touha být sám prostředním dítětem	<p><i>Jsme rádi, že to je tak, jak to je.</i></p>

20. Rozhovor: popis Sofie dle její kamarádky a kolegyně

Jméno respondenta: Lenka

Datum rozhovoru: 21. 2. 2023

a) *Sofie mi vyprávěla, že maminka se o ně vlastně moc nezajímala, nebo prostě byla taková, že chtěla mít od nich, co největší pokoj, takže jí a bráchu vždycky posílala na nějaký tábory... byl to takovej tábor strašnej, že tam prakticky měli naplánováno odchodit každej den asi padesát kilometrů pěšky, cílem bylo, aby je, co nejvíc utahali (smích) říkala, že to jsou strašný zážitky na to.*

Pamatuje si, že měla furt strašný hlad s bráchou a strašně je bolely nohy, až se bráchovi z toho staly velké boláky, takže ho pak nakonec táhli – mělo to snad být jako o překonání sama sebe nebo co. Takže maminka se jich takhle zbavovala – pak je posílala k dědovi a babičce. Babička s dědou byli stejný jako maminka, ale bylo zvláštní, že se na ně těšili, ale přitom tam byli jako levná pracovní síla. Sice babička vyvařovala a moc je to s nimi bavilo, ale přijeli a museli hned štípat dříví, nosit vodu – fakt takové těžké práce, a to jim bylo pět šest a běda, když někdo nechtěl, tak na ně děda ještě vzal rákosku a babička je spérovala, ale nesli to dobře – asi byli rádi, že si nás všímali a věděli jsme, že je měli rádi...

b) Matka je asi nejspíš učitelka, protože pořád jí říká, že nemůže být přeci tak hloupá, když je přece po ní – ale učení jí nikdy moc nešlo... Vždycky se starala o svého nejmladšího bráchu, vařila mu, tím, jak maminka tam moc nefungovala, tak ona převzala její roli – a to jí zůstalo, ano doma manželovi a dětem vyvařuje, a když se vrátí manžel po noční, tak mu uvaří v deset večer čínu, aby měl teplé jídlo... Co mám zkušenost, ona je dominantní – je velkej živel. Má plno energie – vyzařuje příjemnou energii, je jí všude plno a vždycky se zeptá, jak se člověk má. Chce každému pomoci. Dělá člověku, co na lidech vidí, takže člověku pomáhá – myslím si, že ji hrozí to, že má silné výkyvy a druzí lidé to nevidí – je obětavá...

c) Měla i těžké období. Když je doma, tak musí padat do nějaké deprese, ona o tom teda nemluví, ale, když přijde, tak to musí být teda síla, a ona na sebe vůbec nemyslí – to mi i říkala, že musí se naučit na sebe myslet... Když byla na studiích, tak v sedmnácti otěhotněla. Ona je v některých věcech moc lehká a některý věci jako ona přemýšlí, řeší, ale tolik se jimi jako netrápí, že řekne, to prostě vyřeším, to prostě dám... Myslím si, že tím, jak se jí maminka asi nevěnovala, tak se pohybuje mezi lidmi ze sociálně znevýhodněného prostředí jo – já jsem je i potkala, že jsme spolu šly a najednou jsme potkaly její kamarádku a oni na ni volaly – no ale prostě to byla paní – já bych řekla prostě bezdomovkyně jó, a paní, která jako působí, že ta intelligence bude v nějakým hraničním pásmu ne-li pod – ono to taky dělá, že ta pani byla na drogách a bere furt drogy a má takové kamarádky a schází se s nimi na kafíčku jo. Přijde mi to jako, když si nevěří tak, aby měla za kamarádky třeba učitelky nebo lidi, kteří jsou z takové střední nebo vyšší třídy, když to tak řeknu, že má prostě ty, co jsou ty lidi prostě sociálně slabý – to mě jako překvapuje – a ona... my se spolu kamarádíme, ale ona to má, jako bych já byla něco víc...

d) Jak byla na té střední škole, tak mi říkala, že vždycky kamarádila s takovejma holkama a takové holky se kamaráděj s takovejma klukama, žejo – no takže ona začala chodit s klukem – říká: „ No byla jsem blbá a pitomá“. V sedmnácti otěhotněla a dělala maturu už s pokročilým bříškem. Kluk ji samozřejmě nechal – ten chlap, se kterým jí má, jí dělá strašný problémy, furt jí táhá po soudech – vůbec neplatí alimenty a strašně si vymýšlí, protože ta dcera jakože je u toho chlapa – tak jeho

maminka se stará o jeho dceru – on si jí vzal do péče, aby mohla studovat na střední škole, která je poblíž. Sofie přitom tý babičce dává tolik peněz a on jí teď zažaloval, takže jí tahá teď zase po soudech a tak. Na to, že maj společně dceru, tak strašný ... Tu patologii u ní vidím v tom, že se přátelí s takovými lidmi a není taková, že by se vůči takovým lidem bránila, přestože je taková, že se umí bránit a je dominantní, má prořízlou pusou – tak je vůči takovejm lidem taková hodná – není taková, že by se proti takovejm lidem bránila. Přijde mi, že ty hranice, přestože je taková temperamentní, tak to vůči takovejm lidem neumí dát: „Jako dost, už tě dám k soudu!“ a říkala mi, že až je kolikrát na sebe našťvaná, že to neumí jim říct...

Pozorování Sofie během rozhovoru

Sofie působila jako odhodlaná, vřelá, obětavá a energická žena. Všechny otázky se snažila také zodpovědět dopodrobna, povzbuzovala k otázkám na cokoli, že vše ráda zodpoví. Vyzařovala z ní radost, optimismus a určité věci brala s humorem. Vyprávěla i o svých problémech, které prožívala a dělala v dětství. Celkově dělala dojem tvrdé a neohrožené osobnosti. Bylo patrné, že je perfekcionistická, že chce mít vše dokonalé, s tím se i explicitně svěřila. Když o sobě vyprávěla, zdálo se, že si moc nevěří a shazuje své schopnosti a druhé lidi naopak zase vyvyšuje až na úkor sebe samé. Když přišla řeč na její sourozence a rodinu, o všech mluvila s láskou a také tak, aby žádná věc o nich nevyšla špatně nebo zle, kromě matky – bylo zjevné, že jí minulost s matkou hodně trápí.

Příloha č. 3 – Rozhovory a pozorování případ 3

Bakalářská práce: Sociálně patologické jevy u prostředních sourozenců

Vypracovala: Věra Lorencová

Forma: doslovný přepis rozhovorů; obecná čeština; středočeský dialekt

Chlapec Oliver (12 let)

Z důvodu toho, že chlapec je ještě nezletilý a rodina chlapce by nepovolila rozhovor udělat, a také vzhledem k rodinnému zázemí, rodinným problémům a velice citlivým aktuálním problémům s chlapcem, mi rozhovor poskytla sousedka, které se chlapec svěřoval. Matka chlapce bere drogy a otec se o chlapce nezajímá. Dagmar zná chlapce od dob, kdy mu bylo 6 let. Dagmar si s ním často povídala, neboť jí ho bylo líto. Ví, z jakých poměrů Oliver pochází. Chlapec jí vždy vyprávěl, jak se má a začal se jí i svěřovat. Ta se ho pokaždé snažila povzbudit. Dagmar je okolo 40 let, vystudovala střední školu. Dagmar je moje známá, chlapci sama znám, o rozhovor jsem požádala, abych nezpůsobila rodině a chlapci psychickou újmu.

Protokol z rozhovoru č. 3

Jméno respondenta: Dagmar

Datum rozhovoru: 21. 2. 2023

1. Vztah s rodiči	<i>...Je to zvláštní: Když jsem ho znala v první třídě-on vždycky říkal táta, máma. A pak, když byl ve druhé třídě, tak říkal fotr a matka.</i>
2. Vztah se sourozenci	<i>Když jsme si spolu povídali, tak mi říkal, že má vlastně malého bratříčka, že je to miminko ještě. Mluvil o něm docela hezky, a že mu půjčuje hračky – ale, že maminka je furt kolem jako toho bratříčka... Ségra je vdaná a už je jako pryč, ale asi to nebude jeho vlastní jo ségra.</i>
3. Vnímání svého postavení po příchodu sourozence	<i>No moc se o něj nezajímali jó. Bylo to vidět, že jako to, že byl rád, že má bratříčka, že tam je miminko, ale řek, že maminka se pořád jen o bráchu stará a tatínek, že je furt v práci á – byl takovej smutnej no – říkal, že maminka moc času</i>

	<i>nemá no (smutně).</i>
4. Pozitivní pocity ve vztahu k sourozencům	<i>Bylo to zvláštní, ale nějaké pozitivní pocity tam moc nebyly – Spíš to bral, že to tam je, ale necítil nějak moc pozitivně – že by se nějak usmál, to ne. A ze školy ho vyzvedával vždycky strejda. Tomu mohlo bejt tak něco málo přes dvacet jo...</i>
5. Negativní pocity ve vztahu k sourozencům	<i>Museli tam bejt negativní, protože, když jsem se pak ptala, zda třeba o Vánocích přijede sestřička, tak řek, že nepřijede a bylo vidět, že ani o tom bráškově už nechce mluvit – nevím prostě.. A jenom pak třeba říkal, že najednou byl sám v noci, že matka byla pryč a fotr, že byl v práci. No bylo mi to divný, že nevím jako, že jako tatínek furt jenom v práci – to jsem si říkala no... A matka, že musela jít někam na celou noc pryč taky, nebo že pak není doma... Vůbec prostě řek, že byl sám, a že se v noci bál – nebo strejda je v noci hlídal, ale byly tam také občas sami...</i>
6. Pocity a vzpomínky	<i>Spíš tam převládala u něj ta samota no (smutně) a jenom mluvil o tom, že brácha furt řve...</i>
7. Reakce na konflikty v rodině	<i>No bylo to zvláštní, když řek, že máma s tátou na sebe křičeli, a že táta bouchl dveřma a odešel – tak je zvláštní, že to řekl, jakoby tam snad vůbec nebyl – jakože si vlastně vytvořil ten odstup od toho, jakoby tam vůbec nebyl – bez nějaký emoce jenom ti to prostě oznámí, když si teda spolu povídáte...</i>
8. Uspokojení materiálních potřeb pro rozvoj	<i>Ne rozhodně ne... je to hodně sociálně slabá rodina a bydlí v domečku, takže ty peníze jdou hodně do toho domečku...</i>
9. Pocit bezpečného útočiště, porozumění a podpory	<i>Myslím si, že moc ne...</i>
10. Reakce rodiny na úspěchy	<i>Já myslím, že ani ty úspěchy nebrali moc vážně, že on podle mě, když dostával jedničky – tak to jako – tak má jedničku, že jo – když dostal kouli hm, tak má kouli – že se fakt moc oni o něj</i>

	<i>nezajímali...</i>
11. Reakce rodiny na neúspěchy	<i>Myslím si, že jim to bylo úplně jedno... Prostě jim to bylo jedno, jak úspěchy, tak neúspěchy...</i>
12. Co dítěti v rodině chybělo	<i>Strašně mu chybělo to povídání si, aby si s ním někdo povídal, aby se ho někdo zeptal, aby ho ta maminka pohladila – i třeba si ho vzala na chvíli na klín, že jo...</i>
13. Zhodnocení postavení v rodině v průběhu let	<i>Hodně se to postavení měnilo. Tak ta první třída, to je jednodušší, že jo, ale tam se snažil. Ve druhé třídě se také snažil – ale ta maminka si myslím, že se snaží, že to není tak, že by na ty děti kašlala, ale prostě se zaměřila opravdu na to nejmladší – takže, když přijde z práce utahaná, tak se věnuje tomu mladšímu jó, protože je nejmladší... A myslím, když byla ta s tou starší, tak zase jí se věnovala a ona se dobře učila ta starší. Nó a tady ten Oliver, ten tak jako asi, jak byl prostřední a hned přišel tady ten maličkej – no nevím. A teď se to samozřejmě zhoršovalo, začal si i špatně pamatovat – to u něj způsobil myslím si ten stres a nikdo se s ním doma neučí ani maminka...</i>
14. Představa budoucí rodiny	<i>... Teď jsme si už dlouho nepovídali – ale, když byl v té páté třídě, tak mi říkal, že až bude velkej – takže – že nebude jako máma – že nebude jako máma. Já jsem mu totiž říkala jednou, jé to je krásný, že jste tři sourozenci. On mi řek, že až bude jednou velkej, tak že nebude mít velkou rodinu – že bude mít jen jedno dítě.</i>
15. Sociálně patologické jevy	<i>a) On začínal mít takový divný patologický chování už na tom prvním stupni, a protože paní učitelka byla všímavá, hodná, tak si toho všimla a podnikla nějaký kroky k tomu, aby teda ten Oliver strávil nějaký čas v diagnostickém ústavu – přestože tam byl – tak, když tam byl, tak tam vyšlapoval, takže oni ho poslali zpátky – a znova</i>

se to rozjelo jo – asi to prostředí domácí mu nevyhovuje... No a teďkon – teď znova absolvoval pobyt – a zase – tam dobrý, přijede zpátky - úplně stejný jó jako – á – myslím, že to je v tom, že on by potřeboval nějaký řád – tadyto je dítě, který by prostě potřebovalo řád a potřebovalo by to, aby ta máma se mu věnovala opravdu jako víc, ale prostě – myslím si, že je tak naučená, že prostě tadyten jako je přehlíženej v tý rodině...

b) Teďkon se stalo to, že přestože je vlastně v šestý třídě a oni udělali to, že prostě rozkopali, prostě jako rozbořili úplně hroby na hřbitově – dokonce převrátili, poničili starej německej hřbitov těch sklářů, co jsou jako opravdu – tady to je opravdu cennost – takže ta škoda je asi za 50 tisíc, kterou udělal ještě s dvouma klukama z tý třídy. Potom teda samozřejmě se zjistilo, že on už od druhý třídy kouří, kouří dokonce ve škole – á teď jako normálně úplně, že jo – dokonce snad bral i drogy – nó – a to je šesták jako no (smutně) – prostě jo. Hlásilo se to samozřejmě na OSPOD na všechno, ale úřady jsou tak liknavý, že maj toho prej tolik nó, tak jako žejo prostě. Takže ten kluk je chudák – furt zůstává v tý rodině... Ale co vim po těch letech, že jo, tak ten maličkej už chodí do školky a je bez problému – jó jako, tak není problém – ani u tý ségry, ale u tady toho Olivera je prostě problém... A taky prej dokonce šikanovali nějakého chlapečka (smutně) – nějakýho jó, že ho snad tam odtáhli na záchod a tam ho teď jako šikanovali, takže on jako – opravdu jako.

16. Rozhovor: popis Olivera dle paní učitelky Marie, která v době, kdy byl na prvním stupni ZŠ, pracovala v družině:

Marie pracovala jako vychovatelka v družině, v době, kdy Oliver chodil do první třídy. Marii je 45 let. Momentálně učí děti na prvním stupni. Má ráda děti a v družině si s dětmi ráda povídala a také si s nimi hrála, obzvláště s dětmi, se kterými si nikdo z dětí nechtěl hrát. Snažila se jim vždycky zpříjemnit den.

Jméno respondenta: Marie

Datum rozhovoru: 22. 2. 2023

a) ... Co musím říct, je zvláštní třeba to – tak jako oni ty prvňáčci, jak jsou ještě malinkatý, tak některý děti, když jim to chybí, tak oni tě obejmou jako učitelku – á – já jsem taková, že je pohladim po vláskách a řeknu: „Tak co, jak jsi se měl?“ nebo „Vyspíval si se dobře?“ Když ti přijdou ráno do družiny jó a tak – a popřeju mu, aby se měli hezky jako přes ten den – pak se jich zeptám, jak se měli přes ten den, co se učili a podobně – takže my si takhle povídáme jo – á – je třeba pravda ta, že – je vidět, že nebyl zvyklej, aby si ho někdo choval, nebo, jak bych to řekla, aby ho někdo objal nebo pohladil ho – že asi to tam jako on nezažíval v tý rodině moc – á – myslim si, že to zažíval spíš ten mladší brácha v rodině, ale on ne – že asi ta maminka ho trošku přehlížela...

b) On mi vždycky říkal tak pěkně „paní učitelko“ – hrozně tak hezky jó – i mě zdravil a i teď kon i teď mě hezky zdraví, přestože je to takovej uličník... Je z hodně sociálně slabší rodiny. U něj se navíc objevila dyslexie, dysgrafie, a tady ty děti – ty jsou náchylnější k těm poruchám chování – á jako furt to ty učitelky neberou vážně ty poruchy učení – furt to berou prostě, že je to spíš chyba toho dítěte, že se málo snaží žejo – á – i když měl teda hodnou paní třídní – na tom prvním stupni – hodně se mu snažila pomáhat, ale prostě ty známky jsou známky, žejo no... Tady ten chlapeček byl strašně rád... hrozně vděčnej za to, když já jsem byla v družině – on už mě vždycky vyhlížel jako jo – už vyhlížel ye dveřích, kdy já jdu do družiny, protože já jsem přišla a teď on: „Paní učitelko, budeme si spolu hrát karty?“ a já říkám: „Jó, pojď rozdáme karty!“ a už jsme hráli – nebo jsme si skládali puzzle a u toho jsme si povídali a on – bylo vidět, jak on je najednou veselej, jak najednou je šťastnej, a když jsem odcházela z tý družiny, tak se ptal: „Paní učitelko, kdy zase přijdete?“ A každý ráno se vždycky ptal, jestli přijdu do tý družiny – já si myslim, že tady to mu hrozně chybělo...

c) Mně se to nechce věřit – já, když jsem se dozvěděla, že tady to udělal ten náš Oliver – já jsem si říkala, to není možný – a ještě s to partou těch svejch – s těma dvěma dalšíma klukama – to jsou totiž kluci, který spolu kamaráděj už od první třídy – a já je všechny znám prostě, že chodili ke mně do družiny – a se všema třema jsem mastila vždycky karty, povídali jsme si – prostě skvělí kluci... Jako je pravda, že od té první třídy si říkáš – nó tam asi jako ty kluci budou mít potíže s chováním,

ale myslím si, že to hodně udělalo to, že se taky po škole o nich mluvilo – to jsou ty tři – ty, kteří budou asi ty špatný jo jako – to chování – oni všichni tři měli tu hyperaktivitu, nepozornost, specifický poruchy učení... takovou. Tyhle děti jsou vždycky v ohrožení že jo – nežijou v takovém moc řádu – aby se vedli v nějakých hranicích, pak jsou ty hranice rozplyzlejší že jo – ale pak se to označilo, že to jsou taková ti jako zlobilci – zlobivci už od druhý třídy – tak tu nálepku si asi přijali (smutně). Nó ale je to zvláštní – jsou tam slušný děti, který jako nezloběj na tý škole – nedělaj žádný potíže a nepozdravěj mě, když jdu – a tady ty tři výtržníci – ty mě vždycky hezky pozdravěj – pořád se ke mně hezky maj – dokonce se mě zeptaj: „Paní učitelko, a jak se máte vy?“ jó – vždycky jdou nó – je to takový zvláštní no...

17. Rozhovor: popis Olivera rodinnou známou

Jméno respondenta: Iveta

Datum rozhovoru: 17. 2. 2023

No prostě je to sígr – co ti mám říct – je to hrozný. Mamce je úplně jedno, co dělá, nezajímaj se o něj. Je jim úplně ukradenej – nemá žádný hranice, a pak se divěj, co vyvádí – on jim nedávno vybral z karty 20 tisíc – a o tom ani nevěděli. Teď ty hroby – je to šílené – nevědí, co s nim. Když byl malej, tak byl pořád na ulici a teď je z něj tohle... Ona jeho mamka brala drogy a pořád se z toho nedostala. On kamarádí také s takovejma sígrama – oni jsou všichni z takovejch poměrů, že to je hrůza – druhýho mamka taky brala drogy, když ho čekala, takže on je teď hrozně zakrslej, to by člověk neřekl, že to je šesták jo. Teď zničili ty hroby, což je škoda za 50 tisíc... no nechtěla bych je mít doma – strašný-ještěže ten třetí měl našťestí trochu rozumu, takže ten je naprášil, že tam byli...

Pozorování Olivera v družině

Působil jako hodný, a zároveň tvrdý chlapec, jako by něco skrýval. Postavou byl hodně drobný. Paní vychovatelky na něj křičely, když udělal něco nepatrného, za co by ani nemusel dostat trest. Zdálo se, jako by na něj byly alergické. Když na něj křičely a dávaly mu tresty, neodporoval jim a nedohadoval se s nimi. Ve tváři měl zvláštní provokativní výraz, což mohlo být důvodem toho, že vychovatelkám „lezl na nervy“. Bylo možné pozorovat, že si chlapec ještě hraje s jedním chlapcem, ale stranou od třídy. Pobývali hlavně v blízkosti vychovatelky, která si s nimi hrála a působila dojmem, že je má ráda.

Příloha č. 4 – Rozhovory a pozorování případ 4

Bakalářská práce: Sociálně patologické jevy u prostředních sourozenců

Vypracovala: Věra Lorencová

Forma: doslovný přepis rozhovorů; obecná čeština; středočeský dialekt

Protokol z rozhovoru č. 4.

Jméno respondenta: Samuel (50 let)

Datum rozhovoru: 18. 2. 2023

1. Vztah s rodiči	<i>Asi nějak normálně jsem jim projevovat vztah, ne nějak zvláštně, asi jako každý dítě. Když táta byl v Německu – ale asi jo, asi jsme s rodičema měli lepší vztah než, co sem pozoroval na jiných kamarádech, ale řekl bych, že jsem měl také lepší vztah k rodičům než brácha – bych řek –, protože třeba jsem chodil mámě naproti. Brácha, když byl malej, tak se mnou chodil taky, ale spíš, že já jsem ho vzal ne, že by to bylo spontánní prostě, mě poslech a šel... když se táta vracel po třech měsících po té dekádě – tak jsme ho vyhlíželi z okna – a to bych řek, že víc já než mladší brácha, takže jsem se na něj těšil – na rodiče – rád jsem s nima byl, rád jsem s nima jezdil na nákupy, což jiný děti třeba ne – a brácha taky vlastně ne no – tak mi s rodičema bylo asi dobře. Byl jsem s nima rád.</i>
2. Vztah se sourozenci	<i>Bráchu jsem mlátil – bráchu jsem prudil, když jsem byl malej – ale zase – občas jsem ho seřezal – on taky byl neposlušnej a drzej jo. A na ségru jsem se vždycky těšil – a tu jsem měl rád.</i>
3. Vnímání svého postavení po příchodu dalšího sourozence	<i>To si nepamatuju, ale mamina říkala, že jsem furt bulel, jak jsem se najednou – jak... jak to – prej, ale asi to není (za žárlivosti) – nepamatuju si, že bych na něj nějak žárlil. Spíš jsem se, jak byl</i>

	<i>mladší – tak sem se o něj staral víc jako – nebo jsem musel dělat víc práce za něj. Přišlo mi to, že se víc veze ten mladší – a já víc toho dělám...</i>
4. Pozitivní pocity ve vztahu k sourozencům	<i>No na ségru jsem se vždycky těšil, protože už byla starší, tak jsme se neviděli tak často. A brácha ten mě spíš štvál, protože byl nezodpovědný, neuklízěl si, dělal bordel jó – ale měl jsem ho rád – kdyby mu někdo ubližoval – to si pamatuju, že někdo vyhrožoval jeden kluk, kterej byl jako propadlík, tak jako vyhrožoval bráchovi, že mu něco udělá – tak jsem mu řek, že mu rozbiju hubu – tak to né, že by mě štvál – to jsem se ho zastal nebo bych se ho zastal to jó – ale že bych měl nějaký vřelý pocity tak jako normálně...</i>
5. Negativní pocity ve vztahu k sourozencům	<i>Nó asi taky tak jako normálně, když mě zlobil nebo neposlouchal nebo dělal bordel tak, jak jsem říkal (mlátil jsem ho)...</i>
6. Pocity a vzpomínky	<i>Určitě kladný. Já jsem byl spokojenej...</i>
7. Reakce na konflikty v rodině	<i>Tak ony moc konflikty nebyly. Spíš táta, když byl konflikt – tak táta byl zticha – to bylo doma takový jako divný dusno – ticho – to mi nebylo příjemný. Nó tak to jsem třeba sed na kolo a jel jsem se projet nebo tak.</i>
8. Uspokojení materiálních potřeb pro rozvoj	<i>Nó to jó – ale asi stejně – né jako víc než ostatní. Normálně... Spíš víc, protože jsem měl vždycky lepší kolo – jak jsem byl jako starší než brácha a byli jsme jako kluci – on byl kluk – ségra je něco jinýho – tak vlastně on po mě dědil věci. A když se koupilo nový kolo, tak to nový jsem dostal já a on podědil to starší – takže jsem si říkal, že jsem rád, že jsem starší – protože můžu šéfovat a mám lepší věci, takže já jsem na tom byl jako líp – a měl jsem i lepší hračky vlastně (smích)... Měl jsem jako víc starostí, zodpovědnosti, ale za to jsem měl nějaký</i>

	<i>benefity...</i>
9. Pocit bezpečného útočiště, porozumění a podpory	<i>Jó, ale né v porovnání s ostatními – já jsem to tak nevnímal, jako že bych měl něco víc, něco míň. Sám za sebe jsem byl spokojenej. Myslím si, že jsem nestrádal...</i>
10. Reakce rodiny na úspěchy	<i>Měli radost. Ale je pravda, že to, co u mě bylo samozřejmý a brácha se hůř učil – tak samozřejmě, že mě vnímali jako šikovnějšího, schopnějšího, tak na mě měli větší nároky než na něj, takže on se vezl – měl jsem ten dojem...A brácha mi nezáviděl – měl jsem spíš dojem, že ke mně vzhlíží.</i>
11. Reakce rodiny na neúspěchy	<i>No – já jsem žádný neměl (smích). Mě se ve škole dařilo i ve sportu, takže já jsem ňák moc neúspěchy neměl – já jsem spíš měl úspěchy.</i>
12. Co dítěti v rodině nejvíce chybělo	<i>Hm – na jednu stranu, že táta je byl furt pryč – že doma nebylo auto – to mi hodně vadilo (smích). Na druhou stranu, že byl pryč, tak jsme byli VIP. Měli jsme věci ze Západu – tátu jsme měli na Západě. Měli jsme dobrý, hezký věci – v době toho socialismu jsme byli VIP. Takže na jednu stranu to, že táta nebyl doma, což mi vadilo a těšil jsem se na něj – tak zase mělo to tu výhodu, která to pro mě převážila... Ten táta doma chyběl – to je jasný. Taky mi zase říkal, že já ho zastanu jako nejstarší chlap – tak jsem se jako snažil doma pomáhat zase mamíně. Ale tím, že to bylo úplně odmalinka, tak mi to nebylo divný – nevadilo mi to...</i>
13. Zhodnocení postavení v průběhu let	<i>Já nevím. Já myslím, že to bylo pořád stejný, protože o bráchu jsem se staral, dokud jsme byli jako v rodině. A teď, když je brácha dospělej – tak spíš pozoruju tu tendenci toho mladšího bratra, že má potřebu se vymezovat vůči tomu staršímu – ale to vidím i u bráchů táty, že jako on byl</i>

	<p>prostřední a měl mladšího a staršího brácha – že ten mladší má potřebu se vymezovat vůči tátovi – tak to vidím stejně i u toho mladšího bráchy, tak to беру jako s nadhledem – jako ratlík se snaží ukázat (smích)-tak asi tak.</p>
14. Představa budoucí rodiny	<p>Nene – já jsem jako z rodiny nebral to – spíš, co má člověk pod kůží nevědomě – ale vědomě jsem nepřebíral asi vzory z rodiny...</p>
15. Sociálně patologické jevy	<p>a) No, když jsem byl skoro dospělej – když jsem byl v maturitním ročníku, tak jsem prostě chtěl mít hezký auto – chtěl jsem mít mercedesa, ale zjistil jsem, že si – že legálně si na něj nikdy nemůžu našetřit, protože to tenkrát – když jsem nastoupil do fabriky po maturitě, tak jsem měl 1600 korun nástup a tady ten mercedes stál 600000 vojetejch – takže to jsem si říkal, že legálně se k němu nedostanu – tak ho ukradnu a zlegalizuji si ho. A vymyslel jsem plán – jak vlastně, kterej potom v Česku mafie používali k legalizaci aut, tak to jsem měl vymyšlený – jo ten systém, jak ukrást auto – pak ho zlegalizovat, jo to jsem všechno vymyslel. No takže zbejvalo jen jet do Německa a to auto ukrást. Tak jsem prostě jeden den jel, to mi už bylo už osmnáct a měl jsem řidičák, tak jsem jel do Německa. Vzal jsem si uspávací prostředek – injekční stříkačku – takovej jako ubušek železnej jsem si vzal, že náký auto ukradnu. Měl jsem falešný převozní čísla, jsem si vyrobil a vypadaly, jak přesný převozní čísla, takže přejeđu přes hranice – no ale samozřejmě v tom geniálním plánu mi vypadlo to, že auto německý – v bazaru nebo, když je na prodej, tak je bez čísel, že jsem neměl německý čísla, takže jsem se otočil.</p>

b) Vrátil jsme se z Německa do Čech bez auta – a už jsem to pak znova nerealizoval. Ale ten plán – že jsem jako neměl problém, abych docílil svýho, když to nešlo jinak, tak jsem byl ochotnej překročit zákon... Mamka to ani nevěděla v té době – až pozdějc. Jako ve škole to jó – to byl průšvih. Učitelka volala, že nejsem ve škole. Mamina zjistila, že není doma pas – tak se ptala co – tak jsem to uzavřel s tím, že jsem si jel zařídit soukromé věci, o kterejch jí teď nemůžu nic říct – no tak doma byl – dostal jsem sprdunkno – a tím to zhaslo... Já jsem byl hodnej kluk – já jsem si zakládal na tom, že jsem hodnej kluk – solidní, hodnej, spolehlivej – na tom já jsem si zakládal – byla to trošku maska – taková póza – já jsem takovej asi byl – ale jako ta poloha se mi líbila, že mě měli všichni rádi, že jsem byl ve škole šikovnej – že jsem si uvědomoval, že mám takovou protekci, že nade mnou někdo bdí. Dnes vim, že to byl Bůh.

Protokol z rozhovoru č. 4. 2.

Sourozenci

Datum rozhovoru: 19. 2. 2023

16. Vnímání prostředního sourozence	Bratr: <i>No je to škrt.</i> Sestra: <i>Je to celej táta – stejnej šetřílek. Všechno musí být po jeho – je to až moc dominantní chlap – chudák manželka a děti. Zase na druhou stranu má svoji rodinu strašně rád. Manželku fakt miluje a děti taky. Rád se celou svou rodinkou chlubí.</i>
16. Vnímání prostředního sourozence v minulosti	Bratr: <i>No všechno mi sežral – když táta přivez z Německa mě a bráchovi sladkosti – tak nejdřív sežral svoje, a pak moje potají – vůbec mu to nebylo líto, ještě se tomu smál. Když jsme se spolu prali, tak mě strašně mastil – dělal mi válečky a tak, když jsem ho neposlech.</i> Sestra: <i>No byl hodně upovídanej a veselej.</i>
18. Přístup rodičů k prostřednímu sourozenci	Bratr: <i>Táta ho měl radši, protože byl chytřej a mamka ho vnímala jak druhýho tátu, protože se na něj mohla vždycky spolehnout. Všechnu těžkou práci musel zastat.</i> Sestra: <i>Byl tátův a táta ho měl rád.</i>
19. Touha být sám prostředním dítětem	<i>Ne nechci být jako brácha – protože bych musel bejt zodpovědnější.</i>

20. Rozhovor: popis Samuela dle jeho manželky

Jméno respondenta: Rút

Datum rozhovoru: 20. 2. 2023

a) *Když jsem ho poznala jako hodně mladýho, tak mi přišlo, že rád překračuje tu jemnou hranici a s potěšením sleduje toho člověka a vůbec okolí, jak na to reaguje. Například ve společnosti udělá takovou srandu, která se do té situace vůbec nehodí, a to i za cenu, že ze sebe udělá úplnýho blbce*

– jen aby byla sranda – jak ty lidi jsou vykulený a mají otevřenou pusou – jako ten údiv z toho, jak si to vůbec může někdo dovolit – že je tak blbej, tak trapnej nebo, jak bych to řekla prostě. A rád dráždil takovým způsobem lidi, kteří si na něčem zakládali – třeba že vydělávaj hodně peněz, nebo jsou hodně úspěšní, že jsou hodně inteligentní – maj hodně vysokejch škol – tak on jim to nějakým způsobem shodil no. **Byl pyšnej na to, že chtěl ukrást auto,** a že některé věci pro něj nejsou tabu.

b) O problémech nikdy nemluvil a myslím si, že žádný ani neměl. Vždycky byl a je hodně zodpovědný. Nikdy nemluví o tom, co ho trápí a vždycky byl na něj a je prostě spolehnutí. Když něco slíbí, tak to splní. Člověk se může o něj fakt opřít... Hodně na sobě vždycky šetřil. A jako vždycky, když s něčím soutěžil – a měl radost z toho, že překonává sám sebe – nebo to, co si stanovil. Třeba chtěl vystačit s padesátikorunou na celej tejden – a měl radost, když se mu podařilo vystačit s třicetikorunou. Nebo chtěl se otužovat – a měl radost, že vlezl v mrazu do rybníka, a přitom musel rozsekat led, strašně silnou vrstvu ledu – a ještě navíc, když se cejtil strašně oslabenej – s nějakou virózou – v tom je asi překračování tý nějaký hranice.

Pozorování Samuela během rozhovoru

Při rozhovoru se jevil jako sebejistý, odhodlaný a otevřený muž. Snažil se na všechny otázky odpovědět, žádné mu nedělaly problém. Působil, že si s ničím nedělá starosti, je silný a statečný muž. Dále působil dojmem, že své problémy, pokud nějaké má, nebude dávat najevo. Během rozhovoru byl přirozeně uvolněný a smál se.

Příloha č. 5 – Rozhovory a pozorování případ 5

Bakalářská práce: Sociálně patologické jevy u prostředních sourozenců

Vypracovala: Věra Lorencová

Forma: doslovný přepis rozhovorů; obecná čeština; středočeský dialekt

Protokol z rozhovoru č. 5

Jméno respondenta: Pavel (60 let) (prostřední z pěti sourozenců: Jaroslav – nejstarší bratr, Josef – starší bratr, Eleanora – mladší sestra, Vlasta – nejmladší sestra)

Datum rozhovoru: 15. 2. 2023

1. Vztah s rodiči	<i>No táty jsme se vždycky báli. A mamka měla vždycky jen Jaroslava. Vždycky Jaroslav vymejšlel nějaký blbosti, co tátovi provést – a my jsme se všichni toho vždycky chytli a udělali sme to. Třeba sme měli za úkol čistit boty – a ty boty – to byl na nás táta přísněj – se musely úplně lesknout – a my tátovi ty boty tak leštili, tak jsme je namazali i tu podrážku – a pak jsme měli srandu. A když si táta ty boty oblíknul a uklouznul na podlaze – to byla sranda. A takové podobné naschvály jsme mu vždycky dělali... Zajímavý je, že mámě jsme žádný takový naschvály nedělali – to nás ani nenapadlo. Jen tátovi – a přitom jsme měli z něho hroznej strach. Přitom sme vždycky věděli, že budeme biti, jak žito – ale za tu srandu nám to prostě stálo.</i>
2. Vztah se sourozenci	<i>S Jaroslavem jsme vždycky vymejšleli ty voloviny... Vždycky sme museli holky každý ráno česat, upravovat do školy – dycky jim plíst copánky a culíčky – a to víš, jak sme měli vztek, že ještě ráno do školy musíme upravovat holky – tak sme jim naschval ty vlasy česali – a oni vždycky křičeli, že je to bolí – tak sme jim dali lepáka za to, že řvou... Eleanora ta vždycky</i>

	<i>žalovala – tak jsme si to s ní vždycky vyřídili – proto ji Jaroslav vždycky tak česal – až jí ta hlava lítala, jak se jí Jaroslav mstil (smích).</i>
3. Vnímání svého postavení po příchodu sourozence	<i>No u mámy – nejoblíbenější byl Jaroslav, protože byl mámy a Eleanora, protože byla první dcera – tak byla nejoblíbenější u táty i u mámy. A Josef byl nejhodnější k rodičům.</i>
4. Pozitivní pocity ve vztahu k sourozencům	<i>Všichni sourozenci jsme byli parta, když sme dělali ty blbosti a naschvály tátovi. Ale víc jsem si rozuměl s nejmladší ségrou, protože ta nežalovala a od táty většinou nedostala na zadek...</i>
5. Negativní pocity ve vztahu k sourozencům	<i>No na Eleanoru, protože ta vždycky žalovala tátovi a vždycky to na nás bonzla – ta byla takové bonzačka.</i>
6. Pocity a vzpomínky	<i>Vzpomínáme akorát na to, jaké voloviny jsme dělali tátovi (smích) – my jsme byli často byti – táta stoupnul do řady a vzal pásek a už nás řezal. Když měl blbou náladu nebo nás chtěl seřezat, tak na nás zavolal, ať ukážeme žakovskou – no a to bylo – někdo měl míň pětěk někdo víc – tak jsme to zkoušeli přepsat, ale to moc nešlo – a to šel od nejstaršího k nejmladšímu – mamka vždycky Jaroslava bránila, protože ten byl jako její – to byla hrůza – no a Vlasta, když viděla, že se to k ní blíží, tak řekla, že potřebuje na záchod, tak jí pustil – a tam zůstala dokud se to neuklidnilo – občas jí to prošlo, ale pak také ne...</i>
7. Reakce na konflikty v rodině	<i>To jsme byli docela rádi, když se mamka s tátou pohádali – to si mamka vzala Jaroslava a táta si vzal nás – ona vždycky říkala: “Vy jste táty.” A to tam měla takovou místnost, kde byly kamínka a tam s Jaroslavem byla. No a my jsme se měli dobře, protože táta uměl vařit a to nám vyvařoval – to na nás byl jak mílius – to jsme ho ani</i>

	<i>nepoznávali – ten si s námi vypravoval jó – seděli jsme u stolu, nebo s námi hrál karty nebo člověče nezlob se – takže my jsme se měli dobře – no a Jaroslav ten měl jen krupicový kaše (smích) – mamka nechtěla vařit – za to my jsme měli pečený maso a takové dobroty... Ono to trvalo tak měsíc, a jak spolu zase byli, tak to byl stres...</i>
8. Uspokojení materiálních potřeb pro rozvoj	<i>Hlad jsme jako neměli – co se týkalo učení – sešity a tak, tak jsme to řekli – tak jako hned jsme si to šli koupit – to nikomu z nás nebránili...</i>
9. Pocit bezpečného útočiště, porozumění a podpory	<i>No tam to vůbec nebylo – ta podpora. Když se s námi táta učil – tak nás jen mlátil, až nám ta hlava lítala. My jsme byli všichni hloupý na to učení – vůbec nás to nebavilo. To víš, to nebylo jako dneska. Jak se všichni staraj o děti – o nás se nikdo nezajímal, že by se ptali, jak se máme. Takovej studenej odchov jsme měli.</i>
10. Reakce rodiny na úspěchy	<i>Já jsem moc úspěchy nezažíval.</i>
11. Reakce rodiny na neúspěchy	<i>Když se mi něco nepovedlo, tak to byli všichni smíchy hin – to se ještě o tom mluvilo měsíc. Hlavně sourozenci – táta ani tak moc ne... My jsme byli na sebe takoví – takovou radost jsme vzájemně měli, když se někomu něco nepovedlo a já jsem měl vždycky vztek.</i>
12. Co dítěti v rodině chybělo	<i>Nejvíc mi chyběla láska od rodičů – nejvíc tý lásky měl Jára a Eleanora a Jaroslav zase od mamky – ta ho vždycky bránila před tátou, když jsme měli dostat nařezáno – a přitom on to začal... takže ani mezi námi sourozenci nebyl nějaký vztah...</i>
13. Zhodnocení postavení v rodině v průběhu let	<i>Bylo to pořád stejný...</i>
14. Představa rodiny	<i>Nikdy jsem nemlátíl děti. Vždycky jsem spíš s nima blbnul, bral je na výlety. Na kázeň u dětí nejsem.</i>
15. Sociálně patologické jevy	<i>Za komunistů jsem se dostal do Bulharska a koupil jsem si nový auto. No a to víš, hlavně</i>

kamarády jsem měl, se kterými jsem se scházel v hospodě a hodně jsem toho zažil v dětství – plno blbostí a skopičin, co jsem moh udělat jsem – jsem si fakt užil. – kolikrát jsme vymlátili hospodu (smích), dycky byla někde nějaká rvačka – jak sme chlapovi rozbili kolo a nandali mu...

Protokol z rozhovoru č. 5. 2.

Sourozenci – vzhledem k nedostupnosti byl rozhovor proveden s nejmladší sestrou Vlastou
Vlastě je 57 let. Vyučila se, ale pracuje jako dělnice v továrně. S Pavlem se ze všech sourozenců
vídá nejvíce.

Datum rozhovoru: 23. 2. 2023

16. Vnímání prostředního sourozence	<i>... Spíš já jsem se ho bála – Jaroslava a Pavla jsem se bála – to jsem si nedovolila odmlouvat – z Eleanory měli trošku to, že by žalovala – Jaroslav s Pavlem vždycky Josefa pak ztrhli...</i>
17. Vnímání prostředního sourozence v minulosti	<i>On se k nám choval nadřazeně... ten nás i seřezal... Takovej panovačnej byl – tady to – to udělej – no a když jsme nechťeli, tak nás seřezal – to si dostala takovou herdu – koukej mazat... Kluky ne – kluci měli k sobě určitej respekt jo – neponižovali nikoho, ale v rovině – na ně si nedovolil a oni na něj také ne ... Vymýšleli spolu voloviny – nejvíc Pavel s Jaroslavem – a Josef se přidával-a my hned taky (smích) – Eleanora byla takovej žalobníček – ta kolikrát ne to – ale pak žalovala na nás... Mě hlavně ponižoval, protože jsem měla vadu řeči...</i>
18. Přístup rodičů k prostřednímu sourozenci	<i>No z mamky si dělal prt – ale táty jsme se všichni báli... Táta měl radši Josefa – mamka zase Jaroslava, protože ten byl nevlastní – a Eleanoru měli společně – jak mamka, tak tatka – v Eleanoře se také viděli – ale my s Pavlem jsme byli na kraji – mě brali jako, že jsem takovej nešika, nemehlo mi pořád říkali – a Eleanoru pořád vychvalovali – tak to bylo, že táta vychvaloval Josefa – a Pavel také nic... Jako my jsme neměli ten vztah takovej hezkej – ani s rodičema – a ani se sourozcema...</i>
19. Touha být sám prostředním sourozcem	<i>Ne nechťela jsem být prostředním...</i>

20. Rozhovor: doplňující popis Pavla a rodiny dle jeho sestry

Jméno respondenta: Vlasta

Datum rozhovoru: 26. 2. 2023

a) *My jsme se neuměli k sobě hezky chovat – a Elenora, ta to samé dělala i ve své rodině – vychvalovala tu nejstarší – nejmladší dcera pro ní nic nebyla – a ten prostřední – ten byl pro ní hodně... Když jsem byla vdaná a neměli jsme moc peněz, tak bych za Pavlem nikdy nešla se ho zeptat, zda mi nepůjčí, protože jsem věděla, že by mi žádné peníze nedal – to jako neexistovalo – žádnýmu z bráchů si říct o peníze a Eleanore to už vůbec ne – rodičům také ne – slyšet ty kecy potom, ale Eleanore to dali... Já jsem přitom kolikrát nic neměla na sebe, prádlo – to bylo hrozný – takže všechno jsme si museli koupit, ještěže od manžela rodina poslala peníze – ty mě vzali mezi sebe a pomáhali nám...*

b) *My jsme společně dělali různé voloviny, tak to bylo dobré – tátovi jsme dělali naschvály, ale to bylo tím, jak nás táta hodně řezal páskem – no a když bylo vysvědčení – tak my jsme se i blbě učili – za jedno já jsem se i bála učit – já jsem to před tím viděla u těch čtyř – když to hned nepochopili, tak děda byl nervózní a začal je mlátit – já jsem to viděla u těch starších a když už jsem měla jít do školy – já měla takovej hroznej strach – že to nebudu umět, že budu domů také nosit čtyřky, pětky – a jak jsem měla vadu v řeči a děti ve škole, když jsem byla vyvolaná se mi smály – tak jsem už pak radši nemluvila, jak jsem neuměla to r a l – takže jsme se učili špatně... Kdo měl nejmíň kulí, tak šel první – ale věděli jsme, že budeme stejně seřezaní... a dal nám do příštích prázdnin zaracha – když měl dobrou náladu, tak nás občas v neděli pustil ven – a to bylo jako, když do nás střelíš...*

c) *On byl na nás hodný, když se pohádal s mamkou – to jsme byli rádi – to nám vyvařoval a byl na nás hodný – to byl takový klid a to jsem měla, jak byl ten klid i třeba trojky... Když se nám třeba něco nepovedlo, tak Pavel se nám tak posmíval – a když jsme se smáli my jemu, tak to byl tak vzteklej... On byl hrozně taky lakomej a taky línej – když měl krmit králíky, tak poslal nás a běda, kdybychom to neudělali – tak nás seřezal – byl takovej druhej táta... Hodně nám chyběla všem láska a ten vztah jsme mezi sebou neměli – on byl Pavel dvakrát ženatej a on prostě myslím si, neuměl nějak vztah ve své rodině budovat a ani Eleanora neumí nějak tu lásku – ona ty své děti ani nechovala – já bych to bejvala taky neuměla, kdybych neměla svého manžela...*

d) *Pavel se chytnul party – to mu bylo sedmnáct a něco – no a to v osmnácti šel sedět... Oni se scházeli na náměstí – vždycky si vyhledali nějakýho člověka a toho zmlátili – šli sedět, že zbili starého pána a zničili mu kolo – pak vymlátili hospodu i nádraží a lidi toho měli dost – pamatuji si, že každou chvíli byl u nás policajt no a dalo se to k soudu – měl to na půl roku – ale, že se tam dobře choval a pracoval a tohle, tak ještě tamten říkal – ještě tátovi – že tenhle tady neměl co dělat – nó – že neví, proč ho zavřeli na tak dlouho – tak ho pustili za tři měsíce za dobrý chování*

a tohle... On měl z toho prču, že může někoho zmlátit... Ve škole ani problémy neměl... všechno to byli spolužáci ze základky – a pak se scházeli, když byli větší, v kolik hodin na náměstí – sedli si tam na lavičky a vyměřšleli, co budou dělat...

21. Rozhovor: popis Pavla dle jeho kamaráda

Jméno respondenta: Radek

Datum rozhovoru: 24. 2. 2023

No my jsme se začali kamarádit, když mu bylo čtrnáct a mě šestnáct – on studoval na horníka. My jsme spolu byli v partě, kde nás bylo celkem sedm a oni mě strhli, že jsme chodili po ulici a společně jsme někoho zmlátili... já jsem byl ten, kdo je brzdil – takhle jsme vymlátili i celou hospodu ... my jsme ty pračky vyvolávali – na to jsme měli jednoho kluka, který byl na to odborník... to jsme šli takhle do hospody a vyprovokovali jsme někoho, aby nám něco ošklivého řekl a my mu řekli, ať to zopakuje – no a on to zopakoval a my jsme je tam všechny zmlátili... Pamatuju si, že jsme takhle běželi z hospody za nějakým starým pánem na kole – on byl teda nalitý a nějak nám nadával, no a Pavel ho sundal z toho kola – dával mu jednu ránu za druhou – on spadl do škarpy – a další kluk mu to kolo rozšlapal – já jsem na ně zavolal: „Kluci, to už stačí, už má toho dost!“ No a kluci přestali a najednou začali mu pomáhat z té škarpy a rovnat mu to kolo, jenže to nešlo – takže na mě jediného reagovali... pak už jsem prohlédnul, že to je špatně a už jsem to s nima nedělal – ale to mě fakt naštvál, že si usmyslel, že půjde s klukama a chtěli vzít i mě, že vymlátíme pionýrský tábor – on zrovna v našem městě byl... no a oni tam vtrhli a zmlátili tam ty vychovatele – na děti a učitelky nešli, to by si nedovolili – no ale děti tam plakaly – za to pak šli do vězení... Já jsem pak odjel na vojnu a to mě myslím zachránilo, jinak bych s nima byl také v kriminále... on měl velkou sílu a měl z toho legraci, že někoho zmlátí... A jak se do toho pustil, tak byl jako utržený ze řetězu...

Pozorování Pavla během rozhovoru

Při rozhovoru se hodně smál. Smál se spíše věcem, které udělal, měl z nich legraci. Působil dojmem, že je lehkovážný, ničím se moc netrápí a vážnost určitých věcí mu nedochází. Bylo zjevné, že věci, které prováděl, a jak o nich vyprávěl, dělal spíše za účelem legrace, aniž by přitom pomyslel na následky. Při vyprávění o své rodině zvažněl a posmutněl, což působilo tak, jako by ho trápilo, že si není se sourozenci tolik blízký. Z rozhovoru vyplynulo, že se mu sourozenci spíše straní. Zmínil se, že když za nimi přijede, tak přespává u své nejmladší sestry a jejího manžela. Ti se o něho prý hezky postarají, ale jsou snad jediní. Když se pak rozhodne navštívit ostatními sourozence, tak druhá sestra řekne, že je na táboře a ostatní sourozenci, že nemají čas, jakoby ho nechtěli ani vidět (vzájemně se zapírají).

Příloha č. 6 – Rozhovory a pozorování případ 6

Bakalářská práce: Sociálně patologické jevy u prostředních sourozenců

Vypracovala: Věra Lorencová

Forma: doslovný přepis rozhovorů; obecná čeština; středočeský dialekt

Protokol č. 6

Jméno respondenta: Marta (70 let)

Datum rozhovoru: 1. 3. 2023

1. Vztah s rodiči	<i>No to byl takovej chladnej vztah. Maminka byla hodně zručná – měla šicí stroj, koupila si levnou látku a ušila mi moderní oblečení – k ničemu mě nepustila k šití ani k vaření – neměla tu trpělivost – já jsem chtěla vždycky za partou kamarádek, tak jsem řekla mamce, co chce po mě za ten týden udělat – ona mi udělala seznam... nikdy mi neřekla, že jsem šikovná, že jsem udělala všechny úkoly... řekla: „Běž si, kam chceš!“ – Já jsem byla jediná, co jsem odcházela – oni všichni se doma učili – nikdy mamka neřekla, kdy mám přijít – když jsem se zeptala, tak odpověděla: „Přijď, kdy chceš!“ takovej nezáměr a odmítnutí dávala – nesouhlasila se mnou a zároveň mě pustila, to jsem nechápala... Nikdy mi neřekla, že mi to sluší, že jsem šikovná, nezeptala se, jak jsem se měla...</i>
2. Vztah se sourozenci	<i>Ráda jsem si s nima hrála – a když už jsem byla jako šolačka – myslím si, že jsem často neříkala, že tě mám ráda bráchům nebo ségře – a ségře jo – s tou jsem spala v pokoji. Za tím starším jsem chodila se radit s učením, hlavně s matikou, kterou jsem nevládla – ten byl hodně tichej – hodně jemnej. Ten, co byl za mnou, ten byl komunikativnější, tak k tomu jsem chodila hlavně</i>

	<p>s konkrétníma příkladama, aby mi je spočítal, ale on mě nejdřív nechal, ať si to před ním spočítám, ale byl rychlejší, jak neměl trpělivost, tak mě poslal si to spočítat sama – někdy řekl, tak když to neumíš spočítat, tak co tam na škole děláš, a to já jsem se na něj někdy vrhla a zmlátila ho – to vim, že jsme se s tím mladším hodně prali... ten starší si hodně četl knížky – tak já jsem mu je chodila schovávat, aby měl víc času, jenže on to později pak prokoukl, tak mě honil – no se se mnou vůbec nemazal... ségra je do teďka těžkej introvert a ta mi nikdy nedala šanci – když jsme šli večer spát, tak mi řekla, kdy už konečně budu zticha – ona měla ten svůj svět a vůbec se nenechala z něho vytáhnout ven – rodiče si toho vůbec nevšimli... no tak jsem pak měla svojí partu ze třídy, se kterou jsem vymýšlela zábavu...</p>
3. Vnímání svého postavení po příchodu sourozence	<p>Já jsem to nevnímala nějak – vůbec – jsem si hrála s těmi, kteří byli přede mnou – vůbec si na to nevzpomínám – akorát ten pátý, ten pořád řval – často brečel, jak si chtěl vynutit tu pozornost...</p>
4. Pozitivní pocity ve vztahu k sourozencům	<p>K těm bráchům, co byli přede mnou a za mnou – ten starší toho jsem se vyptávala, aby mi vyprávěl o horolezcích – to ho bavilo, tak mi vyprávěl – později mě brával i na tábory...</p>
5. Negativní pocity ve vztahu k sourozencům	<p>Ten mladší – ten nebyl takovej – zajímavé je, že teď mě zase bere on někam – že se o mě stará... pro mě bylo těžký to, že se všichni dobře učili – měli samé jedničky a já ne...</p>
6. Pocity a vzpomínky	<p>Převládaly dobrý...</p>
7. Reakce na konflikty v rodině	<p>a) No zuřivě no – brala jsem to jako osobně, když máma křičela na bráchu – vždycky jsem se zastávala a přemlouvala. Dokonce jsem si stoupla a chránila jsem mladšího bráchu, když ho máma mlátila pěstmi... Vzpomínám si, že jsme se</p>

hodně praly o knížky – když jsem ji měla rozečtenou a on mi ji vzal – tak mě to naštvalo a máma, jak už chodila do práce a táta odcházel na dva nebo tři dny – nebyl doma – tak byla máma taková nervózní – to vim – že jsem si to vyřešila sama – já jsem ho mlátila a on mě – kluci byli silnější ... a takhle, když jsme se párkrát vid', tak máma – ta mě nikdy nenamlátila – a ona si potichu oblíkala kabát – a já se ptala: „Kam jdeš mami?“ – a bráchové řekli, ať jsem už zticha – ona se pak otočila a řekla: „A jdu pryč. A vy se tady rvěte a dělejte si, co chcete, jdu pryč a už tady s váma nebudu“ a odešla z bytu a zamkla bylo slyšet, jak cvakl klíč a já jsem se pověsila na ty dveře a řvala jsem a bouchala: „Mami přijď, mami přijď! Já už budu hodná!“... vid', ale bráchové neřvali, nic nedělali – říkali: „Pojď máma přijde.“ A já jsem tomu nevěřila – fakt já jsem tomu prostě nevěřila, že to dělá jen tak, ale já jsem řvala, že je konec světa a bouchala jsem na dveře – fakt hystericky – fakt jsem viděla konec, že už nikdo nepřijde a nebudeme mít jídlo.

b) Kluci vůbec neřvali – zalezli si do svého pokojíku – já jsem šla pak za nimi a řvala jsem tam – a oni říkali: „Nebreč, máma přijde, ona to dělá jen tak.“ Ale já jsem tomu nevěřila – asi, že to byli kluci... Pak šlo slyšet v noci, že cvakl klíč a brácha ke mně přišel do postele a řekl: „Vidíš, já ti říkal, že přijde.“... Nó, ale když se vrátil táta z té služební cesty, tak máma mu žalovala, že jsme jako zlobili a vždycky jsem dostala já – přišel za mnou do pokoje a křičel na mě, že mám mámu poslouchat, že neposlouchám – jako v tý

	<i>scéně v těch Pelíškách – nemohla jsem nic říct a to jsem ho víc rozzuřila, když jsem něco řekla – táta měl připravený pravítko na rýsování, že mi prostě nařeže, abych byla hodná – to strašně bolelo... máma trvala na tom, aby mě šel zkáznit, že jsem neposlušná... jí štválo, že jsem se zeptala, kam jde...</i>
8. Uspokojení materiálních potřeb pro rozvoj	<i>Já si myslím, že jsem měla to, co jsem potřebovala – když jsem řekla, že si něco přeju, tak to nějak opatřili nebo mi to koupili nebo mi to nevadilo.</i>
9. Pocit bezpečného útočiště, porozumění a podpory	<i>To jsem věděla, že nemám – to jsem chodila za sourozenci pro to – věděla jsem, že máma nechtěla vyprávět, jak jsem se měla ve škole – tak to jsem chodila za bráchama a ptala jsem se jich, jak se měli ve škole – ale oni se mě neptali – mě to zajímalo, jak se mají – prostě jsem si chtěla s nimi povídat – někdy měli náladu někdy ne...</i>
10. Reakce rodiny na úspěchy	<i>Sourozenci ti to ani nevnímali a rodiče to ani nezajímalo, jak úspěchy tak neúspěchy...</i>
11. Reakce rodiny na neúspěchy	<i>Pamatuji si, že jsem prožila takový zlom – že jsem neměla takový matematický mozek – nešlo mi to – á, když jsem dělala průmyslovku mechaniku – tak mi to nějak v hlavě secvaklo a měla jsem z toho jedničku – měla jsem z toho ohromnou radost – přinesla jsem vysvědčení a ukázala ho mámě a říkám: „Podívej tady.“ A ona jen řekla hm – vůbec nic neřekla – vadilo mi to, ale to, že jsem na to přišla, pro mě bylo víc a nevadilo mi to, že se o mě nezajímají rodiče, že jsem odmaturovala a měla jsem jedničky... hodně mi pomohlo (sportovat a chodit ven), to ze sebe dostat.</i>
12. Co dítěti v rodině chybělo	<i>To povídání si s dospělým – na všechno se moct zeptat – že ten dospělý se podívá do očí.</i>

13. Zhodnocení postavení v rodině v průběhu let	<p><i>Bylo to stejné – zůstalo to tak – vidím to, že, když ten dospělej nepřijde za tím dítětem a neřekne – dělali jsme chyby, ale půjdeme dál – to mi chybělo – myslím si, že ten dospělej by to měl umět a dítě nemusí – když se něco dítěti nepovedlo, tak to brát, že to je konečná – tak by to tak být nemělo... Ten starší mi řekl v osmnácti, že jsem moc divoká a že mě nikam nevezme... A sestra se mě doteď nezeptá, jak se mám a ani nemluví o sobě ani nemluví o druhých, když si spolu voláme... Já jsem vždycky chtěla být nejmladší, abych měla nejvíc pozornosti...</i></p>
14. Představa budoucí rodiny	<p><i>Když mi děti něco vypráví – tak všeho nechám a dívám se jim do očí a chci, aby mi to pověděli – to mi chybělo, a tak to dělám a těší mě to... že i když děláme blbosti, tak se máme stejně rádi... Já jsem měla deníček, když mě něco hodně bolelo a psala jsem si, co nikdy nebudu dětem dělat a postupně jsem si psala z toho života – bylo to pro mě takový náraz-bolavý – vyrostete ti z dospěláckýho jednání s tebou ta bezmoc a tma – nechtěla jsem, aby děti byly tak někdy ohromené – to, že na ně nebudu rvát – to tam hodně bylo...</i></p>
15. Sociálně patologické jevy	<p><i>Já jsem chodila na jezero trénovat a vracela jsem se za tmy domů... Měla jsem deprese už jako malinká, protože jsem řvala v předsíni tak, až jsem nemluvila – ztratila hlas – a když bráchové slyšeli, že už nenaříkám – já jsem nebyla schopná, tak mě odvedli do postele a mluvili na mě – jak jsem byla tou bezmocí a bolestí unavená, tak jsem usla a ani jsem nevěděla, kdy máma přišla... druhý den bylo mrtvolný ticho – všichni mlčeli – ráda jsem právě vypadla, abych</i></p>

se mohla smát ... máma to dělala do té doby, než jsem odešla z bytu – chodila jsem ze školy rovnou za kopec, a tam jsem cvičila, jezdila na kajaku sama nebo i s partou jsem tam byla a byla jsem svobodná – užívala jsem si tu svobodu – to mi asi zachránilo duši, jinak bych tu nejspíš nebyla... zatím jsem se vracela domů – udělat si úkoly a šla spát...ve dvaceti jsem se odstěhovala do Prahy a chodila tam do práce...

Protokol z rozhovoru č. 6. 2.

Sourozenci

Rozhovor byl proveden s nejstarším bratrem a mladším bratrem Marty. Oba bratři vystudovali vysokou školu, prožívají k Martě asi nejbližší vztah z rodiny. Rozhovor se sestrou nebyl vůbec možný. Sestra žije v Americe a nejmladší bratr je na tom podobně.

16. Vnímání prostředního sourozence	Nejstarší bratr: <i>Marta je skvělá sestra. Má ráda děti – to je na ní vidět. Ráda lidem pomáhá...</i> Mladší bratr: <i>Jsem za Martu rád – momentálně teď spolu jezdíme do Chorvatska k moři – užíváme si to. Je s ní legrace... po tom, co jí zemřel manžel se jí snažím všimnout víc, jenže je pořád někde v čudu.</i>
17. Vnímání prostředního sourozence v minulosti	Nejstarší bratr: <i>No – pamatuju si, že mi brala knížky a to jsem strašně nesnášel... pořád se na něco ptala. Hodně jsem jí pomáhal s matematikou. – zkrátka mladší ségra.</i> Mladší bratr: <i>Byla taková živá – hodně jsme se prali. Vím – že jsem jí rád zlobil a bavilo mě jí sledovat, jak jí to štvě (smích).</i>
18. Přístup rodičů k prostřednímu sourozenci	Nejstarší bratr: <i>Táta jí hodně řezal... pamatuju si, že jednou na dny vyžrála, že si vzala dlouhou noční košili a jemu se pravítko zamotalo do té košile a tak jí nemohl dát na zadek a ona za námi běžela do postele říct nám to, jak byla šťastná – no a my se smáli s ní... Mamka zase na ní byla našťavaná, že chodila ven místo toho, aby studovala.</i> Mladší bratr: <i>Mamka byla na ní přísná a táta taky. Když byla mladší, když mamka utekla ven – jakože sme se prali – tak bulela a já to nemoh už vydržet.</i>

	<i>s bráchou, tak sme šli do pokoje a utěšovali sme ji – ona pak usla sama.</i>
19. Touha být sám prostředním sourozencem	<p>Nejstarší: <i>Jsem rád, že sem nejstarší – nechtěl bych být na místě Marty.</i></p> <p>Nejmladší: <i>Jsem rád, jak to je – nechci být prostřední.</i></p>

20. Rozhovor: popis Marty jejím kamarádem

Jméno respondenta: David

Datum rozhovoru: 3. 3. 2023

Marta je hodná, obětavá ženská, která ale často doplácí na svojí ochotu pomáhat – má problémy s hořkostí vůči mamince a lidi, který jí ublížili – tak bojuje s takovou jako hořkostí nebo jako bolestí z toho vztahu. Přijde mi to, jako kdyby přitahovala lidi – který rádi druhý vycucávají a když je vycucají, tak jim ublížej nebo je pomluvěj. A je fakt nebo mi to tak přijde, že těch lidí je docela – nebo relativně dost. Vím z jejího vyprávění, že dostávala čoudy od maminky i od bráchů, a že její ségra byla jako studenej čumák. Tatínek byl přísněj a maminka byla chodící výčitka. Taky si pamatuju, že Marta často říkala, že když měla tlakáče, tak je chodila vyběhat nebo vysportovat. A taky si vzpomínám, že měla pocit, že jí vlastně jenom pérujou a nechválej a že je vždycky ona ta špatná. Na druhou stranu jsem znal jejího tatínka a maminku – ale ne nějak do hloubky, spíš tak jako z takovejch kratších setkání – a přišlo mi, že jsou oba fajn – takovej hodnej děda s docela komunikativní babičkou. Zním i dva její bráchy a jsou to takoví slušný a seriózní chlapi. Ten mladší je možná trochu jako akurátní – ale zase je to takovej svéráz, co se v zimě otužuje, jezdí na lyžích, na kole, aktivní v církvi a tak.

21. Rozhovor: popis Marty její kamarádkou

Jméno respondenta: Ester

Datum rozhovoru: 4. 3. 2023

a) *Marta je ženská s širokým srdcem. Svoje potřeby vůbec nerespektuje – nebere je vůbec vážně – neustále – vlastně pořád, od té doby, co má děti – její potřeby jsou stále potlačovány. Ale naopak ty druhý – jsou vždycky ti, co potřebujou zachránit. Když se vysílí – podle mě – je to z toho, že ji popadne deprese – z dlouhodobého neuspokojování potřeb. Tak utíká – pak od dětí – od manžela – nikomu neřekne, kam jde – prostě uteče. Takhle jsem byla svědkem – že její manžel o půlnoci za mnou přišel, zda nevím, kde je Marta – že neví, kde je – prostě se pohádali a ona zmizela – utekla. Jako kamarádka si vzpomínám, že často mě překvapilo, že se nedokázala domluvit s manželem –*

tak mu místo toho psala dopisy – takže takhle se s nim hádala. Nedokázala mu to říct – tak byla plná hněvu, tak mu to napsala. A přitahuje hrozně lidi, kteří ji jen zneužijou – nic vlastně nepotřebují – jen jim dělá dobře, že o ně někdo pečuje – prostě vyčůraní.

b) Neumí odhadnout tu správnou hranici – neumí jednat zavčasu – nechává to dojet hrozně daleko – že prostě – lidi za ní choděj, že chtěj pomoc, hlavně radu do života – do manželství, do výchovy – obdivují ji, je pro ně vzorem, a pak začne radit až moc – a není schopna poznat, že ten člověk to už neunáší – že už nedokáže unést tolik rad do života – co má změnit, udělat – prostě už nechce slyšet. Takže ten člověk si to začne dělat po svém – přestane poslouchat – ale protože se mu líbí, že ho opečovává – tak pořád jí říká, že chce slyšet její rady. Ale když pak Marta pozná, zjistí, že vlastně její rady ten člověk nechce slyšet nebo to neudělá, jak řekla – nebere ty rady vážně – tak v tom vidí, jako by jí ten člověk odmítal jako úplně celou – takže ten vztah se vzájemně promění v nenávisť. To její opečovávání, kterým se lidem tak líbí, je právě tom, že jim pomáhá prakticky – takže mladým maminkám hlídá děti, uvaří jim, uklidí jim byt, postará se jiné kamarádce o celé hospodářství kvůli dovolený, když je někdo nemocnej, tak se přijde o něj starat a oni vědí, že kdykoliv jí zavolaj, tak si na ně vždy udělá čas – vždycky přijede. Kolikrát jela pomáhat, přestože její manžel chtěl být s ní doma, chtěl, aby byla s ním. Je to skvělá žena – manželka, protože, když její manžel umíral, tak se celou dobu o něj starala, aby mohl umřít doma.

Pozorování Marty během rozhovoru

Po celou dobu rozhovoru byla vážná a smutná. Občas se zasmála věcem, kdy jí matka něco nehezkého řekla nebo udělala, jako by se smíchem povznášela nad situacemi, která jí dodnes zraňují. Působila jako silná, velice hodná, empatická žena, ukrývající v sobě bolest. Ze všech respondentů působila jako nejvíce smutná, když přišla řeč na rodinu. Působila dojmem, že musela v rodině zažívat veliká vnitřní muka. Když došla řeč na sourozence, o svých bratrech mluvila hezky a o sestře moc nemluvila. Bylo patrné, že sestra o Martu nejeví zájem, a tak se o ní nechce bavit. O sestře vypověděla, že se jí sestra nikdy nezeptá, jak se má, jen mluví o sobě nebo o věcech, které nemají váhu. Marta je ta, která jí zatelefonuje. Svěřila se, že jí mrzelo, že v sestře neměla nikdy takovou kamarádku a oporu, kterou si vždycky přála v ní mít. Bylo možné pochopit, že tuto oporu nachází u svých bratrů. Působila, že spoustu věcí z dětství nemá zpracovaných a neustále se jimi trápí. O věcech, o kterých byla řeč, mluvila pomalu a s rozmyslem.